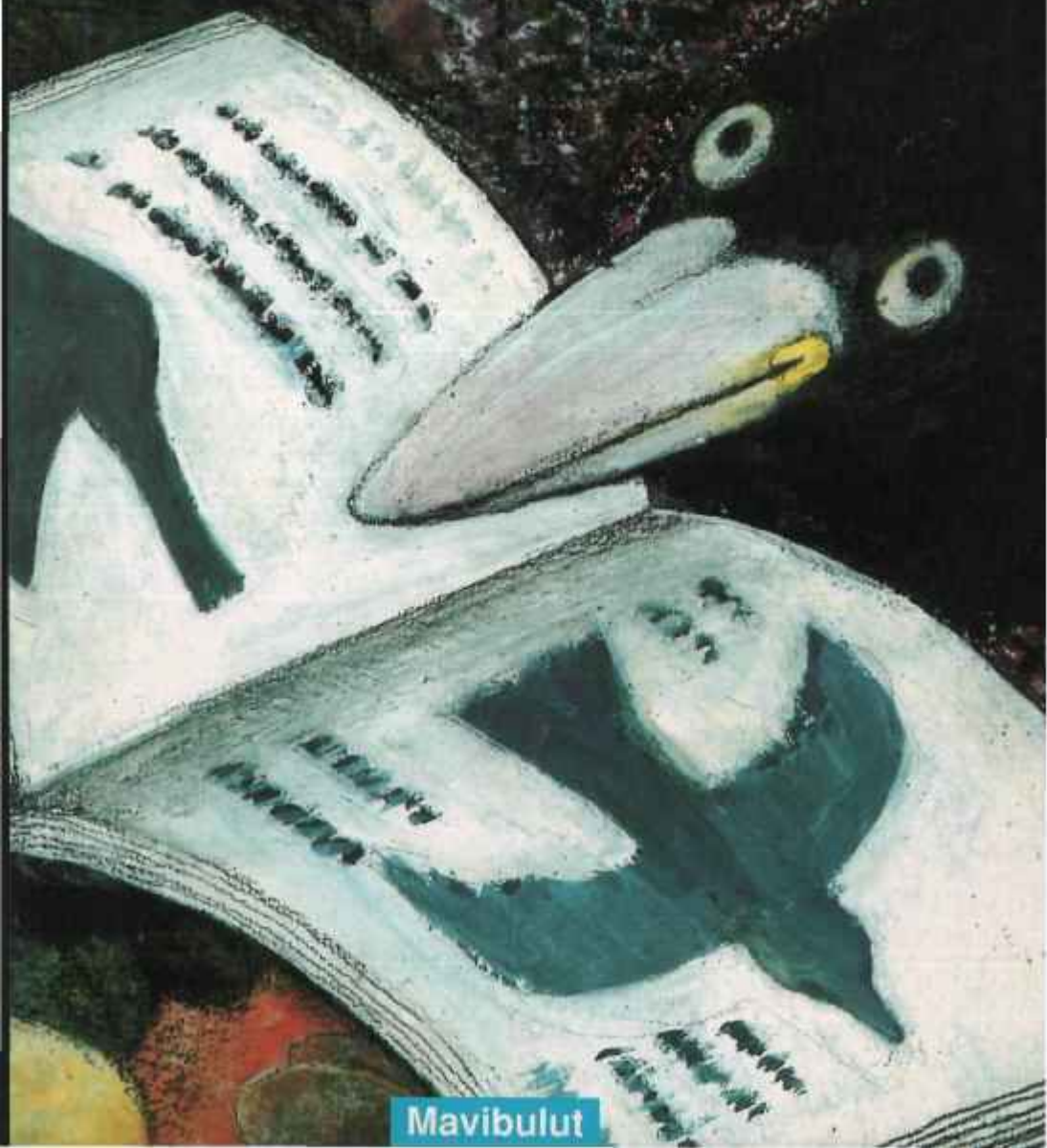

Binbir Kitap

ISSN 1301-4552

çocuk edebiyatı araştırmaları dergisi

cilt: 1 sayı: 2 1998

Mavibulut

Binbir Kitap

çocuk edebiyatı araştırmaları dergisi cilt:1 sayı:2 1998

'Süresiz' Çocuk Edebiyatı ve "Binbir Kitap" 4

Yeni Delhi IBBY 1998 Kongresi ve Nükleer Silahlanma

Üzerine... / Fatih Erdoğan 10

Medya Toplumunda Çocuk ve Gençlik Edebiyatında İşlev

Değişimi / Prof. Dr. Hans Heino Ewers 14

Okumak... / Işıl İlknur Selvi 28

Uzaylı Bir Küçük Prens / Bettina Hürlimann 39

Çocuk ve Gençlik Edebiyatımızın Oluşumunda Çevirilerin
Yeri ve Çeviri Çocuk Edebiyatının Durumu Üzerine / Doç.

Dr. Turgay Kurultay / Necdet Neydim 46

Andersen 1998 58

Kitap Kuşu 63

En/Gerekli Köşe 89

Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: *Fatih Erdoğan*
Araştırma ve Kaynaklar: *Selma Erdoğan*
Kapak: *İsmail Kaya*

Üç ayda bir çıkar.

Mavibulut Yayınları

*Yeniçarşı Cad. 33
Ferah Ap. Kat: 4, Galatasaray
80060, İstanbul
Tel: 0212-252 63 75
Faks: 0212-244 08 60
E-mail: mavibulut@superonline.com*

Önemli not:

*Ankara'da yayımlanan Yeni Kervan-Edebiyat Kültür Sanat ve İrfan Dergisi ile hiçbir ilişkim yoktur. Künyede geçen "Halkla İlişkiler: Fatih Erdoğan" ibaresindeki kişi ben değilim. Önemle duyururum.
Fatih Erdoğan*

Sevgili Fatih,

Bugün masamda "Binbir Kitap" ı buldum.

"Bekleneni bulmak" hoş bir duygu; önce bunu yaşadım. Sonra her yeni kitap/dergiye yaptığım gibi, şöyle hızla bir çevirdim sayfalarımı; hani kitabı sol elinin üzerine yatırırısın ve sayfalar hafif bombelenmiş kapaktan baş parmağının izniyle kurtulur ya, işte o misal...

Ardından "İçindekiler"e ve 'emeği geçenler'e baktım. Okumayı ise keyifli bir ana ve rahat bir mekâna erteledim. Yani, "Akşam eve gidince..." dedim kendi kendime.

"Merhaba"ndan ben de kendime uygununu bulup seninle selamlaştıktan sonra, okumaya başladım.

"Bir küçücük oğlancık varmış" ı okurken —küçük ayrıcalıklardan büyük tatlar almamdan belki de— "bize bunu Fatih okumuştun!" diye düşündüm ve bir kez daha —ama kendim okurken bile senin sesinden— okudum. [Bütün sınıfa da okuduğunu biliyorum, ama kendimce böyle oyunlardan hiç vazgeçmiyorum!]

Belki yarın seni görünce bunları, hatta daha fazlasını söylemem de mümkün ama birden seni "bildiğimiz Fatih"ten çıkarıp, "seven, çalışan, gayret eden ve başaran Fatih" olarak düşündüm ve "bir-iki satır yazayım, memnuniyetimi hatta heyecanımı ifadeye çalışayım..." dedim.

Başta senin ve herkesin ellerine sağlık!

Bir de rica... desem çok mu olurum acaba? Bütün yazarlar için Selay Uzman'ınkinde olduğu gibi, bir-iki cümle bilgi verilse olur mu?... diyorum.

Ve senin çevirinin alıntısında "...ayı gökbilimci...", aylara olan muhabbetimden beni gülümsetti.

Umarım "Çizmeyi aştın!" dedirtmiyorumdur.

Her şey için tekrar teşekkürler ve her şey için "kolay gelsin"...

Tuba

*Yard. Doç. Dr. Tuba Çavdar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü'nde görevlidir.

'Süresiz' Çocuk Edebiyatı ve "Binbir Kitap"

Fatih Erdoğan

Yandaki yazı, 1989 yılında Cumhuriyet tarafından çıkarılmakta olan Çerçeve Dergisi'nin 49. sayısında yayımlanmıştı. Binbir Kitap'ın yayımlanmaya başlaması ile, bu yazıda daha o tarihlerde eksikliğine dikkat çekilen 'çocuk edebiyatı konulu dergiler' konusunda ilk adım atılmış oldu. Bu yazının yazarı, 1989'da bu konuya dikkat çekmiş, 1989'dan 1998'e kadar tam dokuz yıl bekledikten sonra eksikliğine dikkat çektiği bir konuda ilk adımı yine kendisi atmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyetimizi kurduğumuz günden beri ve özellikle son yıllarda çocuk sayısı, çocuk kitabı sayısı, çocuklara kitap yayımlayan yayınevi sayısı, çocuk kütüphanelerinin sayısı, çocuk yazarlarının, çizerlerinin sayısı sürekli olarak artmış, ancak bu yaygınlaşan etkinlikle ilgili düşünce ürünlerinin yer alabileceği bir dergiyi çıkarmak yönünde bugüne kadar hiçbir adım atılmamıştır. Ticari kuruluşların böylesine 'ticari olmayan' bir projeye girmeye gönüllü olmamaları anlaşılır bir şeydir. Bu nedenle fikir ortaya atıldıktan —diyelim ki daha önce kimsenin aklına gelmemiş olsun— dokuz yıl sonra bu projeyi gerçekleştirmek yine fikir sahibine düşmüştür.

Binbir Kitap'ın ilk sayısı tüm basın yayın organlarına, birçok üniversitenin ilgili bölümlerine, yazarlara, çizerlere ulaştırılmıştır. Birkaç kadirbilir, haktanır dostun içten teşekkürünü saymazsak, Binbir Kitap ilgili çevrelerce derin bir sessizlikle karşılanmıştır. Ama dileriz, bir başka dokuz yıl sonra Binbir Kitap hâlâ alanındaki tek dergi olarak kalmaz ve daha sonra yayımlanan aynı türdeki dergiler, suya düşen bir gelincik yaprağından daha çok ses getirir.

Çerçeve Dergisi çocuk kitapları konusuna sürekli olarak yer ayıran ilk dergi sanıyorum. Konu olarak sınırlı sayıda bir okuru ilgilendireceği düşünül­düğünden olsa gerek, sanat ve edebiyat dergilerinde herhangi bir çocuk kitabına yer verildiği seyrek oluyor. Birçok edebiyatçı ve eleştirmen için ise çocuk kitapları konusu bir tür "alt" konu.

Sanat denen büyü­lü kavramın içinde yer alan edebiyat tabii ki bu büyü­yü kendi araçlarıyla var ettiği oranda bu kavramın içinde yer almayı hak edebilir. Büyü ise insanüstüdür. Yani bir anlamda sanat da. Sanatsal bir ürün kendisini üreten insanın üstündedir, önündedir. Sanatçı onu ürettiğinde bir üstünlük, bir aşkınlık duyar, etkilendirir, "büyü"lenir.

Hangi tür sanat dalı olursa olsun aslında yaşanan bu aşkınlık duygusu ve yücelme aynıdır. Bu anlamda bir fotoğraf sanatçısı da, seramikçi de ürünlerine verdikleri biçimle birlikte kendi duygularına da biçim verirler. Ürünleri bu yüzden kendilerinden başkaları için değil, kendileri içindir.

O halde niçin başkalarına gösterir sanatçı ürünlerini? Kendisiyle ürünü arasında çok özel ve kişisel bir ilişki varsa bir ressam niye resimlerini sergiler, bir yazar niye yayımlatır kitaplarını? Borges'in yanıtı ilginç: "Sonsuza dek müsveddeler üzerinde oynamamak için..."

Ürünüyle sanatçı arasındaki ilişki iki sevgilinin ilişkisi gibidir. Hem yalnız kalmak isterler, birbirlerini başkalarından uzak tutmak isterler, hem de sevgilerini herkesle paylaşmak isterler.

Çocuklar için bir edebiyat olamayacağı, daha da ötesi, belirlenmiş (seçilmiş) bir okur için bir edebiyat olamayacağı görüşüne edebiyatın bu saf anlamı açısından yaklaştığımızda haklılık kazanıyor. Eğer bir sanatçı ile ürünü arasındaki ilişkiye okurun niteliği, okurun anlama kapasitesi, piyasanın talepleri vb. türünden 'yabancı' müdahalesi girerse, o ilişki saf bir ilişki olmaktan çıkar. Nasıl ki piyasa istiyor diye yazılan aşk romanları edebiyatın saf tanımını içinde yer alamazlarsa, seçilmiş bir okuru hedeflediğinden yazılırken (üretilirken) sanatçının kendini çeşitli (okura ait) nedenlerle sınırladığı ürünler de edebiyat sayılmakta zorlanırlar. Bir mesajı iletmek, "bir şeyler vermek," öğretmek, eğitmek, bilinçlendirmek, ya da bilinç-

siz hale getirmek, uyutmak, galeyana getirmek, vb. gibi tümü okura yönelik amaçlarla yazılan metinler de böyledir. Sanatın kendimizle olan özel ilişkisinin dışında kalırlar. Edebiyatın edebiyat dışı bir amaç için üretilmesidir bu. Edebiyatın başka bir amaç için kullanılması ise farklıdır. Sanatçı ürününü elde ederken ürünyle başbaşa kalabilmiş, ama ürün kendisi dışında işlevler yüklenmiştir. Bu, edebiyatın (sanatın) özgür gücüdür.

Çocuk edebiyatının bizdeki en yaygın örnekleri yazarlarının daha üretirken edebiyat dışı kaygılarla davrandığı örneklerdir. Bu edebiyat dışı kaygıların başında "çocukların eğitilmesi gereği" gelir. Bu görevi nedense hemen "çocuk edebiyatçıları"nın üstlenmiş olmaları ile asıl meslekleri öğretmenlik olan çok çocuk yazarımız olması arasında belki de bir ilişki vardır. Çocuk kitaplarımızın bir çoğunda ahlak dersleri vermeye çalışan bir yetişkinin terbiye edici işaret parmağının çocuğa doğru sallandığını izlersiniz.

Bu yalnızca bizim ülkemizde var olan bir eğilim de değildir. Ama çocuk kitapları konusunun gelişmiş olduğu ülkelerde bu daha rafine bir yaklaşımla ele alınır. Yoksa çocuk bir politika konus olduğundan, özde yapılan iş aynıdır. Her ülkede çocuk, o ülkede geçerli olan eğitim ve kültür politikalarının kendisine sunduğunu özümsemeye zorlanır. Ancak, gelişmiş ülkelerde çocuk edebiyatı, alan olarak gelişmiş olduğundan, çocuk edebiyatı sanatçısı da seçilmiş okuru olan bir sanatçı olarak kabul gören bir yere sahiptir. Bu ülkelerde çocuk kitabı yazarları ya da çizerleri hem daha iyi bir konuma sahiptirler, hem de bu iyi konumu hak edecek niteliklere. Böyle olunca da çocuk kitapları alanı bu ülkelerde eleştirmenlerin, dergilerin, gazetelerin ilgilendiği bir alan haline gelebiliyor. Yalnızca gelişmiş ülkelerde değil, kitap okuma geleneği olan bütün ülkelerde durum böyle.

Münih Uluslararası Çocuk ve Gençlik Yayınları Kütüphanesi'nin bir yayını olan *Profesyoneller için Çocuk Edebiyatı Uluslararası Süreli Yayınlar Kılavuzu*, (Derleyen: Marianne Reetz) bu konuda çıkan ilk derleme. Toplam otuz sekiz ülkede çıkan iki yüz derginin incelendiği bu derlemeden öğrendiğimize göre çocuk edebiyatı konusunda çıkan ilk dergi 1893 yılında yayıma başlayan *Jugendschriften-Warte* ya da yeni adıyla *Jugendliteratur und Medien*. Sayısal olarak bakıldığında çocuk edebiyatı konulu yirmi beş adet dergiyle Federal Almanya başı çekiyor. Daha sonra Fransa ve Ame-

rika Birleşik Devletleri'nde on dokuzar, İngiltere'de on sekiz, Japonya'da ise on bir dergi bu konuya ayrılmış durumda.

Ülkeler	Çocuk edebiyatı konulu dergi sayısı
F.Almanya	25
Fransa	19
ABD	19
İngiltere	18
Kanada	11
Japonya	11
İtalya	10
İspanya	9
İsviçre	9
Avustralya	5
Belçika	5
Danimarka	5
Hollanda	5
İsveç	5
Brezilya	3
Çekoslovakya	3
D.Almanya	3
Sovyetler Birliği	3
Yugoslavya	3
Avusturya	2
Şili	2
Finlandiya	2
Hindistan	2
İran	2
İsrail	2
Norveç	2
Polonya	2
Uruguay	2
Venezuela	2
Arjantin	1
Bolivya	1
Bulgaristan	1
Küba	1
Yunanistan	1

Yeni Zelanda	1
Peru	1
Güney Afrika	1
Zimbabve	1

İşte bu listede Türkiye'nin adının bulunmaması ile çocuk edebiyatı alanının alan olarak ağırlığını duyuramaması arasında doğru-
dan bir ilişki var. Bu konunun Çerçeve'nin bir sayfasında sürekli
yer edinmiş olması Türkiye'yi henüz yukardaki tablonun içine sok-
maya yetmiyor, ama bizden çok daha bunalımlı zamanlar yaşayan
birçok ülkede bu konuda süreli yayınların bulunması bizleri derin
derin düşündürmeli...

Kaynak: International Periodicals/ The IYL Guide to Professional Periodicals in Children's
Literature. Derleyen: Marianne Reetz. Münih, 1989.

*Çocuklarımızın ne yediği bizim için önemlidir. Gelişme çağlarında
yanlış ve dengesiz beslenmelerini istemeyiz, çünkü küçük yaşta edi-
necekleri yanlış alışkanlıklar ömür boyu onlarla birlikte olacaktır. On-
ların fiziksel gelişimi açısından bu gösterdiğimiz özen yerindedir. Ne
giydikleri ile de yakından ilgileniriz; kirli, ütüsüz giysilerle dolaşma-
na izin vermeyiz. Dış görünüşleri, kendilerine güvenleri ve kişilik geli-
şimleri açısından önemlidir. Bu konuda gösterdiğimiz özen de yerinde-*

*dir. Onların zihinsel gelişimi ile de ya-
kından ilgileniriz, çünkü yaşayacakları
hayatta başarılı ve mutlu olmaları da bi-
zim için önemlidir. Bu nedenle, yedikleri-
nin besin değerine, giydiklerinin esteti-*

BinbirKitap
çocuk edebiyatı araştırmaları dergisi

*ğine önem verdiğimiz gibi, çocuklarımızın zihinsel gelişimini besleyen
kaynaklara da önem veririz. Yani kitaplara... Nasıl kitaplar okuyorlar?
Onları iyi besleyen, içeriği zengin kitaplar mı? Bir yandan onların bey-
nini beslerken, bir yandan da hayattan daha çok zevk almaları için on-
lara estetik değerler katacak kitaplar mı? Var mı böyle kitaplar? Han-
gileri?*

İşte Binbir Kitap bunun için çıkıyor.

*Abone olun, çocuklarınızın kitaplarıyla ilgili sağlıklı adımlar atın, ona
doğru kitapları, doğru zamanda alın.*

Okumayı öğretmek
için değil, sevdirmek
için güvenilir "marka!"

Fatih Erdoğan 'ın kitapları

1985 yılından beri, okulöncesi ve ilkokulun ilk
yıllarındaki çocukların tutkusu...

Yeni Delhi IBBY 1998 Kongresi ve Nükleer Silahlanma Üzerine...

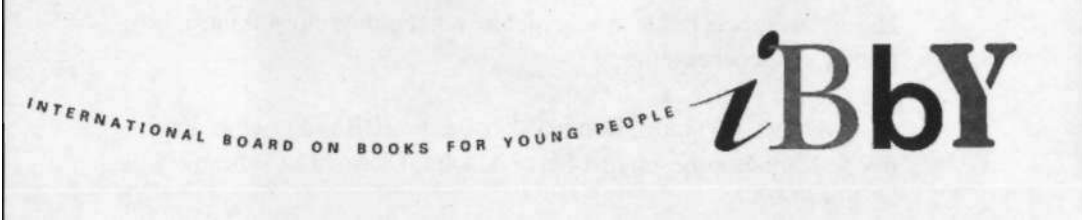
Fatih Erdoğan

Merkezi İsviçre'de bulunan IBBY (*International Board on Booksfor Young People*) adlı örgütün her iki yılda bir, üye ülkelerden birinde gerçekleştirdiği kongresi bu yıl 20-24 Eylül tarihlerinde Yeni Delhi'de yapıldı. 61 ülkenin üye olduğu ve İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı trajediye bir tepki olarak kurulmuş olan örgütün kuruluş amacı, "çocuk kitapları aracılığıyla insanlar arasında anlayış, hoşgörü, barış ve dostluk duygularını geliştirmek" olarak belirlenmiş.

Ancak, bu yıl kongre öncesinde, kuruluşun Danimarka üyesinin başlattığı tartışmalar çocuk kitaplarının çok ötesine geçti ve birçok ülkedeki çocuk kitapları uzmanlarının, silahlanma, dünya barışı, nükleer denemeler gibi konularda yoğun yazışmalarına yol açtı.

Kongrenin, "Çocuk Kitapları Aracılığıyla Barış" temasıyla Hindistan'da toplanacak olması Danimarka'ya yadırgatıcı gelmişti, çünkü bu ülkenin en son nükleer denemeleri "barış" kavramı ile çelişiyordu. IBBY Danimarka şubesi başkanı Tove Roed şu sözlerle tartışmayı başlattı:

"IBBY Danimarka şubesi olarak yaptığımız toplantı sonucunda IBBY'nin Yeni Delhi'deki kongresine katılmamaya karar vermiş bulunuyoruz. ... Hindistan'ın ısrarlı nükleer denemeleri böyle bir temayla yapılacak olan bir kongreye katılmamızı anlamsız kılmaktadır. Bunu protesto etmenin en iyi yolunun da böyle saygın bir kongreyi orada yapmayıp, nükleer denemelerin yapılmadığı bir ülkede yapmaktır. ... Eğer Hindistan hükümeti bundan sonra nükleer denemelere izin vermeyeceğini açıklarsa kararımızı gözden geçiririz. ... Bütün üye ülkelere bu kongreyi boykot etmelerini öneriyoruz."

Bütün üye ülkelere gönderilen bu mektup üzerine IBBY Genel Sekreteri Leena Maissen, Tove Roed'e bir yanıt göndererek, kendisinin de nükleer denemelere karşı olduğunu, ancak kongreyi boykot etmenin doğru bir tutum olmayacağını belirtti. Ona göre Hindistan hükümeti kongreye katılmayacak olan birkaç ülkenin boykotuna aldirış etmeyecekti. Üstelik bu boykot hükümetin bir tasarrufu nedeniyle IBBY'nin Hindistan şubesini cezalandırmak gibi bir sonuç doğuracaktı. IBBY çelişkilerin ve çözümlenmemiş sorunların hükmü sürdüğü ülkelerde de hiç kuşkusuz var olmaya çalışmalıydı.

IBBY Genel Sekreteri Maissen'in ardından IBBY Hindistan şubesi başkanı Manorama Jaffa da üyelere bir mektup göndererek, *"kültürel etkinliklere politikanın karıştırılmamasını, kültürel farklılıklara ve politik ayrılıklara rağmen insanlar arası ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiğini"* bildirdi.

Başkanlığını yaptığı kongrenin tehlikeye düşmesi olasılığıyla karşı karşıya kalan Jaffa'yı, IBBY başkanı Carmen Diana Dearden (Venezuela) şu sözlerle biraz daha rahatlatmıştı:

"Eğer nükleer denemeleri nedeniyle Hindistan'ı boykot edeceksek, yıllardır bu ülkelere nükleer teknoloji satan ABD ve Rusya'yı

da boykot etmemiz gerekmez miydi?"

Bu yazışmalar üzerine, boykot önerisini getiren Danimarka şubesi başkanı Tove Roed tüm üye ülkelere ikinci bir mektup yazdı. Uzun süren toplantılarının ardından ne yazık ki karar değişmemişti. Danimarka şubesi üyeleri nükleer denemeler yapmış bir ülkede çocuk kitaplarından ve barıştan söz etmeyi anlamsız buluyorlardı. Onlar, alternatif bir kongrenin Eylül ayında Kopenhag'da yapılmasını öneriyorlardı. Ancak bu kez biraz yumuşamışlardı. Eğer IBBY Hindistan şubesi nükleer denemelere karşı olduğunu açıklarsa, boykottan vazgeçeceklerdi.

Çok sert bir yanıt Kanada'dan geldi. IBBY Yönetim Kurulu üyesi Kanada şubesi üyesi Patsy Aldana, Danimarka şubesine şöyle diyordu:

"Kararınız beni çok üzdü. Merak ediyorum, ülkesi son elli yılını Amerika'nın nükleer şemsiyesi altında geçirmiş bir Danimarkalı olarak sizler ve biz Kanadalılar, Hindistan'daki dostlarımıza karşı böyle sansürleyici bir tutum içine girme hakkına sahip miyiz. Tümü NATO üyesi birinci dünya ülkelerinden gelen ve nükleer gücün ta kendisi olan bizler, bu dostlarımıza ne yüzle böyle bir muameleyi reva görebiliriz? ... Barış yalnızca hoş, emin, saf ve "temiz" birinci dünya ülkelerinde mi tartışılmalı, yoksa gidip onları dinlemeli, anlamalı ve ikna etmeye mi çalışmalıyız?... Bu dünyada kolay cevaplar yok, ama birinci dünyanın, Hindistan gibi devasa, karmaşık, kendisinden farklı ve yoksul bir ülkesine böylesine sömürgeci bir mantıkla yaklaşması doğru mu ?"

Tartışmalara katılan öteki ülkeler de kongreyi boykot etmenin yanlış olacağı yönündeki görüşlerini taraflara iletirken, İsveç ve Norveç ise Danimarka'nın tutumunu olumladıklarını gizlemediler, ancak kongreye zarar vermek istemiyorlardı. Bunun için Danimarka'nın bulduğu orta yolu yinelediler: Hindistan şubesi nükleer denemelere karşı olduğunu açıklamalıydı. Ancak yine de anlayışlı sayılırlardı, çünkü bu koşullarını ileri sürerken bir de ihtiyat payı bırakıyorlardı:

"Böyle bir açıklamayı yapmak, IBBY Hindistan şubesini kendi

hükümetlerine karşı zor durumda bırakır mı? Örneğin mali desteklerini yitirme tehlikesi doğar mı?" (IBBY üyeliğinin yüklüce bir yıllık ödentisi var ve birçok ülke bu parayı devletten sağlıyor. F.E.)

Cevap IBBY Genel Sekreteri Maissen'den geldi. Maissen'e göre Hindistan şubesini böyle bir taleple köşeye sıkıştırmak haksızlık olurdu.

IBBY İslanda başkanı Idunn Steinsdottir, dünyada nükleer deneme yapan ilk ve tek ülkenin Hindistan olmadığı görüşünden yola çıkarak şu soruyu soruyordu: *"Silahlanma yarışında kimin kime ne söylemeye hakkı var?"*

IBBY Kosta Rika, IBBY Meksika, IBBY Avustralya, IBBY Japonya, IBBY Yunanistan, IBBY Finlandiya, IBBY İran, IBBY Kolombiya, IBBY Almanya da Danimarka'nın boykotuna karşı görüş bildirdiler. Almanya'dan Renate Raecke özellikle *"hemen şimdi ve orada"* olmaları gerektiğini söyleyerek Yeni Delhi'ye gideceklerini belirtti. Kolombiyalı Silvia Castrillon, *"ülkeleri, toplulukları ve insanları izole etmenin kimseye yarar sağlamadığını... ABD'nin Küba'ya uyguladığı ambargonun amacına ulaşmadığı gibi, Küba halkına boş yere acı verdiğini"* vurguladı. *"Düşünün,"* dedi, *"1998 Dünya Kupası, Pasifik'te nükleer denemeler yapan Fransa'da yapıldı. Bu Kupaya katılan ülkelerin arasında Danimarka da vardı."* Castrillon'un çok çarpıcı uyarısı da şuydu: *"Hiçbirimizin eli temiz değil, bir kez boykota başlarsak, kongremizi yapacak ülke bulamayabiliriz."*

Danimarka'nın muhalefetine rağmen kongre 20-24 Eylül 1998 tarihlerinde yapılacak olan kongreye Türkiye'den iki yazar (Nuran Turan ve Serpil Ural) katıldı. 2000 yılında Kolombiya'da yapılacak olan kongreyi ne tür tartışmaların beklediği şimdilik bilinmiyor.

Medya Toplumunda Çocuk ve Gençlik Edebiyatında İşlev Değişimi

Ortaya Çıkan Yeni Kitap Türleri ve Yeni Edebi İşlev Tipleri

Prof. Dr. Hans Heino Ewers *

Yalnızca Almanya'nın değil, diğer ülkelerin de kitap ve medya piyasası son 15-20 yıldır, daha önce de benzerleri görülen bir yapısal değişime uğradı. Bu son değişimin birçok etkenlerinden burada yalnız iki tanesine değinmek istiyorum; birincisi özel televizyon kanallarının ortaya çıkmasıyla televizyon programlarının çoğalması, ikincisi kişisel bilgisayarın (PC'nin) büyük kitlelere yayılması ve disket, CD-Rom gibi geniş kapasiteli hafıza işlevli medya araçlarının gelişmesi. Alıcı cephesindeki değişimler de en az o kadar kökten: Evlerdeki medya donanımı, özellikle çocuk odalarındaki donanım, refah düzeyinin de nisbeten uygun olması nedeniyle oldukça zenginleşti. Medya ile ilgili bu değişimlerin sonuçları geleneksel medya dediğimiz çocuk ve gençlik edebiyatını da etkilemiştir. Edebiyatın bu alanı bir yok olma tehlikesiyle karşı karşıya değildir; ama görünümünün değiştiği söylenebilir. Böyle bir süreç kültür bilimleri için olağandışı bir şey değildir. Ak-

* Prof. Ewers, J.W. Goethe Üniversitesi Alman Filolojisi öğretim üyesi ve Frankfurt Çocuk ve Gençlik Kitapları Araştırma Enstitüsü müdürüdür.

sine, yeni medya türlerinin doğmasıyla ya da medyalar arasında yeni dengelerin oluşmasıyla geleneksel medyada geniş çaplı bir değişim olması genel geçer bir kural gibi görünüyor.

Burada sözü edilen çocuk ve gençlik edebiyatının medya toplumdaki değişimini üç açıdan betimleyebiliriz; birincisi edebi değişim, yani içerik ve konu açısından, edebi teknik ve form açısından bir değişim (Bkz. Ewers 1995a, 1995b); ikincisi işlevsel değişim, yani kullanım şekli açısından; üçüncüsü sistem değişimi, yani konumlardaki değişim ve statü değişimi açısından. Aşağıda çocuk ve gençlik edebiyatının işlevsel değişimi üzerinde odaklanarak, bu edebi türün genel statüsü üzerinde ortaya çıkan değişimleri inceleyeceğiz. Bu arada çocuk ve gençlik edebiyatının değişimine ve sistem niteliğine kabaca değinmekle yetineceğiz. İncelememiz son 10-15 yılı kapsıyor.¹ Asıl konum olan çocuk ve gençlik edebiyatındaki işlevsel değişime geçmeden önce günümüzde multimediyatik bir çocuk gününü kabaca çizip edebi sosyalizasyonun (çocuğun edebiyatla tanışma sürecinin) değişen çerçeve koşullarını ana hatlarıyla anlatmak istiyorum.

Medya Toplumunda Edebi Sosyalizasyon

Yazıya bağlı edebi kültüre giriş tarihin her döneminde oldukça geç yaşlarda başlamıştır. Süreç hep şöyle işlemiştir; çocuklar daha önce diğer kültür alanlarıyla haşır neşir olmuşlardır, resim ve resimli hikâyeler alanıyla, oyunculuk, sözlü şiir ve şarkı alanıyla ve hikâye anlatma alanıyla. Bu, bugün de geçerli olmakla birlikte yazı öncesi kültürel uygulamalar alanı birçok açıdan değişmiştir; her şeyden önce olayın hacmi çok büyümüştür, şaşırtıcı ölçüde bir arz artışı olmuştur. "Günümüz çocukları" medya araştırmacısı Horst Heidtmann'ın deyiimiyle "görsel, işitsel ve multimediyatik bir çevrede yetişiyorlar. (...) En yenileri dahil, bütün medya araçlarından

¹ Çocuk ve Gençlik edebiyatının belli başlı işlevsel değişimleri hakkındaki düşüncelerim, işin arz tarafıyla sınırlıdır. Her iletişim, her yayın her zaman alıcıya, tüketiciye ya da başka bir deyişle okura, belli bir amaca yönelik kullanımı öneren mesajlar içerir. Çocuk ya da genç alıcılar bu arzları amaçlanan şekilde kullanıyorlar mı, bu ayrı bir soru. Yani söz konusu olan, çocuk ve gençlik edebiyatının yeni alımlama biçimleri değil, yeni önerileri ve önerilen kullanım yönetimleridir. Çocuk ve gençlik edebiyatındaki arz konusunda bu yönü de ele almak bana önemli gibi geliyor Bunun önemli bir nedeni arz olgusunun fiili çocuk ve gençlik edebiyatının kullanımını yönlendirecek güçte olmasıdır. Burada hatırlatmak gereken nokta, dikkatin sadece okuyan özneye odaklanmaması; yoksa arz olayının gücünü küçümseme tehlikesi vardır. Genelde teknolojik yeniliklerden yararlanarak kaydedilen. "medya piyasasındaki arzla ilgili gelişmeler" çok açık ve net olarak "işin talep tarafını ve beraberinde medya kullanım biçimini de değiştirmiştir." der. medya uzmanı Malake (1996,18).

yararlanmak istiyorlar. "

(Heidtmann 1996, 7) Radyo, teyp kaseti, televizyon, video kaseti, bilgisayar ve CD-Rom gibi medya araçları kültürel arzların çocuk alıcılar tarafından alınılanmasını kolaylaştırdılar ve yetişkin araçların yardımından bağımsızlaştılar. Her tür pazarlama olanağı kullanarak medya alanı dışında da programlar tanıtılmaktadır; oyuncaklar, giysi, yiyecek ve içecek gibi ürünler kullanılarak. "Bilinen Merchandising olanaklarının tümü (oyuncaktan meyveli yoğurda kadar) bütün piyasayı kaplamıştır. " (Malaka 1996,7) Okulöncesi dönemdeki çocuklar günümüzde, hikâye ve diğer eğlence tarzlarıyla günün her saatinde, her yerde iç içeler.

Diğer taraftan işitmeyi ve görmeyi, dokunmayı ve tatmayı temel alan bu kültürel uygulamalar artık sadece geçiş dönemini ilgilendirmiyor. 50'li 60'lı yıllara kadar çabuk öğrenilen bu uygulamaların çoğu çocukluk dönemine özgüydü. Aralarındaki en önemlileri, sözlü masal anlatımı ve kitaptan hikâye okuma, çocuk kültürüne özgü alışkanlıklardı ve büyüyünce arkada bırakılıyorlardı. Bugün okulöncesi dönemdeki çocuklar daha sonraki dönemlerde de önemini yitirmeyen, yani zamana bağlı olmayan çok sayıda kültürel uygulamalar öğreniyorlar. 2-3 yaşlarında çocuklar birer televizyon tüketicisi oluyorlar; okulöncesi dönemin sonunda, en geç ilkokulun son yıllarında bilgisayar oyunları sayesinde deneyimli birer bilgisayar kullanıcısı oluyorlar. Böylece çocuklar, büyüdükleri zaman da kullanacakları, büyüklerin de kullandığı bir kültürel uygulamaya başlamış oluyorlar. Medya kullanımı ve ona bağlı kültürel uygulamalara bakarak günümüz çocuklarının önceki zamanlara göre büyüklerden daha az farkları olduğunu görüyoruz.

Yazı kültürü ve edebi sosyalizasyon açısından bakıldığında burada olumlu ve olumsuz birçok temel koşul görüyoruz: Günümüz çocukları okuma-yazma öğrenme döneminde daha öncekilere kıyasla kültürel arzların daha deneyimli tüketicileri oluyorlar. Daha gelişmiş bir alımlama edincine sahiplerdir, sayısız bölümden oluşan radyo oyunlarının ve televizyon dizilerinin deneyimli izleyicisidirler. (Bunlar bize basit örgülü görünse de çocuklar için karmaşıktır); tabii hızlı reaksiyon gerektiren bilgisayar oyunlarını unutmamalıyız. Kanımca bu çocukların görsel-işitsel alımlama edinçleri, yazılı medyadaki karmaşık mesajları anlamalarını ve kavramalarını kolaylaştıran bir temel oluşturuyor. Buna, okula yeni başlayan birçok

çocuğun medya aracılığıyla hikâye ve hayali dünyalar konusunda kalitesini beğenelim beğenmeyelim, hatırı sayılır birikimleri olduğunu eklemeliyiz. Çocuk edebiyatı klasiklerini birçok çocuk genel hatlarıyla tanımaktadır; teyp kaseti ve çizgi filmler sayesinde tüm çocuk kahramanları, onların yakın arkadaşları olmuştur. Edebiyatta hayal dünyasına giriş böylece daha kolay olabilir; ilk deşifre etme çabaları birçok hatırlama işlemiyle daha zahmetsiz geçebilir. (Böyle bir kolaylık, benim gözlemlerime göre özellikle ilkokul yıllarında, çocuklar yeni kültür tekniğini yeni yeni öğrenmeye çalışırken etkili oluyor.)

En son bahsettiğim noktanın edebi sosyalizasyon açısından olumsuzlukları da söz konusu (yazıyı öğrenmenin hemen ardından, yeni edinilen kültür tekniğini gündelik olarak kullanma aşamasına geldiklerinde): Çocuklar görsel-işitsel medya tarafından o denli besleniyorlar ki edebi yoldan iletilen öykü ve hayal dünyasına hiç gereksinim duymuyorlar gibi görünüyor. Kitap okuma engeli gittikçe daha önemsiz bir sorun gibi kabul ediliyor, çünkü çocuk kitaplarındaki kahramanları ve onların maceralarını çocuk alıcılar medyadan çoktan tanıyorlar. Okulöncesi dönem çocuklarının edebiyat öncesi kültür alanları görsel-işitsel medya araçları sayesinde öylesine gelişip zenginleşti ki, çocukların dünyasına bu aşamada yeni eklenen edebiyat medyasına kalıcı biçimde yönelmeleri için yeterli istek duymuyorlar, onların karşısına edebiyat medyası, daha önce alışık oldukları deşifre etme işlerinden daha zahmetli bir iş olarak çıkıyor.

Medya çağı öncesinde edebiyatın tekel statüsü vardı: erken çocukluk döneminin kültürel uygulamalarının masal anlatma ve kaptan öykü okumanın sona ermesiyle göz kamaştırıcı eğlence arzı olarak çocuk ve daha sonra gençlik kitabı belirli bir yer aldı. Okumayı öğrenme ve kitap okuma, sosyal yalıtılmışlıkla karşı karşıya kalmamak, boş zamanları değerlendirmek açısından bu çekici arz oldukça gözdeydi. Medya çağında edebiyat tekel statüsünden oldukça büyük fireler verdi. Eğlenme gereksinimlerini karşılamak için çocukların okulun başlamasıyla medya değiştirme zorunlulukları ortadan kalktı. Okula başlamadan önce tanıştıkları kültürel uygulamayı, yani televizyonu, bırakmak zorunda değiller; aksine televizyon onlara önceden ne ifade etmişse, aynen o şekilde devam etmekte, başta gelen eğlence aracı olarak yerini korumaktadır.

Erken çocukluk döneminde geliştirilen medya kullanımı tercihleri önceden pek uzun sürmezdi; okulun başlamasıyla önüne geçilmez medya değişimi geç çocukluk ve gençlik döneminde yeni tercihlere yol açmıştır hep. Ancak medya çağında, erken çocukluk döneminde temelleri atılan alımlama alışkanlıkları devam edebiliyor. Daha sonra ortaya çıkan edebiyat, kolayca doldurabileceği bir boşluk bulamıyor; çocuklar için eğlence

yeterince ve hatta fazlasıyla beslenmiş bir medya dünyasında kendine yer açması gerekir. Şu an yetişmekte olan kuşakların edebi sosyalizasyonlarının kendi kendine gerçekleşmesi fikri, artık geçmişte kaldı.

Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Değişim Baskısı Altında

Şimdi, çocuk ve gençlik edebiyatım son 10-20 yıldır ilgilendiren birkaç işlevsel değişime değineceğim. Bana göre bu değişimler, edebiyatın bu alanının medya toplumunun son durumuna karşı reaksiyon göstermesidir. Edebiyat ve yeni medya ilk bakışta iki farklı, birbirinden bağımsız görünen kültürel sistemlerdir. Ancak son kullanıcıya gelince direkt rekabete girerler; farklı eğlence arzları olarak birbirlerine rakip olurlar. Yeni medyaların ortaya çıkması çocuk ve genç alıcıların günlük yaşamını eski medya araçları aleyhine etkiliyor. Bunun üzerine çocuk ve gençlik edebiyatı harekete geçmesi gerektiğini hissediyor, kendi arz olanaklarını öyle bir şekilde değiştirmesi gerekiyor ki, çocuk ve gençlerin medya dünyasında farkedilme ve talep edilme şansı olsun. Burada söz konusu olan şey, tek tek arzların değişimi değil, arz yapısının temelden formundan geçirilmesi. Alıcıların medya talebi o kadar esaslı bir biçimde değişti ki, çocuk ve gençlik edebiyatının buna denk olabilmek için yeni edebi tarz ve işlev çeşitleri geliştirmesi gerekmektedir. Yeni işlev çeşitlerinin oluşturulması kaçınılmaz olarak çocuk ve gençlik edebiyatında yeni bir iç düzenlemeye gidilmesini beraberinde getirecektir. Bu yeni iç yapı ise bu edebiyat alanının yeni bir görünüm kazanmasından sorumlu olacaktır, çünkü burada artık bir sistem değişikliğinden de söz edebiliriz. (bkz. Dahrendorf 1997b, Ewers, 1997)

Çocuk ve gençlik edebiyatı uzun süredir "boş zaman arzları" dediğimiz alanda bir yere sahip —hem eğitimcilik, hem eğlence açısından.— Sormamız gereken şu soru: Acaba bu iki alandan hangi-

sinde **daha** çok kayba uğradı? Çocuk edebiyatı, görsel-işitsel medyanın rekabetini en yoğun biçimde, geniş bir kitleyi etkilemeyi hedeflediği alanlarda yaşamıştır. Televizyon çocuk ve genç alıcılar için, yazı kültürüne girdikten, edebi sosyalizasyonu yaşadktan sonra bile, her zaman tercih edilen, başta gelen eğlence medya aracıdır.

Televizyonun birincil eğlence aracı olarak sadece medya tüketicilerini etkilediğini söyleyemeyiz. Televizyon bu işlevini kültür üretiminin başka alanlarına da yaymıştır. Televizyon, diğer araçların eğlence arzlarına büyük ölçüde malzeme, motif ve konu vermektedir. Ayrıca bunun da ötesinde diğer araçları biçim ve yapı bazında kendi arzına uymaya zorluyor. Bu yöndeki araştırmalara daha yeni yeni başlanmış olsa da (bkz. Heidtmann 1995. 1997a), televizyonun eğlendirici çocuk ve gençlik edebiyatında geniş bir biçim ve yapı değişimine neden olduğunu söylemek yanlış değildir. Benice, örneğin "Küçük Vampir" gibi bir çocuk romanı dizisi en başından beri televizyon kurallarına uyma gereğini ortaya koyuyor, yazarın bunun bilincinde olup olmamasından bağımsız olarak. Burada diğer bir konu olarak çocuk edebiyatının edebi düzeydeki değişimi de gündeme gelmektedir.

Medya Ağı İçindeki Çocuk ve Gençlik Edebiyatı

Ancak çocuk ve gençlik edebiyatının değişiminin işlevsel yönünde başka gelişmeler etkilidir. Televizyon ve/veya film endüstrisi hızla artan bir şekilde kendi eğlence arzlarını pazarlamaya gidiyorlar. Bunun yanında diğer ortamda çocuk ve gençlik edebiyatının da, multimediyatik yapıdaki kitle eğlence kültürünün gücüne yenilmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Bu durum, bana göre, çocuk ve gençlik edebiyatında işlevsel bir değişimine neden oluyor, çünkü bu bağlamda çocuk ve gençlik edebiyatında yeni işlev çeşitlerine yol açılıyor. Sözü edilen türler resimli kitaplar, çizgi romanlar ve tanıtım niteliği taşıyan kitaplar, örneğin TV dizisi, bilgisayar oyunları, bunun dışında starların ve TV sunucularının kitap serileri ve bu türden medya içi edebiyat kapsamındaki diğer ürünler. Uluslararası lisans piyasalarında bu işlev tipi için kullanılan alan terimi "TV-tie-in-novelizations" kısaca "Tie-in"lerdir. (Malaka 1996, 16)

Yani, modern eğlence araçları kitap ve/veya çocuk ve gençlik edebiyatını asla gereksiz kılmıyor. Aksine çocuk ve gençlik edebi-

yatında bir yükseliş bile var: çocuk ve gençler için (erişkinler için de) eğlendirici nitelikte "medya içi kitap" örneklerinin baskı sayısı çok yüksek; kitap "iletişim araçlarıyla birlikte çocukluğun en önemli yoldaşdır." (Hürlimann 1995,11), aynı şey gençlik için de geçerli, özellikle de başta gelen görsel işitsel iletişim araçları kitabı paralel medya olarak kullandıkları için. Bu gelişmeye bakarak, kanımca bambaşka bir soru sormamız gerekiyor: Multimedyal ağın önemli bir parçası olup görsel-işitsel (bazen de müzikle ilgili) eğlence tarzlarına katkıda bulunan çocuk ve gençlik edebiyatı, kültürel bağımsızlığını ne derecede isteyebilir?²

Az önceki soruyu şöyle de sorabiliriz: Betimlediğimiz bu işlev değişimi, çocuk ve gençlik edebiyatında bir sistem değişimi, statü değişimi de getirecek mi aynı zamanda? Yanıt iki taraflı: Hem evet, hem hayır. Çocuk ve gençlik edebiyatı tümüyle görsel-işitsel eğlence arzlarına araç olmayacak. Ama tabii geniş bir kitle eğlence aracı olmaya çalıştığı yerde, giderek daha fazla bu niteliğe bürünecek. Bu durumda da kültürel bağımsızlığını yitirecek. Bu durumda çocuk ve gençlik edebiyatı "multimedyal bir çocuk (ve gençlik) kültürünün bir parçasından ibarettir" denebilir (Heidtmann 1996, 14). Bunu peşinen bir düzey düşmesi olarak nitelendiremeyiz, tıpkı kültürel bağımsızlığın da bir nitelik göstergesi sayılamayacağı gibi. İlk olarak burada bir sistem değişimi aynı zamanda bir işlev değişimi, çocuk ve gençlik edebiyatı metinlerinin kullanım biçiminde bir değişim yaşanıyor. Çocuk ve gençlik edebiyatının medya içi kitap örnekleri artık (yalnızca) çocuk ve gençlik edebiyatı sisteminin değil, görsel, işitsel medyanın kültürel eylem sisteminin (de) bir parçasıdır, onun bir alt sistemi olarak. Kullanım açısından bakıldığında bu kitap türü görsel-işitsel medya alımlamasının bir parçası olarak kabul edilebilir. Yukardaki cümleyi parantezli veya parantezsiz okuyarak elde edilecek çift anlamlılığın nedeni, bu tür kitapların bütün olarak nereye ait olduğunun kesinleşmemesindendir. Bir bölümü tamamen görsel-işitsel araçlar bölümüne aitken, başka bir bölümü

²-Çocuk ve gençlik edebiyatının birincil işlevini okumayı teşvik eden bir araç olarak görürsek, bu soru önemini bir parça yitirir. Eğer amaç gerçekten buysa, bağımsız bir edebiyatın kolay kolay ulaşamayacağı bir olanağa kavuşulur ve böyle bir edebiyat, ancak eğlence arzlarının ulaştığı yüksek sayıda tüketiciye hitap eden, diğer eğlence arzlarının yanında paralel araç olarak bir işleve bürünecektir. Popüler görsel-işitsel eğlence arzlarının hedef kitlesi (alıcıları) kitap medyasındakinden şüphesiz çok daha geniş. Çocuk ve gençlik edebiyatının medya içi örnekleri, bana öyle geliyor ki, daha çok yatay ekseninde, yani alışılmış kitap okuyucu kitlesinin ötesine gidebilecek mükemmel bir araç olacak. (bkz. Heidtmann 1997b). Merkezi Mainz'taki Okuma Vakfı bunun farkına varıp, bu tür ürünlerin odakta olduğu kampanyalar düzenledi.

çocuk ve gençlik edebiyatı sisteminde yer alıyor, yani iki farklı sistemde rol alıyor.

Yeni İşlev Tipi Olarak Okumayı Öğrenme Edebiyatı ve Bilgilendirici (Eğitici) Edebiyat

Çocuk ve gençlik edebiyatı kitle eğlendirme sektöründe kendine özgü rolünü hakkıyla oynayamasa ve bağımsız bir medya olduğunu kabul ettiremese de, bir dizi farklı arz alanlarında medya olarak kültürel bağımsızlık peşini bırakmıyor. Ancak bunda başarılı olabilmek için bazen eski yöntemler, babadan kalma örnekler yetmeyebiliyor. Yerleşmiş medya toplumunda özerk bir rol oynamak için çocuk ve gençlik edebiyatı bir kez daha yeni işlev tipleri ve yeni kitap türleri geliştirmek zorunda kaldı. Şimdi bunlara değinelim.

Çocuk ve gençlik edebiyatı medya toplumunda vazgeçilmez bir rol alma arayışı içinde, çocuk edebiyatında yepyeni işlev tipi ortaya çıkardı: ilk okuma ve okumayı öğrenme edebiyatı. Bu kitapların piyasaya sürülmesi son 15 yılın en göze çarpan yeniliği oldu. Çocuk edebiyatının bu yeni işlev tipini, burada karakterize etmeye gerek yok.¹

Son olarak bahsettiğim, zaten hep var olan bir ihtiyaçtı. Ancak bu zamana kadar hiç kimse farklı bir kitap geliştirmek bir yana, çocukların okuma kitaplarındaki destekleyici ya da yan etkiyi ortaya çıkarmayı gerekli görmüyordu. Medya toplumunda ayakta kalma mücadelesi, çocuk edebiyatını boyun eğici ve eziklik yaşatıcı adımlar atmaya da zorlayabiliyor. Eğlence edebiyatı, ilk okuma edebiyatının doğmasıyla, edebiyat sayılmayacak bir işlev sunuyor okuruna. Bu kitap türüyle hedeflenen şey, edebiyata bağlı olmayan temel, genel bir okuma edincine ulaşılmasıdır. Böyle bir okuma edincine bilgisayar çağında, uluslararası iletişimin olduğu dünyada, edebiyat onlara bir şey ifade eder mi etmez mi, düşünmeden herkesin sahip olması gerekiyor. Biraz abartarak şöyle de söyleyebiliriz: Önceden edebiyat dünyasına girebilmek için öğreniliyordu okumak; şimdilerde ise edebiyat, yani bu ilk öyküler, okumayı öğrenmek için oku-

¹-Söz konusu olan edebiyat tipi, büyük harflerle ve basit cümlelerle yazılmış, farklı türden öykü ve anlatılardır. Bu yeni kitap türü, çocuk kitabı yayımlayan çok sayıda Alman yayınevinde ayrı bir program oluşturdu. Kitaplar birbirinden çok az farkı olan okuma aşamalarına ayrılıyorlar. Bu dizilerin tasarımı sürekli daha fazla masraf oluşturuyor ve bu durum (artık tüm kitaplar renkli yapılıyor) büyük satış rakamlarına ulaşıldığının kanıtlarından biri.

nuyor.⁴ Çocuk edebiyatı, 'ilk okuma edebiyatı' adını taşıyan işlev tipiyle hatlarını belirginleştirmesiyle acı bir gerçeğe uyuyor: Temel ve genel bir yazı edincine sahip olmak tartışılmaz bir gerçek haline geldi ve özellikle medya çağında çok revaçta. Diğer taraftan, edebi eğitim değeri gün geçtikçe düşüyor. Çocuk edebiyatı çok geniş bir kitleye hitap ederken, bunu sadece geçici ve hizmet edici bir rol oynama pahasına yaparak bu eğitim süreçlerine katılıyor.⁵

Çocuk ve gençlik edebiyatının medya toplumunda saygıdeğer bir rol oynama şansı, kitle eğlence alanından ayrılırsa çok büyüyebilir. Çünkü görsel işitsel araçlar bu alanı neredeyse kaplamış durumda. Bu yüzden çocuk ve gençlik edebiyatının şimdilerde, boş zaman değerlendirme olarak sunduğu eğitim olanağını ve bilgilendirici işlevini öne çıkarması boşuna değil. Kitaplar çocuk ve gençler tarafından gittikçe daha çok bilgi kaynağı olarak kullanılıyor; kitaplardan en başta bilgi ve öğrenme gereksinimlerini karşılaması bekleniyor. Bunun bir sonucu bilgi içerikli kitaplara olan talebin artmasıdır. Bu kitaplar Alman çocuk kitapları piyasasında %20 gibi bir orana yükselmiştir. "Çocuk ve gençlik kitaplarına, bilgi kaynağı olarak verilen değer gelecekte daha da yükselecek. Bununla birlikte bilgi içerikli kitaplar arasında ansiklopediler ve sözlükleri de sayabiliriz." (Heidtmann 1996, 9). Bu gelişmelerden eğlence edebiyatının da önemli ölçüde etkilendiğini sanıyorum: Birçok çocuk ve daha çok gençlik romanında bilgilendirici ve analiz edici nitelik güç kazanıyor, bu anlatım biçiminin değişmesinden belgesel roman, araştırmacı roman ve gazetecilik romanına kadar uzanıyor. Çocuk ve gençlik kitabı yazarları arasında gazeteci ve televizyoncu sayısının artması buna dayanıyor.

Öyle sanıyorum ki, bu gelişme, bilgi içerikli kitapla eğlence edebiyatı arasında ayırım yapmayı gereksiz kılıyor. Modern bilgilendirici edebiyat, sergileyici metinlerle kurgusal metinler arasındaki farkı görmezden geliyor. Onun yerine iki türün anlatım yapıları-

⁴Bu arada belirtelim, bu öyküler genelde o kadar başarısız ve kötü ki. ö kitaplardan alınabilecek tek şey, okumayı öğrenmek oluyor. Ama bazılarında o katlar güzel olabiliyor ki. okura sezdirmeden edebiyata çekmeye çalışıyor.

⁵Bu noktadan geleceğe göz atacak olursak, okumayı öğrenme metinlerinin 'kitap' aracını terkedip CD-Rom'a kaydedilebileceklerini düşünebiliriz. Böylece elektronik veri işlem destekli okumayı öğrenme ve okuma alıştırmaları programının birer parçası olabilirler. Peki böyle bir gelişmeden sonra ilk okuma kitaplarının ne gibi bir yaran olabilir? Biliyoruz ki bu kitap türünün ilk okuma öğretiminin yanısıra bir diğer işlevi de doğrudan kitap eğitimi, ilk işlev rahatlıkla diğer işlevlere terkedilebilir. böyle bir şey olursa, bu tür kitapların ikinci işlevi ortaya çıkarması gerekir. O zaman birincil olarak kitap eğitiminin aracı olacak, ya da başka bir deyişle kitap okuma alışkanlığına giriş aracı olacak, ya da başka bir deyişle kitap okuma alışkanlığına giriş aracı olarak görülecektir.

nı başarılı biçimde birleştiriyor. Bu gelişmeler dışında Çocuk ve gençlik edebiyatı türlerinin yeni bir değerlendirmeye ve sınıflamaya tâbi tutulması gerektiğini düşünüyorum. Sözelimi edebiyat içinde görülen "sorunlara yönelik kitaplar" kurmaca türden ayrılıp bilgilendirici kitaplara dahil edilmeli. Bu yapılırken de bilgilendirici kitaplar genel olarak yeni bir tür olarak kabul edilip bilgi veren edebiyat örnekleri sayılmalı. Bu alanda da çocuk ve gençlik edebiyatı yeni bir aracın rekabetini hissedecek. CD-Rom'un rekabeti. Bu çekişmenin sonucu hakkında yorum yapmak şu durumda zor. Ancak şöyle bir tespitte bulunmamız mümkün: Çocuk ve gençlik edebiyatı sistemi bu yeni gelişmeyi içine almayı büyük ölçüde başarmıştır. Genç okuyuculara yönelik kitaplar yayınlayan yayınevleri, kitap listelerini CD-Rom üzerinden tanıtmayı başardılar.

Yeni Bir İşlev Tipi: Düzeyli Çocuk Ve Gençlik Edebiyatı

Eğlendirici çocuk ve gençlik edebiyatı kesinlikle bütünüyle görsel-işitsel medyaya entegre edilip özerkliği elinden alınmamıştır. Aksine, çocuk ve gençlik edebiyatı eğlendirici alanda da bağımsız bir iletişim aracı olma özelliği korumaya çalışmıştır. Bunda başarılı olmak için, bana göre şöyle bir hamle gerekiyordu: Kitle iletişim araçlarının eğlenceye yönelik işlevinden uzak durmak; bu da kaçınılmaz olarak düzeyli ve iddialı, modern yetişkin edebiyatının anlatım yönelimlerine ve tekniklerine bir yaklaşma anlamına gelecektir. Bugünün düzeyli çocuk ve gençlik romanında yepyeni bir işlev tipi görülür. Üstünkörü komediye, heyecan ve harekete, erotizm ve kaçışa duyulan gereksinimler, düzeyli edebiyatta ikinci önemde kalıyor, bu gereksinimlerin 'düşük düzeyli' sayılmasından değil, görsel-işitsel medya ve ona bağlı medya içi örnekler bu gereksinimleri yeterince karşıladığı için. Bu gereksinimlerden kendini ayıran düzeyli çocuk ve gençlik edebiyatına, daha yüksek edebi gereksinimler üzerinde yoğunlaşmak kalıyor. O yüzden bu yapıdaki edebiyat genç okurlarına ciddi, hatta trajik ve traji-komik konular sunuyor. Temel eğlence işlerini bırakıp gelişkin düzeye yönelen bu tür edebiyat aslında gecikmiş bir değişimi yaşamaktadır. Kuzey Avrupa ülkelerinin 1800'lü yıllarda genel edebiyatta gerçekleştirdiği bir değişimdir bu. Daha düzeyli bir "yüksek edebiyat" geniş bir eğlence edebiyatından ayrılma yolundadır. Çocuk edebiyatı içinde dü-

zeyli ve değersiz gibi ayırma, hatta kutuplaşmaya önyak olup benimsen, medya toplumunun ta kendisidir. Gerçi burada Malte Dahrendorf'un dediği gibi, çocuk ve gençlik edebiyatı bu yüzden yetişkin edebiyatının sahip olmadığı bir avantajını kaybetmiştir: Kalite açısından daha kapsamlı bir bütünlük özelliğini yitirmesi söz konusudur; ama bana göre bu geri döndürülemez bir gelişmedir. (Dahrendorf 1995, 159).

Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında, düzeyli edebiyat olarak bir işlev tipinin ortaya çıkması herkesçe olumlu karşılanmıyor; aksine eleştirmenlerin sınırlı kabulünü gördü, hatta reddedildi (bkz. Dahrendorf 1997a, 1997b). Bu tip çocuk ve gençlik romanları, 70'li yılların edebiyat kavramları ve ideoloji eleştirileri bağlamında "eliter" ya da "edebiyat için edebiyat" olarak nitelendirildi (Hürlimann 1995, 12). Tam olarak yerine oturmuş medya toplumu, —70'li yıllardaki tartışmalarda da büyük rol oynayan— ilerici-özgürlükçü popüler ya da kitle edebiyatına ne ölçüde gerçekleşme şansı verecek, belli değil. Daha düzeyli çocuk ve gençlik kitabı yazarlarının ve yayınevlerinin verdiğinden farklı bir cevap vermeleri olanaklı mı? Eliterlik konusundaki suçlamalar yersiz bana göre. Christine Nöstlinger'in **Der Spatz in der Hand** (Elimdeki Serçe), Tormod Haugen'in **Die Nachvogel** (Gece Kuşları), Gudrun Mebs'in **Das Sonntagskind** (Pazar Günü Doğan Çocuk), Dagmar Chidolue'nin **Pischmarie** ya da Renate Welsch'in **Drachenflügel** (Ejderha Kanadı) adlı romanlarının nesi eliter? Bu metinlerin çok az kişi tarafından mı okunması gerekiyor? Acaba yalnız çocuklar, hatta eğitilmiş ailelerin kız çocukları tarafından mı? Acaba tam da bunun tersinin olması gerekmiyor mu? Mümkün olduğunca geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmak istemiyorlar mı bu tür romanlardan birkaçında — Özellikle Peter Hartling'in **Ben Liebt Anna** (Benjamin Anna'yı Seviyor) adlı romanında— söz konusu olduğu gibi. Daha düzeyli bir anlatım yönelimini edebi tekniklerle değiştirmek oldukça zor, bu nedenle de bu durumda çocuk ve genç okuyucuların sayısı düşecektir. Ancak bana göre bunun eliter edebiyatla hiçbir ilgisi yok. Ayrıca estetik üzerindeki vurgu ve düzeyli modern çocuk romanının zorluğu çoğu zaman abartı konusu oluyor —az önce saydığım romanlarda örneğin. Yine abartılı olan bazı anlatım biçimlerinin suçu, biraz da bu türün savunucularına ait.

Çocuk ve Gençlik Edebiyatının Yeni Görünümü

Medyanın dayattığı işlev kaymaları çocuk ve gençlik edebiyatının özelliklerini kökten değiştirdi: Bir zamanlar görece homojen olan bu alan, şu an en düzensiz, en dağınık dönemini yaşıyor. Dikkat çeken nokta, şimdiye dek görülmemeyen bir bölünmüşlük: Bir tarafta geniş bir alana yayılan *Tie-in'ler*. Bunlara klasiklerin de çoğunu ekleyebiliriz. Klasikler günümüz genç okurları tarafından film ya da televizyon dizilerine eşlik eden paralel metinler olarak görülüyor ve birçok yayınevi de bu anlayışı özümsemiş durumda. Diğer tarafta ilk okuma ya da okumayı öğrenme edebiyatı, kitap ve CD-ROM olarak sunulan bilgilendirici edebiyat alanı ve özerk edebiyat alanı, yani multimedyal ağ sistemine dahil edilmeyen kurmaca türü. Bu son tür içinde bilinen işlev tiplerinin yanısıra düzeyli, modern çocuk ve gençlik romanı var. Çocuk ve gençlik edebiyatı, geniş, multimedyatik eğlence türü içinde yer alan örneklerin oluşturduğu alanda, kültürel olarak bağımsız medya olma özelliğini terkediyor. Görsel-işitsel medyaların hakim olduğu medya ağının bir parçası haline geliyor. Burada 'çocuk ve gençlik edebiyatı' kültür sisteminden hem bütünüyle ayrıldı, hem de hâlâ onun içinde var olmayı sürdürüyor.⁶

Çocuk ve gençlik edebiyatı gibi geleneksel medyaların yapabileceği pek bir şey kalmıyor. Bir yandan yeni, kültürel öncü medyalara uyum sağlamaya hazır olmak zorundalar. Bu, onların medya ağının oluşumuna katılmaları anlamına geliyor. Ama aynı zamanda diğer yandan kültürel bağımsızlığın korunmasına çalışabilir. Ancak alan daralmıştır: Çocuk ve gençlik edebiyatı kültürel bağımsızlığını, ancak multimedyal etkinin olmadığı alanlarda koruyabilir. Yani bunu ancak multimedyal, kitle kültürel eğlence sektörünün ötesinde yapabilir. Ama bu gibi alanlardaki varlığı da, edebiyatın genel görünümü ve kültürel statüsü açısından yeni ve daha büyük bir anlam kazanıyor, kuşkusuz bu çerçevede kazanacağı yeni işlevlerle birlikte.

Ama çocuk ve gençlik edebiyatının bu işlev tipleri eğitim süreç-

⁶Bu anlamda muazzam bir şekilde büyüyen güncel çocuk ve gençlik edebiyatı kitabı üretimi, asla edebiyat estetiği açısından olumsuz olarak yargılanmamalı (krşl. Heidlmann 1997). Multimedyal kültürün etkisini de karalamak istemiyorum; medya düşmanlığı bana göre değil. Medya toplumunda kültüre önem verenlerin multimedyal eğlence arzlarının üretimine katkıda bulunmaları çok doğal, en azından ayakta kalmanın yolu olarak. Onların arasında edebiyata önem verenlerin, edebiyat özerkliğine uygun çalışmalar yapmasına kimse engel olmayacaktır.

leriyle içiçedir: okumayı öğrenme edebiyatı yazı dili öğrenimiyle, kitap ve CD-ROM şeklindeki bilgilendirici edebiyat bilgi edinmenin sürekli çoğalan, gelişen süreçleriyle, modern çocuk ve gençlik romanı, okuldaki edebiyat dersinde istenen edebiyat bilgisiyle ilintilidir. Bu işlev tipleri ne ölçüde çocuk ve gençlik edebiyatı açısından bir bütün olarak algılanırsa, bu kültürel aracın genel karakteri konusundaki anlayış da o ölçüde değişir. Çocuk ve gençlik edebiyatı çok uzun bir süreçten sonra eğitim aracı olarak karakterize edilmekten kurtulmuş ve popüler yapıda, çok da tutan bir eğlence aracı niteliğine bürünmüştü; bu sürecin zirvesi olarak Astrid Lindgren ve Enid Blyton çağını görebiliriz. Bu süreç medya toplumunda bir ölçüde geriye dönüyor: Kültürel bağımsızlığını koruyan çocuk ve gençlik edebiyatı (ama bir başka tür değil), kültür geliştirici medya olarak görülmeye başladı, boş zamanın değerlendirilmesinde eğitime yönelme olarak. Böylece yine dönüp eğitim ve öğretim alanına giriyor, özellikle de okula. Kültürel iddası olan ve düzeyli çocuk ve gençlik edebiyatı, artık sadece boş zaman arzı değil, artık önemli ölçüde okul malzemesi oldular.

Yazıdan şöyle bir mesaj çıkarılmaması gerekir: Çocuk ve gençlik edebiyatı eleştirisi, bilim ve eğitim (okul) sadece özerk olan edebiyatla ilgilensin. Edebiyatın araçlarının (kitap ve medya) yanısıra çocuk ve genç alıcıları da göz önünde bulundurmalıyız. Bu yüzden çocuk ve gençlik edebiyatının her iki sektörüne de eğilmemiz gerekiyor, farklı biçimlerde olsa bile. Çocuk ve gençlere yönelik medya içi edebiyat örneklerinin, eleştirmen gözüyle bu zamana kadar olduğundan daha fazla değerlendirilmesi gerekiyor. Burada incelemeye bakış açısı olarak multimedyal ilintileri almalıyız. Bu anlamda profesyonel medya eleştirisine gereksinim var. Kitap okumak için başvurulmuş teşvik önlemleri bana pek anlamlı gelmiyor; satış üzerindeki etkisinin çok büyük olacağına inanmıyorum, satış rakamlarının virgülden sonraki ikinci hanesini etkileyebilir. Buna karşılık, kültürel özerkliği olan çocuk ve gençlik edebiyatının önemsenmesi ve eleştirmenlerin üzerinde durması, akla gelebilecek her şekilde desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerekir. Giderek tüm sorun, medya toplumunda çocuk ve gençlik edebiyatının kültürel özerkliğini koruyabilmesi sorununa dönüşmektedir.

Çeviri: Ersin Çetinbaş (İ. Ü. Çeviri Bölümü Öğrencisi)

Makalede adı geçen kaynaklar:

Dakrendorf, (1995): (Rez. "Horizonte und Grenzen"). Yay. yer: Kinder- und Jugendliteraturforschung 1994/95. Stuttgart: Metzler 1995, 158f.

(1996), (Rez. "Zwischen Bullerbü und Schewenborn"). Yay. yer: Beiträge Jugendliteratur und Medien 4/1996, 238-240.

(1997a), Die neue Kinder-und Jugendliteratur, literaturwissenschaftliche Interpretation und Neuansätze der Didaktik. Zu einigen neueren Veröffentlichungen. Yay. yer: Beiträge Jugendliteratur und Medien 4/97, 199-214.

(1997b), Entwicklungstendenzen der Kinder-und Jugendliteratur in Deutschland Ende der 90er Jahre. Yay. yer: Das Literatursystem der Gegenwart und die Gegenwart der Schule. Hrsg. v. Michael Kamper-van den Boogaart. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hogengehren, 1997, 184-195.

Ewers, Hans-Heino (1995a): Kinderliterarische Erzählformen im Modernisierungsprozeß. Überlegungen zum Formenwandel westdeutscher epischer Kinderliteratur. Yay. yer: Moderne Formen des Erzählens in der Kinder-und Jugendliteratur der Gegenwart unter literarischen und didaktischen Aspekten. Hrsg. v. GünterLange und Wilhelm Steffens. Würzburg: Königshausen & Neumann, 1995, 11-24.

(1995b), Themen-, Formen- und Funktionswandel der westdeutschen Kinderliteratur seit Ende der 60er, Anfang der 70er Jahre. Yay. yer: Zeitschrift für Germanistik N. F. 5 (1995), H. 2, 257-278.

Grenzverwischungen und Grenzüberschreitungen. Die Kinder-und Jugendliteratur auf dem Weg zu einer neuen Identität. Yay. yer: JuLit 3/1997, 4-19.

Heidtmann, Horst (1995): Neue Formen seriellen Erzählens für junge Zuschauer. Yay. yer: Beiträge Jugendliteratur und Medien 1/1995, 43-52.

(1996), Das Kinder-und Jugendbuch im Zeitalter der elektronischen Medien. Überlegungen zum Formen-und Funktionswandel von Kinder-und Jugendliteratur. Yay. yer: JuLit 1/1996,5-15.

(1997a), Multimediales Erzählen für Kinder-und Jugendliche. Yay. yer: Das Literatursystem der Gegenwart und die Gegenwart der Schule. Hrsg. von Michael Kamper-van den Boogaart. Baltmannsweiler: Schneider Hohengehren, 1997, 196-205.

und Ulricke Bischof (1997b): Lebensbewältigung durch Freundschaft. Drei aktuelle Filmverbuchungen im Vergleich. Yay. yer: Beiträge Jugendliteratur und Medien 4/1997, 222-227.

Hürlimann, Bettina (1997b): Das Kind lebt nicht vom Buch allein! Mögliche Perspektiven für den Arbeitskreis für Jugendliteratur in einer veränderten Medienwelt. Yay. yer: Zwischen Bullerbü und Schevenborn. Auf Spurensuche in 40 Jahren deutschsprachiger Kinder-und Jugendliteratur. Hrsg. v. Renate Raecke und Ute D. Baumann. München 1995, 1-15.

Malaka, Bermvard (1996): 'Bücher auf der Überholspur.' Verlegerische Arbeit mit Fernsehtiteln. Yay. yer: JuLit 1/1996, 15-20.

Okumak...

Işıl İlknur Selvi*

Karmaşık şekillerin, eğri büğrü çizgilerin anlamsız dünyasında, birdenbire kendi dünyamızın, kendi konuşmalarımızın anlamlı sözcüklerini yakalamak: Okumak. İnsanın en üstün buluşu olan yazının insana kazandırdığı en güzel eylem. Konuştuğumuz dillerde başkalarının düşüncelerini öğrenmemizi ve kendi düşüncelerimizi isteyen herkesin öğrenebilmesini sağlayan; bir anlamda yazıyı yazanı ve yazıyı okuyanı karşılıklı sohbet halinde tutan büyümlü ortam. Okuyabilmek, insanın en büyük ayrıcalığı.

Yazının bulunuşu, seslerin yerini simgelerin alması demektir. İnsanın sözlü iletişimden yazılı iletişime geçtiği günlerde bu simgelerin kolay anlaşılması, ortak bir yazı dili halini alması gerekmektedir. Bu ortak dil yani alfabe sayesinde insan düşüncesi taş, kil tablete, papirüse, parşömene, kâğıda geçirilerek, nesilden nesile aktarılıp günümüze dek ulaşabildi. İnsanoğlu, yazıyı bulduğu anda, tarihi de başlatmış oldu.

İnsanoğlu yazıyı buldu, kullandı, konuşma dilini yazıya çevirdi ve buradan çok daha ileri bir adım attı. Makina dilini oluşturdu, yazıyı makina ile yazılıp-okunur hale getirdi. Gutenberg ya da İbrahim Müteferrika, bugünkü masaüstü yayımcılık tekniklerini görse, ne derlerdi bilinmez ama kurşun harflerin tek tek dizilerek ortaya çıkardıkları bir metin ile bugün bilgisayarla yazılarak ortaya çıkmış bir metin arasında; harcanan emek, para ve zaman açısından çok fark olduğu bir gerçek.

Günümüzde bahsedilen bir başka gerçekse, kağıtsız bir yaşamın gerçek olup olamayacağı. Bilgisayarın hayatımızdaki yeri tartışılmaz. Kitaplar, artık bilgisayar ile yazılıyor. Yazarlar, artık koltukları altında kalın bir müsvedde dosyası ile değil, bir disketle yayınevlerinin kapısını çalıyorlar. Olacağına pek ihtimal verilmese de, bu-

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Öğretim Üyesi

gün bizim raflarımızı dolduran kâğıttan kitapları, torunlarımız belki de müzelerde görebilecekler. Çünkü ciltler dolusu ansiklopediler artık o ciltlere göre küçücük kalan "Compact Disc"ler üzerinden bilgisayarla okunuyor. Kısacası, okuma alışkanlığının temel malzemesi olan kitap, bugün başka ortamlarda, bazen yazının yanında 'görüntü' ile, 'ses' ile karşımıza çıkıyor.

Okumanın belirli insanların tekelinde olduğu çağlardan, bir el yazmasını bırakın okumayı, ona ulaşmayı bile son derecede zahmetli bir iş kılan yüzyıllardan, evimizdeki bilgisayarla dünyanın öbür ucundaki bir kitabı getirtebildiğimiz bir çağa ulaştık. İnsanoğlunun katettiği yolu, hatta daha ilerisini düşünmek bile ürpertici.

Artık biliyoruz ki, bin bir emekle oluşturulmuş bir kitabı çoğaltmak, kâğıt, CD, bilgisayar gibi ortamlarda insanlara ulaştırmak daha kolay. Peki ya bu kitabı okumak? Üretim teknikleri farklılaşsa da, değişmeyen o kitabın okunurluğu. Çünkü kitap okunursa 'var'dır.

Okumada amaç, belli şekillerden belli sesleri çıkarmak değildir. Çünkü okuma, bir yazıyı meydana getiren harf ya da işaretleri seslendirmek ve bunların ifade ettiği düşünceyi anlamaktır.¹ Okumanın temelinde yatan gerçek, değişik düşünceleri öğrenmektir.² Bu gerçek, yazının bulunmasından bugüne dek geçen binlerce yıldan beri geçerliliğini korumuştur. Çünkü yazının ve okumanın temelinde yazılı bir iletişim söz konusudur.

Yeni düşünceler öğrenmek isteyen insanın okuma yolunu seçtiği anda, karşısına çıkacak simgeleri kavraması, ezberlemesi, onların kelimeleri nasıl ortaya çıkardıklarını anlaması, gerçek anlamda okuma eylemini yapması demek değildir. Okumak, başlıbaşına kelimeleri anlamaktan çok, okuyan kişinin kitap okumayı, üzerinde düşünmeyi, anlamak için çaba harcamayı yaşamın doğal bir parçası olarak görmesindedir.³ Okumanın yalnızca simgelerden bir kelime çıkarmak değil, kelimelerden oluşan düşünceyi önyargılarımızdan sıyrılmış olarak anlamaya çalışmak, bu sayede kendi fikirlerimizi geliştirmek olduğu açıktır. Yazar ile okurun sessiz sohbeti de bu değil midir?

¹Bülent Yılmaz, Okuma Alışkanlığında Halk Kütüphanelerinin Rolü, Ankara : Kültür Bakanlığı, 1993, s.22.

²Richard Bamberger, Okuma Alışkanlığını Geliştirme, çev. Bengü Çapar, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990, s.1-2.

³Zehra İpşiroğlu, Düşünceyi Öğrenme ve Öğretme, 2.bs., İstanbul : Ata Yayınları, 1989, s.75-76.

Ancak çoğu kez okur, okumanın anlamını kavrayamadığı için kendi düşüncelerini bulacağı yazıları okumayı tercih eder. Okumanın dünyaya açılan pencere olduğundan haberi yokmuş gibi, dünyada milyarlarca insanın yaşadığını ve bu insanların kendi düşünce tarzlarının olduğunu unutmuş gibi dört elle kendi düşüncelerine sarılır. Hayata tek yönden bakmak, okuyan bir insan için mümkün değildir. O, dünyayı her yönüyle tanımak ister. O yüzden bir kitaba, bir yazıya, "Acaba düşündüğümden farklı bir şeyler bulabilir miyim?" diye merakla yaklaşmak daha olumlu bir davranıştır. Yazar ve okur her zaman sessiz sohbetler değil, sessiz söz düelloları da yapmalıdır.

Bu sohbetler ya da söz düelloları, yazılı iletişimin insana getirdiği bir zevk halini alınca, okuma artık mekanik bir alışkanlık olmaktan çıkacaktır. Okumanın alışkanlık halini alması ise, genç insanlarda daha kolay olacaktır.

Okumayı öğrenen çocuktaki "büyüklerin şifresini çözdüm" sevinci, yıllar geçtikçe yerini, anlayarak, düşünerek okuma anlayışına bırakmazsa, insan o şifreyi çözmenin ardındaki anlama kavuşamaz. "6-7 yaş evresinin en önemli olayıdır okumayı öğrenmek. 6-8 yaşlarda yüksek sesle başlayan okuma alışkanlığı, 9-10 yaşlarında sessiz okumaya dönüşür. 4-9 yaş evresini kitaplar arasında da geçirmeye alışmış bir çocuk, artık arkadaşları ve sevdikleri arasına kitabı da yerleştirmiş olur."⁴

"İlk okuma güdüsü, yeni elde edilen bir becerinin uygulanmadığı zihinsel faaliyetten zevk almaktır. Daha sonra, zihni ve ruhi yetenekleri kullanıp geliştirme dürtüsü ile yetenekler ve kişilik geliştirilir. Bir hayat felsefesinin oluşturulması, çevreyi, dünyayı anlamak da kişinin kendi fikirlerini zenginleştirilmesi ve zihinsel deneyimlere sahip olmasıyla mümkündür."⁵ Genç insanı okumaya yönelten başlıca sebebin, kendini geliştirme arzusu olduğu gözönüne alınırsa, seçilecek eserlerin niteliği ve yaşa uygunluğu da o derecede değer kazanır.

Yüksek öğretim öğrencilerine uygulanan bir ankette sorulan "Okumayı seviyor musunuz, ne tür kitaplar okuyorsunuz ?" sorusuna gelen yanıtların çoğu "okumayı severim, elime ne geçerse okurum" düşüncesinde odaklaşmaktaydı. Bilinçli olarak okuma alış-

⁴Meral Alpay, "Çocuk Yayınları ve Kütüphanesi". Kütüphane : Dünü Yana Bağlayan Köprü, 2.bs., İstanbul : Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1991, s.93.

⁵Bamberger, s. 16-17.

kanlığına sahip bir insanın böyle bir yanıt vermesi düşünülemez. Çünkü sevmenin kaynağı aslında seçmektir. Seçmek ise, uzun yıllar süren bir birikimi gerektirir ve bu birikimin başlangıcı için okuma sevgisini aşılayan bir eğitim sisteminin var olması şarttır. Çünkü okumayı öğrenme, sanatların en gücüdür.⁶

Aslında okumayı yeni öğrenen bir çocuk, okunabilir her şeyi okumak gibi bir istek taşır. Ailenin okumayı seven kişilerden oluşması, ilk kitabı ailenin hediye etmesi, akşamları belli bir saatin kitap okuma saati olarak kabul edilmesi, çocuktaki okuma isteğini arttıracaktır. Okunacak kitapların seçilmesinde yine aileye ve öğretmenlere büyük bir görev düşmektedir.

Her şeye rağmen çocuktaki okuma ilgisi ve alışkanlığını bir yaşam boyu etkili kılmak her zaman gerçekleşmemektedir. Bunun nedenleri arasında, ilgi alanları gelişen çocuğun, özellikle maceraya duyduğu özlemi yitirdiğinde okumaya son vermesi ya da okuma motivasyonunun zayıflaması, okul biter bitmez yaşamın okuldan daha farklı olduğunu keşfeden çocuğun okumayı bırakması ya da başka eğlencelerin ve eğitim araçlarının okumanın yerini alması sayılabilir.⁷

Okuma nedenleri de en az okumanın önemi kadar araştırılmaya ve üzerinde düşünmeye değer bir konudur. Bilim adamlarına göre, kültürleri, dilleri, yaşayış biçimleri ne kadar farklı olursa olsun, her türlü insanın neden okuduğu konusunda fikir verebilecek ortak noktalar bulunmaktadır. Buna göre: İnsan, alışkanlık duyduğu için okur. Görevi okumak olduğu için ya da zaman geçirmek için okur. Güncel olayları anlamak, anlık kişisel tatmin duygusunu yaşamak, günlük yaşamdaki pratik gereksinimleri karşılamak, mesleki ilgilerini devam ettirmek, iyi bir vatandaş olmak, kendini geliştirmek, dini ya da entellektüel gereksinimlerini karşılamak için okuduğu kadar, hobisi gerektirdiği için de okur. Bazı insanlar, bunların hepsi yüzünden, bazıları biri ya da birkaçı yüzünden duydukları okuma gereksinimini gidermek için kitap satın alırlar, kitap değiş-tokuş ederler ya da bir kütüphaneye üye olurlar. Bazılarının kitap alma sebebi ise ne yazık ki dekoratiftir. Onlar, kitapları biblo sanırlar.⁸ Belki

⁶Zehra İpşiroğlu, "Okumayı Öğretme", Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim. İstanbul: Cem Yayınevi, 1990. s.52.

⁷O. Suat Özçelebi, N. Seler Cebecioğlu.Okuma Alışkanlığı ve Türkiye, İstanbul : Milliyet Yayınları. 1990.S.88.

⁸Özçelebi, Cebecioğlu. s.25-26.

de onlar için eğitim, yıllar önce bitirdikleri okullarda kalmıştır.

İnsanlar, okul dışında eğitim almaları gerektiğini, daha doğrusu yaşam içinde devamlı eğitime gereksinim duyduklarını yine yaşam içindeki koşuşturma sırasında unuturlar. Bir meslek sahibi olmuşlardır. Çoluk-çocuk sahibidirler. Ve bildiklerinin, yaşamlarını sürdürmek için yeterli olacağını düşünmektedirler. Ancak okulda edinilen bilgiler, hatta bilgi kaynaklarının türleri bile mezun olduğu andan itibaren değişmekte ve hayat, bu değişime ayak uyduramayanları silikleştirmektedir.

Bu noktada, okuma alışkanlığının bir başka yönü ortaya çıkmaktadır: Meslekî alanda okuma alışkanlığı. İnsanın hayatını, emeğini adadığı mesleğini geliştirmesi, sadece okulda öğrendiği bilgileri uygulayarak sağlanamaz. "Avrupa'da yapılan tahminlere göre işe ilk girişte gerekli olan bilgiler beş ile yedi yıl içinde güncelliğini yitirmektedir."⁹ Kütüphanecilik mesleği açısından bakıldığında, özellikle bilgi teknolojisi alanındaki gelişmeler çok hızlı bir şekilde değişmektedir. Değişen bilgileri takip edebilmek, bilgi ve becerileri güncelleştirmek için işverenin sağlayacağı olanaklarla beraber, bireyler de çaba göstermelidirler. Bazı profesyonel kuruluşlarda bu durum zorunludur. Çoğu kuruluşta isteğe bağlı bir durum olan bilgi, beceri ve eğitim düzeyinin korunması için bireylere ya da yöneticilere baskı uygulamak da bir çözüm olabilir. Özellikle kendini yenilemeyen elemanların işlerini kaybetme korkusu duymaları, böyle bir ortamı sağlamayan işverenlerin de ceza alma endişesi taşımaları sağlanabilir.¹⁰

Yine de şunu unutmamak gerek: "İnsanlara bir alışkanlığı kazandırmak, özellikle yetişkin olan ve yıllarca yapmadıkları, belki de gereksinim de duymak zorunda olmadıkları bir şeyi yapmaları istenen insanlara okuma gibi bir alışkanlığı kazandırmak zordur. Yaşı ilerlemiş insanlara daha önce okuma zevkini de tatmamışlarsa ne kadar önemli olduğu söylene de okuma alışkanlığının kazandırılması daha zordur."¹¹

Okuma alışkanlığının kazanılmasını, sürdürülmesini engelleyen başlıca nedenlerden biri olarak insanın kendisini görmekteyiz. İnsan okumak yolunda kendi kendini engellemektedir. "Zekâyı kibar-

⁹Russel Bowden. "Kütüphanecilerin ve Bilgileşim Görevlilerinin Mesleki Sorumlulukları", çev. Selma (Alpay) Aslan, Türk Kütüphaneciliği, c.7. s.4, (Sonbahar 1993), s.277-278.

¹⁰ Bowden.s.277-278.

¹¹Özçelebi, Cebecioglu, s.48-50.

laştıran okumaktan, okuma zevkinden söz açınca, doluya tutulmuş-casına kaçan insanlar arasında, zekâyı yok eden, okuyarak zehirlenen, yaptıkları okuma işi "okumak ve unutmak" olan okurlar da yok değil. Ne yazık ki bu tür okuma hastalığına tutulmuşlar için uğraşan bir tıp dalı da bilinmiyor."¹² Bu tür okuma alışkanlığına sahip olan bireyleri tüketici okur olarak adlandıran Zehra İpşiroğlu, bunun tersi olan üretici okuru da okuduklarından bir şekilde etkilenen, dahası yararlanabilen insanlar olarak tanımlamaktadır.¹³ Yani okumak, okunanlar üzerinde düşünülürse, okunanlar hayata geçirilirse ve hatta yazma isteğine neden olursa anlamlı sayılabilecektir.

Türkiye'deki okuma alışkanlığı hakkında şu ana dek söylenenler ve yapılan araştırmalar olumlu sonuçlar ortaya çıkartmamaktadır. Türk halkının okuma alışkanlığına sahip olmamasının nedenlerinin başında okur-yazarlık oranının istenen düzeyde olmayışı gelmektedir. Türk halkının erkek nüfusunun %89,7'si ve kadın nüfusunun %68,8'i okur-yazar durumundadır.¹⁴ Bu sorunun yanı sıra ülkemizde basılan ve satılan kitap sayısında da yetersizlikler görülmektedir. 1993 yılında 5978 kitap ve 2734 süreli yayın yayımlanmıştır.¹⁵

Kuşkusuz, Türk halkının okumayışını sadece bu iki nedene bağlamak olanaksızdır. Bu iki ana nedeni destekleyen olumsuz etkenler arasında okumada model olarak seçilecek bireylerin azlığı; yetersiz ve sağlıklı kentleşme; Türk toplumunun sözlü kültürden yazılı kültüre geçmeden görsel kültürün etkisinde kalması; eğitim sisteminin, araştırmaya dayalı, okuma alışkanlığını geliştirmeye yönelik olmaması; ekonomik zorluklar ve televizyonun kaçınılmaz etkisi¹⁶ sayılabilir.

Ancak kütüphaneciler olarak iğneyi biraz da kendimize batırmamız gerekmektedir. Kütüphane türleri arasında özellikle iki tür kütüphaneye okuma alışkanlığını kazandırma konusunda görev düştüğü gözönüne alınırsa ve bu kütüphanelerin de okul ve halk kütüphaneleri gibi ülkemizde yaygın ama buna karşın ihmal edilmiş kütüphane türleri olduğu düşünülürse durumun önemi kendini o kadar

¹²Mustafa Ruhi Şirin. "Kitap Kültürüne Dair", Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler, Ankara : Kültür Bakanlığı, 1992, s. 119.

¹³Zehra İpşiroğlu, "Okumanın Anlamı ya da Anlamsızlığı", Jale Baysal'a Armağan, İstanbul :Yapı Tasarım Üretim. 1993, s. 101.

¹⁴Osman Ersoy, "Eğitimde Kütüphane", Türk Kütüphaneciliği, c.8, s.2, (İlkbahar 1994), s.92.

¹⁵Türkiye İstatistik Yıllığı :1994, Ankara:T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1995, s. 183.

¹⁶Yılmaz, K.57-58.

belli edecektir.

Okul kütüphanesi, eğitim ve öğretim için gerekli her türlü bilgi kaynağını toplar, düzenler ve hizmetleri ile parçası bulunduğu öğretim kademesinin yani ilkokul, ortaokul ya da lisenin amaçlarının gerçekleşmesine dinamik bir biçimde katılır.¹⁷ Bir okul kütüphanesinin işlevleri ise, bilgi kaynaklarının sağlanması, düzenlenmesi ve yararlandırmaya sunulması; çalışma yerlerinin hazırlanması, sınıf ve laboratuvar koleksiyonlarının oluşturulması; okuma ve rehberlik merkezi olması; danışma ve araştırma merkezi olması ve öğretim-dir.¹⁸

Okul kütüphanesi, bazı özel işlevleri de yerine getirir. Kütüphane, bağımsız olarak ya da grup halinde, öğretmenlerle yapılacak bazı çalışmalar için özel yerler hazırlamak durumundadır. Kütüphanenin yalnızca okuma salonuna sahip olması ve bütün hizmetleri tek bir mekanda vermesi hizmetin niteliğini etkileyecektir. Okuma alışkanlığını kazandırmak ve bunu geliştirmek adına edebiyat öğretmenlerinin denetiminde yapılacak toplu okumalar için veya görsel-işitsel malzemelerin kullanımı için ayrı bir odanın hazırlanması gereklidir.¹⁹

Bu işlevler doğrultusunda günümüzün okul kütüphanesi, özellikle ilköğretim sürecinde bulunan okul kütüphanesi, öğrencilerde okuma alışkanlığının kazandırılması ve geliştirilmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

Okuma alışkanlığını kazandırmanın en etkin yollarından biri de, öğrencilerin kütüphaneye ve kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmeleridir. Özellikle okullarının içinde, istedikleri zaman yararlanabilecekleri bir kütüphanenin bulunması, kitaplarla öğrencinin arasındaki mesafeyi daha da daraltacaktır. Bir başka yol da öğretmenin derslerde okunmasını önerdiği yayınların kütüphanede hazır bulunması ve öğrencinin istediği zaman buradan kitabı ödünç alabilmesidir.

Devlet okullarının çoğunda, öğrenciler okul kütüphanesi yüzü görmeyen okumaya çalışmaktadırlar. Yasaksavar bir zihniyetle kurulan okul kütüphanelerinin kapılarının kilitlendiği ve müfettişler gelince kilitlerin açıldığı bir gerçektir. Özel okullardaki durum ise

İnci Önal, "Eğitim ve Öğretimin Gerçekleştirilmesini Sağlayan Okul Kütüphanesi Çalışmaları", Milli Eğitim. (71).1987, s.5f5.

"Özer Soysal, Çağdaş Eğitim ve Türkiye'de Okul Kütüphanesi, (Ankara : Güven Matbaası), 1969, s.73-89'a geniş bilgi için bakılabilir.

19Jale Baysal, "Kitaplıklardan Eğitimde Yararlanma", Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim , İstanbul : Cem Yayınevi, 1990, s. 75-76.

daha iç açıcı görülmekle birlikte, bütçede yapılacak bir kısıntıdan ya da işten çıkarma olaylarından ilk etkilenen yerin kütüphane olduğu ya da kütüphanecilerin okulda santral, yazı işleri vb. yerlerde de çalıştırıldıkları görülmektedir.

İdeal olan okul kütüphanesinden söz etmek güzel. Ancak ülkemiz gerçeklerini de gözardı etmemiz olanaksızdır. Eğitimdeki en önemli nokta, öğrenciyi kendini yetiştirebilecek hale getirmek ve araştırma yapabilmesini sağlamaktır. Üniversitelerde verilen ödevlerin sadece bir kaynaktan alıntılar yapılarak hazırlandığı, hatta ödevde o kaynağın adının bile yazılmadığı görülmektedir. Halbuki öğrenciler, kaynakça hazırlamak, dipnot vermek, ödevi belli bir plan dahilinde hazırlamak, her şeyden önce kütüphaneyi kullanmak gibi konuları ortaöğretim süresince öğrenmelidirler. Bunu ortaokul ya da lisede öğrenememiş öğrencilere, ne yazık ki üniversitede basit bir ödev için nasıl araştırma yapacağını öğretim elemanları öğretmek zorunda kalmaktadır. Üniversite kütüphanesindeki danışma masasına, katalog kartını katalog çekmecesinden söküp alarak, "Bu kitabı istiyorum," diye gelen öğrencilerin sayısı azımsanacak gibi değildir.

Okuma alışkanlığının geliştirilmesinde halk kütüphanelerinin etkisi bazı zamanlarda okul kütüphanesinin de önüne geçmektedir. Bir toplumda yaşayan kişiler arasında hiçbir ayırım gözetmeden, onların eğitim, kültür ve bilgi gereksinimlerini karşılıksız olarak yerine getirmeyi ve boş zamanlarını değerlendirmeyi amaçlayan²⁰ halk kütüphaneleri, okuma materyallerini halka yaymak için okul kütüphaneleriyle birlikte çalışmaktadırlar. Bu sayede her ülkedeki okur-yazarlık düzeyi yükseltilebilir ve halk başka yollarla elde edemeyeceği materyali okumaya özendirilebilir.²¹

Okuyucu yelpazesi bir dededen bir toruna dek uzanabilen halk kütüphaneleri, kitabı ve insanı bir araya getiren diğer kütüphane türlerinden, kitapçılardan, kitap fuarlarından ve kitap kulüplerinden bir adım daha öndedir okuma alışkanlığı konusunda. Kullanıcısı önce kendi çevresi olsa bile tüm halktır. Dermesi, eğer imkanları yeterli ise son derecede çeşitli materyallerden oluşabilir. İçinde bir çocuk kütüphanesi barındırıyor olabilir ve kitaba erişmeyi çok güç

²⁰Hasan S. Keseroğlu, Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Durum, İstanbul : Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1989, s. 30.

²¹H. C. Campbell, Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi, çev. Bengü Çapar. Ankara : Kültür Bakanlığı, 1992, s. 11.

bulanların ayağına dek kitabı gezici kütüphanesi ile getirebilir. Hiçbir ücret beklemeden basit bir üyelik işlemi sonucu okuru ve kitabı buluşturabilir. Ve böylesi hizmetlerini, eğer varsa konferans salonu ya da okuma salonunun bir bölümünü, okuma alışkanlığı konusunda söz almak isteyen kişilere de açarak devam ettirir.

1974 yılında Paris'te toplanan Unesco Hükümetlerarası Konferans'ta milli dokümantasyon, kütüphane ve arşiv hizmetlerini planlama konusundaki çalışmalar için belirlenen amaçlardan biri de okuma alışkanlığının ilerletilmesidir. "Kullanıcılarının okuma alışkanlıklarını besleme ve sürdürme amacıyla, milli bir bilgi sistemi içindeki okul ve halk kütüphaneleri ağı, uygun eğitim kurumları ile işbirliği içerisinde, özellikle geniş potansiyele sahip kullanıcıların ilgisini çekmek ve sürdürmek üzere biçimlendirilmiş programlar geliştirmelidir."²²

Ülkemizde okul kütüphanelerinin görevlerini yapamayacak halde olması nedeniyle öğrencilerin halk kütüphanelerine yığılması, okuma alışkanlığının kazandırılmasında bu iki kütüphane türünün de işlerini zorlaştırmaktadır. Okuma alışkanlığının ilerletilmesi konusunda önemli sorumluluklar yüklenen iki kütüphane türünün ülkemizdeki durumu ile Türk halkının okuma alışkanlığı arasında paralellikler görülmektedir. Bunun sonucu olarak ülkemizde okuma alışkanlığının geliştirilmesi için yapılacakların belki de başında okul kütüphanelerini yasaksavar bir zihniyette kurmaktan vazgeçmek ve halk kütüphanelerinin gerçekten halka hizmet verebilmeleleri için onları, öğrencilerin ödev yapmak için oluşturdukları kuyruklardan kurtarmak gerekmektedir.

Ne yazık ki okuma alışkanlığı, ülkemiz için üzerinde uzun uzun düşünülmesi gereken çözümlenmemiş sorunlardan biri olarak geçerliliğini korumaktadır. Çözümlenmesi halinde ise, hem birçok sorunu ortadan kaldıracak, hem de ülkemizin gelişmişlik seviyesinin yükselmesine neden olabilecek olan bu sorunu çözmek konusunda sunacağımız önerileri şöyle sıralayabiliriz:

Öncelikle eğitim sistemimizin, eğitim politikamızın yeniden ele alınması gerekmektedir. Okul kütüphanelerinin özellikle kamu okullarında işlevsel hale getirilmesi, yasaksavar bir görünümünden çıkarılması şartta. Çoğu öğrencinin okul kütüphanesi yüzü görmeden, halk kütüphanelerinin önünde özellikle ödev dönemlerinde

²²Campbell, s. 12-14.

sıra olması ülkemizin acı bir gerçeğidir.

Kitap üretimindeki teknolojik gelişmelere rağmen ülkemizde halen istenen sayıda kitap üretilmemektedir. Son yıllarda ortaya çıkan ve ucuza satılan kitapların çok sayıda baskı yapması da yadsınamaz bir gerçektir. Maliyeti düşürüp daha ucuza satılan kitabın Türk okuru tarafından ilgi gördüğünü söyleyebiliriz.

Ülkemizde her tüketim maddesinin çok güzel reklamları yapılmakta ve sadece reklamı yüzünden bile pazarlanan materyalin satışı artmaktadır. İyi bir tanıtımla şimdiye dek pek çok kitap oldukça iyi satış grafikleri çizmiştir. Kitap tanıtımlarının basın-yayım dünyamızda yer almasının yanında, pazarlama teknikleri ile reklamlarının yapılması da yerinde olacaktır.

Biz, ülkemizde okuma alışkanlığının geliştirilmesini düşünürken, dünyada tartışılan ve ülkemiz gündeminde de yavaş yavaş yerini alan bir başka soru da "yeni teknolojilerin yanında, kitabın şansının ne olacağı"dır. Gelecek nesiller kitap sayfası çevirmek yerine "mouse tıklatarak" mı bilgilenmeyi seçecekler? Daha şimdiden İnternet kanalı ile eğitim veren ve "kampüsümüz dünyadır" diyen üniversiteler ortaya çıktı bile. Başdöndürücü bir hızla gelişen teknoloji, uslanmaz kitap kurtlarının soyunu tüketecek mi? Kimilerine göre bunun cevabı evet, kimileri ise yeni teknolojileri kullanmak için eskisinden de çok okuduğunu söylüyor.

Kim ne derse desin, insan ve kitabın serüveni devam edecek. Taştan kil tablete, papirüsten parşömene, oradan kâğıda dek uzanan süreç, katlanarak çoğalacak okur, bilgi ve düşünce çığını da büyütecek. İnsanlığın var olabilmesi için gerekli şartlardan biri de bu çünkü.

KAYNAKÇA

Alpay, Meral. "Çocuk Yayınları ve Kütüphanesi", **Kütüphane : Dünyü Yarına Bağlayan Köprü**, 2.bs., İstanbul : Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1991, s.85-112.

Bamberger, Richard. Okuma Alışkanlığını Geliştirme, çev. Bengü Çapar, Ankara:Kültür Bakanlığı, 1990, s. I -2.

Baysal, Jale. "Kitaplıklardan Eğitimde Yararlanma" **Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim**, İstanbul : Cem Yayınevi, 1990, s. 71-84.

Bowden, Russel. "Kütüphanecilerin ve Bilgileşim Görevlilerinin Mesleki Sorumlulukları", çev. **Sel ma** (Alpay) Aslan, Türk Kütüphaneciliği, c.7, s.4, (Sonbahar 1993), s.269-280.

Campbell, H.C. Halk Kütüphanesi Sistem ve Hizmetlerinin Geliştirilmesi, çev. Bengü Çapar, Ankara : Kültür Bakanlığı, 1992.

İpşiroğlu, Zehra. Düşünceyi Öğrenme ve Öğretme, 2.bs., İstanbul : Afa Yayınları, 1989.

İpşiroğlu, Zehra. "Okumanın Anlamı ya da Anlamsızlığı", Jale Baysal'a Armağan, İstanbul :Yapı Tasarım Üretim, 1993.S.99-102.

İpşiroğlu, Zehra. "Okumayı Öğretme", Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim, İstanbul: Cem Yayınevi, 1990, s.47-69.

Keseroğlu, Hasan S. Halk Kütüphanesi Politikası ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Durum, İstanbul : Türk Kütüphaneciler Derneği İstanbul Şubesi, 1989.

Önal, İnci. "Eğitim ve Öğretimin Gerçekleştirilmesini Sağlayan Okul Kütüphanesi Çalışmaları", Milli Eğitim, (71),1987.

Özçeşlebi, O. Suat ve Cebecioğlu, N. Seler. Okuma Alışkanlığı ve Türkiye, İstanbul : Milliyet Yayınları, 1990.

Soysal, Özer. Çağdaş Eğitim ve Türkiye'de Okul Kütüphanesi, (Ankara : Güven Matbaası), 1969.

Şirin, Mustafa Ruhi. "Kitap Kültürüne Dair", Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler, Ankara : Kültür Bakanlığı, 1992.

Türkiye İstatistik Yıllığı :1994, Ankara:T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1995.

Yılmaz, Bülent. Okuma Alışkanlığında Halk Kütüphanelerinin Rolü, Ankara : Kültür Bakanlığı, 1993.

Uzaylı Bir Küçük Prens

Exupery'nin Küçük Prens'ini açıklama denemesi

Bettina Hürlimann

Saint-Exupery'nin **Küçük Prens'i** (yalnızca çok sınırlı bir anlamda çocuklara yönelik sayılsa da) çocuk edebiyatı kahramanları içinde en kırılgan ve en hassas olanıdır; hele Süpermen, Mickey Mouse, Knatterton ve Globi geleneğinin kahramanlarıyla kıyaslayınca. Ama küçük prens cesur bir kahramandır. Yaşadığı asteroidi terkederek dünyaya inmiş, ruhunu kurtarmak için yaşamından vazgeçmiştir. Bu da hepimiz için yeterli bir cesaret örneği sayılmalı. Belirli bir masumiyete ve kalp temizliğine sahiptir tabii, ki bu da çocuk edebiyatındaki 'iyi' karakterlerin ortak özelliğidir, kendilerini birçok başka şekilde tanımlasalar da.

Küçük prens, savaşta hayatını kaybeden cesur bir havacının beyinde oluşan ve dost düşman herkesin ortaklaşa matemini tuttuğu kahramanların başında gelir. Ortaya çıkışına biraz daha yakından bakalım. Kökeni peri masallarına mı dayanıyor? Küçük prens şu çok iyi tanıdığımız peri masalı kahramanlarından birine benziyor mu? Bir ölçüde evet, çünkü bir prens ve bildiğiniz gibi prensler artık pek yok. Ama bildiğimiz hiçbir peri masalında prensler uzaydan gelmemiştir ve hiçbiri de uçağıyla çöle inmek zorunda kalmış olan bir havacı ile tanışmamıştır. Bu adam öncelikle önemlidir, çünkü çöldeki dokuz kavurucu günü yaşayıp da küçük prensi gören ve ne olup bittiğini bize anlatan tek kişi odur. Bir yetişkinin bütün ciddiyetiyle ve bir çocuğun bütün masumiyetiyle konuşmaları ve olup bitenleri bize Saint-Exupery anlata.

Bir ağaç gibi yavaşça devrildi.

Küçük Prens'i her şeyin ötesinde bir çocuk kitabı yapan bazı etkenlere değinmem gerekiyor. Eğer yayımcıların verileri doğruysa, bu kitabı, haydi milyonlarca demiyelim, yüz binlerce kişi okumuş olmalı. Çocuklar ve gençler de bunların arasında tabii, çünkü kitap onlar için yazıldı zaten.

Öncelikle şu pilotu alalım. Uçağının motorunu tamir ediyor. Birçok çocuk için uçağı arızalanan, onu tamir eden, su kuyusunu keşfeden ve evine dönmeyi başaran bir pilotun öyküsü küçük prens tipinden çok daha ilginçtir. Küçük prens kabul görür çünkü suyu pilota gösteren odur.

Ama biraz daha düşündükçe çocuk, küçük prensin de öykünün önemli bir oyuncusu olduğunu görecektir. İki arasındaki diyalogu çok fazla anlamadan izleyecek ve bu küçük ve yalnız kahramanı saran kederi biraz algılayacaktır. Fakat bu çocuğun kısaca anlatılan ve dışa görünümüyle bir kurban vermeyi andıran sonunu hiçbiri anlamayacaktır. Çünkü, eğer öykü alışılmış bir peri masalı olaydı, küçük prens asteroidine ve uğruna ağızlıkları bir koyun çizdirdiği çiçeğine geri dönerdi.

Şair Exupery, bu kitabın sonunu teskin edici bir bölümle bitirir. Küçük prensin, kendi gezegenine dönmüş olduğuna inanmaktadır. Beş yüz milyon küçük çana benzeyen yıldızların sesini dinlemeyi o da sevmektedir ve çölün en güzel ve en hüznü dolu görüntü olduğunu, bizim de küçük prensle orada karşılaşabileceğimizi söyler.

Bazı ender 'baştan çıkmış' yetişkinler ve baştan çıkmamış çocukların çoğu yıldızların müziğini duyacaktır. Belki onlar gökyüzünde, gözükmeyen bir gezegende bir koyun küçük prensin kırmızı gülünü yediğinde, yıldızlarda bir değişiklik olduğunu fark edecek olanlardır.

Gökyüzüne yapılacak bu zihinsel yolculuk birçok çocuğu büyüleyecektir. Çünkü buradaki evren, örneğin çocukluğumuzun popüler kitapları, Grimm'lerin **Sterntaler'inden**, **Peterchens Mond-fahrt** (Küçük Peter'in Ay'a yolculuğu)'ndan, hatta Jules Verne'in kitaplarındaki cesur maceracılarınkinden çok farklıdır. Bu evren, sarı saçlı, küçük prens ve çiçeğine rağmen, bütün dehşeti ve —bazıları için yalnızca korkulu bir kaos, ötekiler için en mükemmel düzen olan— sonsuzluğun çekiciliğiyle modern dünyadan bir insana aittir.

Bu kitap yüksek sesle dile getirilen bir bireyselliğin ve trajik bir biçimde ölen bir yazarın mirasıdır. Yine de, dilerseniz onu içerdği düşünce zenginliği ve gösterdiği eşsiz ve haklı başarı nedeniyle çocuk edebiyatının başyapıtları arasına yerleştirmekten kaçınmayalım.

Saint-Exupery, köklü ve zengin bir aileden gelen biri olarak peri masalları kültürüne sahipti. Herhalde Andersen'i de seviyor olmalıydı, her ikisi de acıklı sonla bitirme konusunda aynı eğilimdedi. Yılanın soktuğu küçük prens 'bir ağaç gibi yavaşça' devrilirken deniz köpüğüne dönüşen küçük denizkızını andırır. Aralarında yüz yıl da olsa, aynı mizacın ürünleridirler. Cesaret ve sonunda elde kalan yalnızlık bile ortakdır.

Acaba **Alice'i** de okumuş muydu? Küçük prensin gezegenini nasıl düzene soktuğu, çiçeğini bir fanusla kapatışı, birisinde yemeğini pişirdiği, ötekinin üzerine oturduğu dizi yüksekliğindeki volkanları süpürüşü dikkate alınınca buna inanmak son derece kolay.

Bu pek küçük ve heyecansız, oldukça da gerçekdışı evrendeki bir başka gezegende hızla değişen günbatımı ile doğumu arasında yakıp söndürülmeye bile zaman bırakmayan sokak lambası, küçük

prensın birkaç adım atarak günbatımını izleyebilmesi 'saçma' adını verdiğimiz tre girer ve öncelikle İngiliz ocuk edebiyatında ve özellikle Lewis Carroll'da görülür.

Gezisinin bir yerinde küçük prens işadamına şöyle der: "Benim bir ieğim var. Her gün suyunu veriyorum. Her hafta temizlediğim  volkanım var. Sönmüş olan volkanımı da temizliyorum ben, ne olur ne olmaz diye. Onların sahibi olmam ieğimin de, volkanlarımın da biraz içine geliyor. Ama siz yıldızların hiçbir içine yaramıyorsunuz ki" (s53). Burası, kitabın, devlet yönetiminde (bu devlet evrenin en küçük gezegenindeki bir devlet de olsa) nezaket ve yararlılığa ilgili ahlaki tartışmalara çocukça yalın ama asla ilkel olmayan bir şekilde değinen birçok yerinden biri.

ocuk kitapları dünyasına yakınlığı olan herkes küçük prensin biraz daha yaşlı, yine Fransız bir ağdaşını hemen hatırlayacaktır. Bu kez söz konusu olan dört ayaklı bir kahramandır: Halkına mutluluk ve barış getiren yardımsever kral Babar. Bu harika kral başlıbaşına bir inceleme konusudur tabii, ama onun küçük prene, bug-

Bu, benim için dünyadaki en güzel ve en hüzün dolu görüntü. Bir nceki sayfada-kinin aynısı, ama hiç unutmanızı istemediğim için bir daha çizdim. Küçük prensin Dünya'da belirlediği ve sonra da yok olduğu yer burası.

Çok dikkatli bakın ki, eğer bir gün Afrika'daki le yolunuz düşerse tanıyabilesiniz. Bu noktaya geldiğinizde lütfen acele etmeyin. Yıldızın tam altında biraz durun. Ve eğer glen, altın saçlı, sorularınıza yanıt vermeyen küçük bir adamla karşılaşırsanız, onun kim olduğunu biliyorsunuz. Eğer böyle bir şey olursa, ne olur beni de rahatlatın; döndüğünü haber verin bana.

nün çocuklarının yetiştirilme tarzlarına karşı ortaya koyduğu barış dolu savaşında verdiği güçlü desteğe dikkat çekmemiz gerekir. Brunhoff'un işi bir ölçüde kolaydır, çünkü birçok ülkede çocukların kalbini çoktan kazanmıştır ve kendi hayatı da büyük oranda iyinin kazanacağına ilişkin iyimserliğin hâlâ hüküm sürmesinin sonuçlarını yansıtır. Çünkü Babar, İkinci Dünya Savaşı'nı görmemiş olan 30'lu yılların çocuğudur. Ülkesi Maginot Hattı'nın gerisinde emniyette olan çizer Brunhoff pekâlâ esprili bir savaş parodisi tasarlayabilir.

Exupery'nin öyküsü 1945'te yayımlanmışta. Gerçi fikrin ilk ortaya çıkışı Fransa'nın özgürlüğünü yitirdiği 1940'a dayanır, ama küçük prens yaratıcısının ülkesi işgal edildiği, yoğun bir kederin hüküm sürdüğü yıl ortaya çıkmıştır. (Tuhaf olan, düşman içinde sayısız kişinin Exupery'nin eserlerini okuduğunun ve bildiğinin kanıtlanmış olmasıdır.)

Bu durumda küçük prens asla işgal görmemiş bir gezegenden ve ıssız bir çöle gelmeyecekti de ne olacaktı?

Bütün bunlar, kitabı ve çocuğu sarmalayan derin kederi, bu yalnız ve küçük çocuktan ışıyan insanlığı anlamamıza yardımcı olabilir. Küçük prensin pilotla konuştuğu sorunlar, kendi zamanımızın sorunlarıdır, ki yazar kendini çoktan bu sorunlardan kurtarmıştır.

Yüzyılımızın yüzeyselliği, gürültüsü, zalimliği, bilim ve ekonomiyle soğuk bağımlılığı ... hepsi oradadır. Bunun en açık simgesi güllerle dolu bahçedeki tek değerli olan güldür. Bunun artık çocuk edebiyatıyla, politikayla ve hatta sınırlı bir anlamda da olsa edebiyatın geneliyle ilgisi yoktur.

Uçsuz bucaksız gökyüzünde vahşi bir makinenin içinde, dış dünyanın tüm seslerinden uzak yalnız yolcunun kendi iç sesini duymasıdır bu. Ölümle sürekli yüzyüze bir pilot, hayatın tüm gerçeğini bir anda hissederek ve bu hayata duyduğu yoğun sevgiyle 'küçük prens'ini kağıda döker. Bizi en çok etkileyen de belki budur; çağdaş yazarlar içinde en *masculine* olanlarından birinin bu hassasiyeti, kaba saba havacının kendisine yaklaşıp, "Lütfen, bir koyun çiz!" diyen küçücük, sevimli bir yaratığa duyduğu yumuşak yakınlık. Ama aynı yumuşaklığı küçük prensin kendi gülüne ve çok susamış olan dev arkadaşına da gösterdiğini görürüz.

Kitabın sonunda, ayrılmalarından az önce, küçük prens yaklaşan ölümünden söz eder. Sözleri teselli doludur ve yılanı karşılayabil-

mek için cesaret toplamaya çalışmaktadır. Gökyüzündeki yıldızlar bazıları için ışık parçaları, bazıları için altın paralar, pilot içinse gökyüzünde asılı beş yüz milyon küçük çan olacaktır. Bu sözlerle, çocuklar için yazılmış olan bu kitapta sonsuza dek sürecek olan bir takım şeylerin doğaüstü anlamları gündeme gelir. Bu öyle çarpıcı bir şekilde gelir ki, biz bir masalın (küçük prensin) 'kendi kendini yok etme' ile sonuçlanmasının Hristiyanlıkla —ki öteden beri 'doğüstü' olanla özdeş bir anlam taşımıştır— hiçbir ilgisi olmadığını ıskalarız. Tersine, inanmayan (Hristiyanlığa), ölümle ve sonsuzlukla yüzyüze gelen birinin sorgulayıcı doğasından gelmektedir. Tanrı'dan, ölümsüzlükten bir teselli aramaz; bu modern peri masalı cennetinde meleklerle yer yoktur. Yalnızca tek başına bir çocuk vardır ve dertleriyle birlikte sınırsız uzaya, kırmızı çiçeğine ve biri sönmüş üç küçük yanardağına gitmiştir.

Bu peri masalı büyük oranda kişisel deneyimlerden kaynaklanmıştır. Bu nedenle kısa bir biyografik bilgi eklemeyi uygun buldum.

Marie-Antoine-Roger de Saint-Exupery 29 Haziran 1900 tarihinde Lyon'da doğdu. Ailesi köklü bir geçmişe sahipti. Babası erken ölünce, annesi hayatını aile büyüklerinin evlerinde geçirmeye başladı. Bu sayede Exupery ve dört kardeşi oldukça iyi koşullarda büyüdüler. Antoine haşarı bir çocuktü ve çok küçük yaşta yazmaya başlamıştı. Daha sonra bir süre Mans'ta bir 'Kolej'de okudu. Annesiyle ilişkisi hep çok yakın oldu ve ömür boyu yazışmalarını sürdürdüler. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda anne iki büyük oğlunu İsviçre'de bir okula gönderdi. Antoine'ın ağabeyi burada hastalandı ve on dört yaşında öldü. Savaş **Pilotu** adlı yapıtında Exupery ağabeyinin ölümünü işlemiş, hatta bunun izleri **Küçük Prens'e** de yansımıştır.

Okuldan ayrıldıktan sonra Exupery birkaç işte çalıştı ve bir süre oldukça güç koşullarda yaşadı. 1926'da pilotluğu gündeme geldi ve 1933'ten itibaren Arjantin'de ticari pilot olarak çalıştı. Fırsat buldukça daha çok havacılıkla ilgili konularda yazdığı kitaplarına zaman ayırıyordu.

Arjantin'deki firma iflas edince daha çok yazmaya yöneldi, evlendi ve Paris'e yerleşti. Ama bu hayatı asla sevmeydi. 1939'da ikinci savaşın yaklaşmasıyla yine pilotluğa döndü ve Fransa'nın işgal edilmesiyle birlikte yazarlığıyla tanınmakta olduğu Amerika'ya git-

ti. Orada fazla kalamadı ve kısa bir süre sonra Fas'taki Fransız kuvvetlerine katıldı.

Artık 43 yaşına gelmişti. Amerika'lılara göre, savaş pilotluğu için yaşlanmıştı. Bu, birkaç küçük hatalı inişle ortaya çıkmıştı zaten. Üstelik artık uçağından paraşütle atlayamıyordu. 1944'te, savaşın bitmesine az kala Akdeniz üzerindeki bir keşif uçuşundan dönmedi. Bütün aramalara rağmen ne uçak, ne de Exupery'nin cesedi bulunabildi.

1938'de uçağıyla Büyük Sahra Çölü'ne inmek zorunda kalmış, hayatta kalmak için çetin bir mücadele vermişti. **Küçük Prens'in** ilk tohumları hiç kuşkusuz burada atılmış olabilir. Kendisinin ve yakın dostlarının, dönemin yaygın karamsarlığına teslim olmalarına izin vermek istemiyordu. Bu yüzden büyüklerin artık telaffuz bile etmedikleri, ama Antoine de Saint-Exupery'nin, dünyanın kurtuluşu için çözüm olacağını umduğu görüşleri küçük bir çocuğun ağzından söylemeyi seçti.

Türkçesi: Fatih Erdoğan

Çocuk ve Gençlik Edebiyatımızın Oluşumunda Çevirilerin Yeri ve Çeviri Çocuk Edebiyatının Durumu Üzerine

Doç. Dr. Turgay Kurultay / Necdet Neydim

Bu yazının amacı, Türkiye'de çocuk ve gençlik edebiyatının gelişiminde, çeviri yoluyla giren yabancı edebiyatların yeri ni ve yerli edebiyatın üzerindeki etkilerini ele almak. Böyle bir konuya girmemiz, Türkiye'de "çağdaşlaşma" hedeflerinin ve kültür politikalarının çeviriyle sıkı ilintisini gündeme getiriyor hemen. Ülkemizin yakın tarihinde çeviri, kültür yaşamının her alanında yenileşmenin, dışa açılmanın, geleneklerin daraltıcılığından kurtulmanın dolaysız yolu olarak algılanmış ve çeviri etkinliğine böyle bir rol bilinçli ve programlı olarak yüklenmiştir. Bugün bir çocuk ve gençlik edebiyatından söz edebiliyorsak, bunu da bir çeviri etkinliğinin tarihsel sonucu saymak gerekmektedir. Yani Batı kültürünün esas olarak 17. yüzyıldan sonra oluşturduğu çocuk ve gençlik edebiyatı kavramının bizdeki varlığı dahi bir dışa açılmanın so-

Necdet Neydim İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Bölümü'nde öğretim görevlisidir.

Turgay Kurultay İstanbul Üniversitesi Çeviri Bölümü Anabilim Dalı Başkanı'dır.

Bu bildiri, Frankfurt Gençlik Kitapları Araştırma Enstitüsü ile İstanbul Üniversitesi ve Alman Kültür Merkezi'nin işbirliğiyle Nisan 1995 tarihinde düzenlenen sempozyumda sunulmuştur.

nucudur. Ama genel bir değerlendirme yapıldığında bu alandaki çeviri etkinliğinin yetişkin edebiyatı alanındakinden ciddi farklar gösterdiğini söylemek gerekiyor. Bu bizce ne bir ihmal farkıdır, ne de bir rastlantıdır. Çocuk ve gençlik edebiyatı çevirilerinin tarihsel seyrine baktığımızda, modernleşmeden Türkiye'de ne anlaşıldığının ve bu yöndeki kültür politikalarının iç çatışmalarının izlerini görürüz. İşte bu yazıda bizim tartışmak istediğimiz sorun da, bu alandaki çevirilere yön veren güdüler ve bunların sonuçları olacak.

Daha önce yapılmış bazı bibliyografik incelemelere dayanarak söylersek, çocuk ve gençlik edebiyatı alanında çevirilerin oramı iyimser tahminle % 25'in altında kalmaktadır. (kış. F. Erdoğan 1991; Dilidüzgün / Kurultay 1992) Bunların çok büyük bir bölümü de çocuk klasiklerinin yeni basımlarıdır (yetişkin edebiyatında görülmeyen yoğunluktadır yeniden basımlar). 1987 yılında çıkmış olan Çocuk Edebiyatı Yıllığı'nda yayımlanan bir bibliyografya üzerinde sayısal bir inceleme yaptığımızda, klasiklerden olmayan edebiyat çevirilerinin oranı %16 olarak çıkmaktadır (toplam sadece 17 kitap), yani çocuk gençlik edebiyatı içinde toplam %4'lük bir orana denk düşmektedir. Bu durum farklı dönemlerde fazla değişmeden süregelmiştir. (Bugünkü duruma özel olarak ilerde değineceğiz.) Bunları gördükten sonra ister istemez akla şu soru geliyor: Çevirinin, çağdaşlaşmanın kültürel motoru olduğu düşüncesinin egemen olduğu ve kültürel dönüşümün en iyi alıcılarının yeni yetişen kuşaklar olduğu sık sık vurgulanan ülkemizde çocuk edebiyatı çevirileri nasıl bu düzeyde kalabiliyor? Burada yetişkin edebiyatı alanında çevirilerin oranının % 50'yi bulduğunu da belirtelim (krş. Ş. Olcay 1992).

Konunun tarihsel gelişimle doğrudan ilgili olması nedeniyle gerilere doğru uzanmak gerekiyor. Cumhuriyet öncesi çocuk dergilerini inceleyip kitaplaştıran İsmet Kür'ün çalışmasında döneme ilişkin canlı tanıklıklar bulmak mümkün. Bundan yaklaşık bir buçuk asır öncesinin beklentilerine ve dile getirilen sorunlara bakıldığında ilk anda zamanın durduğu izlenimi edinebilirsiniz. Çocuk edebiyatından yüz yıl önce beklenenlerle bugün beklenenler (en azından modernist yaklaşımı benimsemiş çevrelerde) değişmemiş, hatta bazen hemen hemen aynı retorikle dile getiriliyor çocuklukla ilgili beklentiler. Sözgelimi zamanın dergilerinden Mümeyyiz'de çocuklara şöyle sesleniliyor:

"Çocuklar eğer siz 'biz okuyoruz mektebe gidiyoruz, çalışıyoruz' derseniz size şöyle cevap veririz ki, biz sizi görüyoruz. Vakıa mektebe gidiyorsunuz cüzler ve kitaplar okuyorsunuz ve akşamlara kadar sallana sallana çalışıyorsunuz."

Ardından başka ülke çocuklarıyla karşılaştırma geliyor. Onların daha güzel okudukları, daha güzel çalıştıkları vurgulanıyor. Bizim çocukların yaramazlıkları, yaptıkları gürültüleri anlatılıyor. *"Okul çıkışında kavga eden, oyun oynayan çocuk dünyada kalmadı,"* deniyor. (Aktaran: İ. Kür)

Çocuklardan kitap okumaları, kendilerini geliştirmeleri ve başka milletlerin çocuklarından geri kalmamaları öğütleniyor. Geleceği kurmanın yolu kendini aşmaktan ve özdisiplinden geçer. Bu anlayış aynı zamanda çocuk edebiyatının da programını belirlemektedir. Mümeyyiz dergisi (yayınlanışı:1869) ve bunu izleyen diğer çocuk dergileri çeşitli konulardaki farklı türden yazılar arasında edebiyata da yer verirler ve edebiyat bu bütünün homojen bir parçası durumundadır. Tüm bu dergilerin ortak tarafı, toplumdaki mevcut koşulları eleştirmeleridir. Bilgiyi, disiplini, eğitimi överler, çocuğa dayak atılmasını eleştirirler ve kız çocukların okutulmasını isterler. Sıklıkla Osmanlı tebasındaki hristiyan çocuklar örnek gösterilir, onların gerisinde kalınmamasını isteyen bir milliyetçilik öne çıkar. Çocuklara bu toplumsal görev yüklenirken öylesine bir sorumluluk beklentisi vardır ki, ilk dönem dergilerde çocukların oyun oynamasının iyi bir şey olmadığı, hatta zararlı olduğu işlenir. İlginç olan, bu dönem dergileri toplumsal durumu eleştirirken dönemin iktidarıyla içiçedirler. Bazılarının yayın yöneticileri ve yazarları Maarif Vekaleti'nde üst düzey bürokratlardır. Bu durum baskılardan tümüyle uzak oldukları anlamına gelmez. Bazen toplumsal tepkiler, bazen Padişah'a yöneltilen dolaylı dolaysız eleştiriler bu dergilerin bazılarının baskı görmesine, kapatılmasına neden olmuştur.

Bu dergilerde sıklıkla edebiyat çevirileri ve uyarlamalar yayımlanmaktadır. Bazı metinler önce bölüm bölüm dergide yayımlanmakta, sonra kitap haline getirilmektedir. Bu dönem için yapabileceğimiz önemli bir saptama şudur: Çevirilerin çoğu Batı'daki asıllarına göre fazla gecikmeden yayımlanmaktadır. Genel bir değerlendirmeye, bu dönemin çevirilerinin Batı'daki edebiyat etkinliğini büyük ölçüde yansıttığını söyleyebiliriz. Bu koşutluğu sonraki dönemlerde göremiyoruz. Bunun nedenini de Türkiye'deki mo-

dernleşme düşüncesinin özgül koşullarında aramamız gerekiyor.

Aradan geçen bir buçuk asırda modernleşme yönünde önemli dönüşümler yaşanmış olsa da modernleşme düşüncesinin temsilcilerinin toplum karşısındaki konumları esas olarak aynı kalmıştır. Toplumun çağın gereklerine ayak uydurması, geleceğe yönelik bir proje olarak kalmaya devam etmiş, bu da yeni kuşaklara bakışı belirleyen temel unsur olmayı sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde eskiye göre değişen en önemli etken, bu hedeflerin ortaya konmasındaki kısıtlamaların kalkmış olması ve devrimci-radikal bir isteme dönüşmüş olmasıdır. Sözgelimi 1897 yılında **Çocuklara Rehber** dergisi (Leman Hanım ve A. Mithat Efendi'nin çıkardığı bir dergi) geleneksel yapıları karşı çıktığı için tutucu çevrelerce basılmış ve derginin yayımına engel olunmuştur. Cumhuriyet döneminde güç dengeleri böyle bir saldırıya izin vermeyecek biçimde değişmiştir.

Toplumsal koşullardaki böylesi değişimlerin yanı sıra edebiyat çizgisinde de tarihsel sürecin gereği değişimler yaşanmıştır. Önceleri çocuğa sunulan edebiyatta eğitim amacı ve içerik tek başına rol oynamış, çocuğa uygunluğuna pek dikkat edilmemiştir. Seslenen kitle çocuklardan önce ana babalar ve öğretmenlerdir. Kitapların iletilerinin açık seçik olması tercih edilmektedir. Metinlerde çizimler, resimler yer almamaktadır. Çocuğa oyun değil, çalışma, öğrenme tavsiye edilmektedir. Cumhuriyet döneminde toplumsal düzlemde modernleşme ve eğitim istemleri tartışılmaz gerekler olarak sunulurken edebiyat düzleminde eğitimin içeriği daha yumuşak hale gelmiştir. Öğretici ileti geri plana çekilmiş, öykü öne çıkmıştır. Eğitimin eğlendirme yoluyla yapılması, dolayısıyla çocuğun düş dünyasına yer verilmesi düşüncesi sonraları ortaya çıkmıştır. Edebiyat tarihi açısından böyle bir önemli gelişme olurken, çocuk edebiyatının işlevi konusundaki anlayış günümüze kadar aynı kalmıştır. Bugün yeni bakış açıları kendine zemin edinmeye çalışmakla birlikte, bu anlayış egemenliğini sürdürmektedir.

Türkiye'nin kültür tarihinin ana belirleyeni, modernist istemle toplumsal durum arasındaki uyumsuzluk olagelmıştır. Toplumsal gelişmenin sürekli yetersiz olarak algılanması, aynı istemin, gelişimin her döneminde tarihsel gereklilik olarak öne sürülmesinin de nedeni olmuştur. Çocuk edebiyatı bu ilişkinin belki de en açık seçik gözlenebileceği alan olarak karşımıza çıkmaktadır. V. Nedim

Tör'ün 1974 yılında "Türkiye'de Resimli Çocuk Kitapları" toplan-tısında yaptığı konuşmanın özünü de bu tavır oluşturmaktadır:

"Bütün bu zararlı yayınların bombardımanına karşı etkili bir kurtuluş savaşına geçmek kutsal bir devlet ve millet ödevidir. Bu alanda da en büyük ödev devlet babaya düşer. Şöyle ki:

Çeşitli yaşlardaki çocuk, gençlik yayınları için teşvik ödülleri koymak,

Çeşitli yaşlardaki çocuklar, gençler için kaliteli yayın yarışma-ları açmak,

Okul ve halk kitaplıkları için kaliteli yayınlardan satın almak amacıyla önemli bir fon ayırmak,

Kaliteli yayın yapan yayınevlerine ayrıca özel törenlerle madal-yalar vermek,

Radyo ve televizyon programlarında kaliteli yayınları tanıtmak Ana baba ve öğretmenler için uyarıcı konuşmalar yapmak." (bk. Çocuk Ed. Çocuk Kitapları s. 27-28)

Kemalist reformculuğun hedeflerini dile getiren bu düşünceler bir sürekliliğin işaretidir; bununla birlikte eşit yoğunluklu, kesinti-siz bir süreklilikten söz edilemez. Zaman zaman zayıflayan ya da saflığını yitiren modernleşme hedefleri hep taze kana ihtiyaç duy-muştur. Bu açıdan bakıldığında "bozulmaya yüz tutmuş siyasal ya-pıları yerine oturtmayı kendine görev edinen üç askeri müdahale, "Kemalizm'in özüne dönme" hamlesini de birlikte getirmiştir her seferinde. 1980 yönetiminin başlattığı okuma yazma seferberliği bunun belki de en tipik göstergesidir. Çocuk edebiyatı alanında da bu ilişkiyi görebileceğimiz ilginç bir örnek var. 1936'da Milli Eği-tim Bakanlığı'nın ortaöğretim sorumluluğunu üstlenmiş olan ve 1943-1953 yılları arasında milletvekilliği yapmış olan Tezer Taşkı-ran'ın 1940'larda yazdığı eğitici kitaplar modernizmin en saf biçi-miyle dile getirildiği örnekler sunmaktadır. İlkokullar için yazılmış **Türk Ahlakının İlkeleri** şu giriş cümlesiyle başlamaktadır:

"Beni yetiştiren aileme, varlığımızın temeli olan milletime, bü-tün insanlara karşı türlü ödevlerimi yapabilmek için daha küçük yaştan hazırlanacağım, aşağıda yazılı olan başlıca ahlak ilkelerine uyacağım ve iyi yurttaş olacağım."

Telkin edilen ilkeler arasında sağlıklı olmak, özdisiplin, çalış-mak, kendini sürekli milletin bir üyesi olarak algılamak, bilgili ol-mak, kıskançlık göstermeden ileri gitmek için çaba göstermek, **top-**

lumun hiyerarşisine uygun davranmak vb. yer almaktadır. Bu ilkelere bir yansıması olan **Kendin Seç Dağında** adlı bir de masal kitabı yazar Taşkiran'ın kitapları çok başarılı bulunduğu için darbe yılları 1960 ve 1980'lerde yeniden basılmıştır. Askeri müdahalelerin kendi dönemleri içinde ne ifade ettikleri, hangi toplumsal politikaları izledikleri ayrıca ele alınması gereken bir konudur; ama her durumda bu dönemlerin, başlangıçta ortaya atılan ideolojik hedeflerin restorasyonuna elverişli ortam sundukları da ortadadır.

Türkiye'de çeviri çocuk ve gençlik edebiyatının gelişimi de bu toplumsal ve kültürel çerçeve içinde ele alınmalıdır. Bilindiği gibi 1930'lu yılların sonlarında başlatılan geniş bir çeviri seferberliğiyle dünya çocuk edebiyatının klasikleri bir bir Türkçe'ye çevrilmiştir. Sonraki dönemlerde yayınevlerinin yaptığı çocuk ve gençlik yayınları büyük ölçüde ilk dönem çevirilerine dayanmıştır. Aynı klasik yapıtlar farklı yayınevlerince, farklı çevirmen ve editörlerce sayısız kere yeniden düzenlenerek yayımlanmıştır. Çocuk klasikleri yayınlarına bakıldığında eksiksiz metinlere az rastlanmaktadır. Yayınların çoğu kısaltılmış, uyarlanmış, değiştirilmiş versiyonlardır. Pek az üründe çevirmen adına, özgün metne ilişkin kaynak bilgilerine rastlıyoruz. Bazı kitaplarda da "Hazırlayan" ibaresiyle bir editör adı verilmektedir. Bu nedenle bu yapıtların ne derece çeviri oldukları, özgün metnin yapısını ne ölçüde doğrudan aktardıkları kuşkuludur. Böyle bir aktarım süreci, doğal olarak yerlileştirmeyi de beraberinde getirecektir. Çeviri araştırmaları için önemli bir alan olarak karşımıza çıkan bu yayın etkinliği, bu yapıtların Türkiye'deki edebiyat anlayışının ve alışkanlıklarının dış kaynaklı edebiyata eksiksiz yansımış olduğu anlamına gelir. Ancak bu yolla gerçekleştirilen bir yerlileştirme, Türkiye toplumunun geleneklerinin bu edebiyata yansıdığı anlamına gelmiyor; tersine modernizm anlayışının benimsediği hedeflerin bu yayın etkinliğini denetlemesi söz konusu burada.

Çocuk edebiyatı zaman içinde Türkiye kültür yaşamının girdiği farklı kulvarlara karşın hep aynı belirlenme içinde kalmıştır. Hep egemen politik anlayışın gelecek kuşaklara yaptığı yatırımın aynası olmuştur. Çocuğun bağımsızlığı ve kendi gerçekliği hep dışarda kalmış ve edebiyata çocuk bakışı ve dolaysız çocuk gerçekliği bir türlü girememiştir. Devlet düzeyinde değilse bile toplumsal katmanlarda politik yönelişlerin değiştiği 70'li ve 80'li yıllarda çocuk

edebiyatının bu konumu değişmemiştir. Bilindiği gibi 70'li yıllar gerek çeviride gerek yerli ürünlerde (tabii her dönem tekrar yayımlanan klasikler bir yana bırakılırsa) sol kitapların ağırlık kazandığı bir dönem olmuştur. 80'li yıllarda ise dini kesimin yoğun olarak çocuk edebiyatına yöneldiğini görüyoruz. Bu kesimlerin edebiyatta yapmaya çalıştıkları, kendi ideallerine uygun karakterleri canlandırmak ve kendi ideal değerlerini yeni kuşaklara aşılama olmuştur. Böyle bakıldığında çocuk edebiyatı hep kamusal bir alanın parçası olarak algılanmıştır. Kemalist çizgi olsun, sol ya da sağ çizgi olsun, edebiyatı ideolojik eğitimin doğal aracı saymışlar ve edebiyatın teşvik edilmesi görevini devletten beklemişlerdir.

Hem sağ, hem de sol kesim, çocukların uygun olmayan edebiyat ürünleriyle yanlış yönlendirildiğini düşünmektedir. TÖB-DER'in 1976 yılında düzenlediği bir toplantıda şu görüşler dile getirilmiştir:

"Çeviri ve telif eser olarak çocuklara sunulan yapıtların çoğu idealist,felsefenin egemen olduğu yapıtlardır. Dünya çocuk yayınları bütünüyle ele alınıp incelenmemiş, ülkemizde çocuklara yaş ve yaşantılarına göre sömürüyü kavratıp sömürsüz bir düzenin özlemini ve bunun için çaba gösterme istemini yaratacak yapıtlar sunmak, dünya yazınından çeviriler yapmak ve bu koşulları içeren ödüller düzenlemek görevlerimiz arasında olmalıdır." (Aktaran, Elmas 1993)

Sağ yayınlar ise gerçi 80'li yıllarda başlamış değildir, ama ancak bu dönemde yaygın ve siyasi bir tavırla birleşerek daha açık duruma gelmiştir. Tüm yaygınlığına karşın dini çocuk edebiyatı yine de kendi içine kapalı kalmış, postmodern bir cemaat ortamının kendi kültür politikasının devamı olarak kabul ettirebilmiştir. Bu nedenle 70'li yıllar bütün olarak çocuk edebiyatının sol ideoloji çemberine girdiği yıllardır. Ayrıca bu dönemin birçok kitabı 80'li ve 90'lı yıllarda da basılmaya devam etmiştir. Günümüzde sağ çocuk edebiyatı daha meşru bir zemin kazanmaya ve medya toplumu içinde geçerlik kazanmaya çalışmaktadır. Bu nedenle de geleneksel anlatım araçlarını kırarak, macera öyküleri, çocuğun düş gücü, çocuk psikolojisi, oyun, görsel malzeme gibi araçları kendi bünyesine katmaya çalışmaktadır, ama toplumsal yaygınlaşma açısından belli çevrelerin ötesine geçmekte ciddi sıkıntıları devam etmektedir.

Ulusal bir kimliği ve geleneği öne çıkaran çocuk edebiyatının

önemli ve ayırdedici bir özelliği çevirilerin bütün olarak etkisine açıklıkla karşı çıkmasıdır. Bu kesimin en çok çalışma yapan yazar ve araştırmacısı olan M. Ruhi Şirin bu yaklaşımı şöyle dile getirmektedir:

"Bir kere ülkemizdeki çocuk kitabı yazarları amatör, henüz yazarlık bilinci oluşmamış yazarlardan oluşuyor. Usta yazarlar 'çocuklar için edebiyat' konusunda duyarsız davranıyorlar. Çocuklar için edebiyat yapmanın önemine mutlaka inanıyorlar, ancak eser vermek istemiyorlar. Çünkü bu işin bazı tehlikeli yanları var. Bunun farkındalar... Ancak bu böyle devam ettiği sürece 'dünya çocuk klasikleri' tekellerini sürdürecektir. Bu kitapların yansıttığı dünya ve edebiyatın yoğunlaştırdığı duyarlıklar karşısında susacak mıyız? Kara derililer, beyaz derililer, sarı derililer edebiyatıyla çocuklarımız küçük yaşta bu klasiklerin sunduğu dünyaya sempati ile yaklaşırlarsa bunun gelecek için anlamı ne olacaktır? Henüz Türk Çocuk Klasikleri Dizisi'ni yayımlayamadık. Kırk yıl önce dünya çocuk klasiklerini devlet olarak yayınlamayı düşünen bir toplumda birçok şeyi konuşmanın, tartışmanın ve düşünmenin zamanı gelmiş olmalıdır." (s. 20. Çocuk Edebiyatı Yıllığı. M. R. Şirin, 1987.)

Daha önce değindiğimiz gibi çeviriler genel yayınlar içinde düşük bir orandadır. Buna karşın sağ edebiyatçı çevrelerde çevirilerin aşırı ağırlığından yakınılmaktadır. Bu yakınma boşuna değildir. Oran düşük olsa da, çocuk ve gençlik edebiyatının kayda değer yapıtlarının çoğu yabancı ürünlerdir ve bunlar tüm dönemlerde tekrar tekrar basılarak çocuk edebiyatının karakteristiğini belirlemişlerdir. Buradaki yakınmayı dışa kapanma isteği olmaktan çok, yerli kaynaklardan beslenen bir çocuk edebiyatı etkinliğinin doğmamış olmasından duyulan rahatsızlık olarak anlamak doğru olur. Bu yaklaşıma göre çeviri edebiyatla rekabet edebilecek bir yerli edebiyat, yeni kuşakların "bizim değerlerimizle" yetişmesini sağlayacaktır. Yabancı edebiyat, çocukların dünya görüşlerini oluşturacak bir ağırlığa sahip olduğu için sakıncalıdır. Bu anlayış Batı'nın rasyonel dünya görüşünün çocuğa aşılmasını istememekte, masumiyeti ve doğal yetenekleriyle çocuğu doğuştan kutsal bir varlık olarak kabul etmektedir. Ama çocuğa böyle genel bir değer atfedilmesi, çocuğa özerklik ve özgürlük tanınması, bu yönde bir edebiyat oluşması anlamına gelmemekte, ahlaki değerlere bağlı belli davranış biçimleri çocuğa, onun "özüne uygun" doğal tercih olarak sunulmaktadır.

Türkiye'de çocuk edebiyatı, düşük oranına karşın çeviri ürünlerin belirlediği bir alandır. Ama bu gerçek, dünya çocuk edebiyatının uyumlu biçimde Türkçe'ye aktarıldığı ve dönemin edebiyat anlayışlarının ve ürünlerinin bizdeki çocuk edebiyatının gündemine taşıdığı anlamına gelmiyor. Aydınlanmacı ve didaktik anlayış egemenliğinden bir şey yitirmemiş ve bu konumu sarsacak nitelikteki yabancı edebiyat ürünleri istisnalar dışında yakın zamana kadar rağbet görmemiştir. İstisnalar arasında yer aldığını düşündüğümüz Lindgren, Goscinný gibi yazarlar dünya çapındaki ünleri sayesinde Türkiye edebiyat dünyasındaki yerlerini almışlardır. Yerli ürünler arasında da yenilikçi ürünler denemeler düzeyinde kalmıştır. Yaşar Kemal, Yazarlar Sendikası başkanlığı sırasında Oktay Akbal çocuk edebiyatına bütün olarak karşı çıkmıştır. Batı'da çocuk edebiyatının dar didaktik sınırlar içinde kaldığı dönemlerde de edebiyatçılar cephesinde benzer karşı çıkışlar yaşanmıştır. Mevcut çocuk edebiyatının durumuna bakarak çocuk edebiyatının varlığına karşı çıkmak anlaşılabilir; ama bunu çocuk edebiyatının varlığına karşı çıkma nedeni sayamayız. Özel olarak çocuklara yönelik bir edebiyatın çocuk gerçekliğiyle çok yönlü ilişkiler kurması olanaklıdır (aynı şey gençler için de geçerlidir). Modern çağda çocuk edebiyatının tarihsel gelişimi, çocuk edebiyatının bu işlevi üstlenebileceğini göstermiştir. Bu gelişmeyi izleyebilmenin her zaman olduğu gibi en kolay yollarından biri de dünya çocuk edebiyatından güncel ürünlerin dilimize çevrilmesidir.

Çocuk edebiyatının izlediği çizgi ve ulaştığı etkinlik toplumsal koşulların ve kültür politikalarının bir uzantısı olmuştur. Bazı eksiklerin ve yetersizliklerin sorumluluğunu yazarlarda, çevirmenlerde ve yayıncılarda bulmak veya devletin yeterince ilgi göstermediğini söylemek bu ilişkiyi göz ardı etmek olur. Dolayısıyla sorunun esas kaynağını çocukluğa bakışta aramak durumundayız. Çocukluğa, aşılması gereken bir dönem olarak bakıldığı ve çocuk edebiyatı, bu geçici dönemde çocuğu belli hedefler doğrultusunda eğitmenin aracı olarak görüldüğü sürece çocuk edebiyatı bağımsız bir edebiyat alanı oluşturamaz. İdeolojik anlamda çocuk edebiyatına tüm kesimlerce büyük önem verilse bile, çocuk edebiyatı, bir edebiyat alanı olarak saygın bir yer kazanamaz ve kazanamamaktadır.

Çocuk edebiyatı alanındaki yayımcılık ve yazarlık koşullarına bakmak bu durumu görmek için yeterlidir. İsteyen istediği anda bir

çocuk kitabı yazma ve yayımlama yetkisini kendinde rahatlıkla görebilmektedir. Çocuk edebiyatı yeni girişimciler için boş bir alandır. Gerçek anlamda çocuk edebiyatına yönelmiş yazarlarımızın sayısı birkaçı geçmemektedir. Yayımlanan edebiyat ürünlerinin büyük çoğunluğu özel olarak çocuk edebiyatı yapmayan yazarlardan gelmektedir. Dönem dönem ünlü yazarlara çocuk kitapları ısmarlanmıştır. Edebiyat düzeyini yükselteceği umulan böyle bir ilişki gerçekte çocuk edebiyatının gelişmemiş olmasının sonucudur ve bu girişimlerin çocuk edebiyatının gelişimine kalıcı bir etkisi de olmamıştır. Çünkü görev adına bir de çocuklara yazan edebiyatçılar, bu alanda yoğunlaşmadıkları gibi, çocuk edebiyatının kendi içinde izlediği çizgiyi ve ürünleri tanınamamaktadır.

Bizdeki çocuk edebiyatının gelişimi açısından üzerinde durulması gereken bir nokta da çeviri anlayışıdır. Kültür çevrelerinde yabancı kültürün ürünü edebiyat örneklerinin "sadakat" ilkesi altında önemli bir değişikliğe uğramadan Türkçe'ye aktarılması beklenmektedir. Kendini kültür yayımcısı olarak niteleyen yayımcılar ve çeviriye önemli kültürel işlevler yükleyen çevirmenler çocuk kitaplarının çevirisine "metni dilimize aktarmak" olarak yaklaşmaktadır. Düz macera kitapları yayımlayan ve "kültürel düzey" kaygısı bulunmayan yayınevleri (bazen önemli kaynak metinlere de el atabilmektedirler) bu anlayışın dışındadır. Türkiye'nin yakın kültür tarihinde doğal kabul edilen ve egemen anlayış durumunda bulunan "sadakat" yaklaşımı, beklenen sonucu vermemiş ve çocuk edebiyatı alanında çeşitli ürünlerin ve dünya edebiyatının güncel düzeyinin bize aktarılması sonucunu getirmemiştir. Çocuğun eğitimi ve gelişimi açısından meşruluğu kolay savunulamayacak türden ürünlerin, çeviriler arasında yer almadığı görülmektedir (krş. Dilidüzgün / Kurultay 1992). Bizce, saygın edebiyatın aktarımında çeviri yoluyla uyarlamalara açık kapı bırakmayan bu tutum yabancı güncel edebiyatla olabilecek bir etkileşimi iyice engellemiştir. Nitekim klasik yapıtlar bir yana bırakılırsa, ancak istisna sayılacak birkaç örnekte saygın edebiyat ürünleri uyarlamayla (bunun içinde her türlü metinsel düzenlemeyi anlıyoruz) aktarılmıştır. Uyarlama konusunda çekincesiz davranan yayınevleri sadece sıradan (*trivial*) edebiyat ürünlerini yeğleyen yayınevleridir. Saygın edebiyat ürünlerini, bunların geniş kesimlerce dışlanmasına neden olmayacak çevirilerle sunmak ve böylece güncel dünya çocuk edebiyatıyla alışveriş

genel kısıtlamalara karşın canlı tutmak belki de en etkili yöntem olurdu. Ama Türkiye'de çocuk edebiyatının gelişimi, özgün kaynaklara tek yanlı bağılılıkla çocuk edebiyatı alanını tam denetim altında tutma isteğı arasında sıkışıp kalmıştır.

Son yıllarda çeviri çocuk edebiyatında yeni bir atılımı gözlemektediriz. Roald Dahl, Christine Nöstlinger, Peter Hartling gibi, çocuklara öznel sorumluluk tanıyan eşitlikçi edebiyat örneklerine rastlıyoruz. Yayımcılıktaki ve eğitsel kültür politikalarındaki kısıtlayıcı yaklaşım ortadan kalkmış değildir. Bu tür kitaplar belli çevrelerde olumlu yankı bulmuş olmakla birlikte okur profilini değiştirecek bir gelişim değildir. Yine de bu kitapların, ilgilenen çevirmen, yayımcı bulması, okurla daha kolay buluşması, içinde yaşadığımız kültürel hareketlilikle ilgilidir.

90'lı yıllarda Türkiye'nin genel olarak içine girdiğı toplumsal durum her alanda olduğı gibi çocuk edebiyatı konusunda da yeni koşulların doğmasına yol açmıştır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, özel kanalların ortaya çıkması, yabancı televizyon yayınlarının izlenebiliyor olması çocukların çevresindeki günlük kültür ortamını da önemli ölçüde değiştirmiştir. Öte yandan eğitimin birliğinin giderek daha fazla gedik vermesi (özel okulların yanı sıra, anadolu liseleri, vakıf okulları, hatta belli siyasetlerin kendi dünya görüşlerini öğrettikleri okullar), ders geçme sistemi gibi (bazı tepkilere bakıp geri adım atılmasına karşın) eğitimde kalıpları kıran uygulamaların gündeme gelmesi, çocukların ve gençlerin toplumsal gelişiminde yeni koşullar anlamına gelmektedir. Çocukları ve gençleri her adımlarında gözetim altında tutacak ve onlara belli davranış biçimlerini sistemin öngördüğü kalıplar olarak aşılacak artık eskisi kadar kolay olmayacaktır. Özellikle de genç kuşak (çocuklardan daha fazla olarak) okul ve aile içindeki mevcut kalıplarla hesaplaşma içine girmektedir. Bu çatışmayı kendi başlarına yaşayan gençler, yetişkinlerle ilişkilerini ve diyaloglarını koparıp denetimsiz bir alana kaymaktadırlar. Gençlerin dünyasında yaşanan olaylar toplumu sarsmakta, dehşete düşürmektedir. Tabii karşı tepkiler de gecikmemektedir. Gelenekçi çevrelerin, gençliğin bozulma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, kendi kültürüne yabancılaşmasından ve değer boşluğuna düşmesinden yakınmaları boşuna değildir. Sadece sağ kesim değil, gelişmelerin karşısında kendini çaresiz hisseden tüm çevreler, çocukları ve gençliğı "zararlı etkiler"den ko-

ruma gereksinimi duymaktadır. Z. Livaneli'nin geçen yıl başlattığı ve kısa sürede yüzbinlerce imza topladığı, televizyonlardaki şiddet sahnelerini protesto eden "Şiddete Hayır" kampanyası bunun iyi bir örneği olmuştur.

Bu gerçekler göz önüne alındığında çocuk edebiyatına düşen yeni görevlerden söz etmemiz gerekiyor. Çocuklarla ve özellikle gençlerle diyalogu yakalayabileceğimiz bir alandan söz ediyoruz. Daha açık koşullar içinde yaşayan ve eski kalıplardan pek etkilenmeyen gençliğin yabancılaşamayacağı inandırıcı bir edebiyatı oluşturmak durumundayız. Dünya çocuk ve gençlik edebiyatının ürünlerme bu gözle bakmak gerekmektedir. Bugün, gerek içinde bulunduğumuz kültürel durum gereği, gerekse bugünün genç kuşaklarının değişen okuma ilgileri nedeniyle yeni girişimlere, yeni edebiyat tarzlarının alımlanmasına elverişli bir ortamın bulunduğu kanısındayız. Yine bugünün bir özelliği olarak farklı kültür çevrelerinin farklı yollar izleyeceği de söylenebilir. Bu nedenle yeni girişimler, toplumun bütün adına kendini meşrulaştırma zorunda da hissetmemektedirler kendilerini. Dolayısıyla, sınırlı bir okur çevresine hitap eden çalışmalar hem daha kolaylaşmış, hem de gelişimin anahtarı durumuna gelmiştir.

KAYNAKÇA

Selahattin Dilidüzgün 1992: *Emanzipatorische deutsche Kinderliteratur und ihre Übersetzung ins Türkische im Hinblick auf die Kinderemanzipation. Diyalog 1 / 1992, s. 89-107.*

Yılmaz Elmas: *Sorunlarıyla Çocuk, İstanbul: Gerçek Sanat Yayınları, 1993.*

Fatih Erdoğan 1991: *Çocuk Kitaplarında Çeviri, Metis Çeviri 1991 Bahar, s. 116-119.*

ismet Kür: *Türkiye'de Çocuk Dergileri 1869-1928. Araştırma - İnceleme, Türk Dil Tarih Yüksek Kurulu, Ankara 1991.*

Şükran Olcay 1992: *Ülkemizde Basılan Kitaplar Üzerine. Metis Çeviri 1992 Yaz/Güz, S. 148-150.*

M. Ruhi Şirin 1987: *Çocuk Edebiyatı Yıllığı, 1987.*

Tezer Taşkıran 1962: *Türk Ahlakının İlkeleri, Milli Eğitim Basımevi. Vedat Nedim Tör* 1974: *Çocuk Edebiyatı Çocuk Kitapları, Cem Yayınevi 1975, İstanbul.*

Andersen 1998

"Çocuk edebiyatı'nın Nobel'i" olarak bilinen ve Binbir Kitap'ın ilk sayısında ayrıntılı olarak bilgi verilen Andersen Ödülü bu yıl Amerika'lı yazar Katherine Paterson ve Fransız çizer Tomi Ungerer'e verildi. Aşağıdaki satırlar Bookbird Dergisi editörü Meena G. Khorana'nın ödüle ilişkin bir yazısından özetlendi. Katherine Paterson ve Tomi Ungerer hakkındaki yazılar ise sırasıyla Karen Patricia Smith ve Michael Scott Joseph'in yazılarından yararlanılarak yazıldı.

"Andersen Ödülü için başvuran sanatçıların dosyaları gelmeye başladığı zaman, dünyanın en iyi çocuk kitabı yazar ve çizerlerinin eserlerini göreceğim için kendimi ayrıcalıklı hissettim. Bu eserler bana, çocuk edebiyatının yalnızca eğitim, terbiye, ya da eğlence araçları değil, aynı zamanda edebiyat olduğunu gösteriyorlardı. ...

"Andersen Ödülü seçici kurul üyelerinin aylar süren titiz çalışmalarını takdir etmeliyiz. Nesnel bir değerlendirmenin ölçütlerini belirlemek, kendi kültürel ve edebi birikimlerinin seçme işlevlerini ne kadar etkileyeceğini —etkilemesinin gerekli olup olmadığını—

saptamak için kafa yordular. Raporlarından anlaşıldığı kadarıyla önemli ilkesel sorunları aşmaya çabaladılar: Ödül, gelecek vaad eden birine mi gitmeliydi, şanlı bir geçmişe sahip olan birine mi, yoksa yeni eğilimleri temsil eden genç birine mi? Uluslararası bir ödül olan Andersen, milli ve yerel kültürünü dile getiren bir sanatçıya mı, yoksa kültürel ve dilsel sınırları aşarak insanlığın ortak deneyimini yansıtan bir sanatçıya mı verilmeliydi?

"Yazar adaylar kültürel ve ulusal sınırları geçebiliyorlardı, çünkü yerel ve evrensel temaları ortak olarak seslendirme yetenekleri vardı. Bir bakıma, romanlarla yeni bir zaman ve mekan kavramı yaratabiliyorlardı. Himalayalarda küçük bir köyü, 1940'ların çeşitli etnik grupların yaşadığı Ottawa'sını, ya da Lizbon'da bir orta sınıf yaşamını konu alabiliyor, efsanelerden, mitolojiden, tarihten ve günlük hayatın ayrıntılarından yola çıkarak 'ulusal bir ruhu' uyatabiliyorlardı. Öte yandan, aşk, sevgi, aile ilişkileri, korku, büyüme sancıları gibi hayatın evrensel deneyimlerini tüm derinliğiyle ele alabiliyorlardı. Finalistlerden Brian Doyle, *Angel Square (Melek Meydanı)* adlı yapıtında ırk ve din çatışmasını sevgi ve sadakat ilişkisiyle yeniyor. Ruskin Bond'un Himalayalarda yaşayan çocuk karakteri doğanın yıkıcı gücü karşısında kendine güvenmeyi ve insani değerleri öğreniyor. Alice Vieira, şiirsel üslubuyla, hassas ve eleştirel bakışını çocuk-yetişkin ilişkisini, duygular, ölüm ve uyanmaya başlayan cinsellik açısından ele alıyor. Aynı şekilde, Anne Fine, bugünün İngiliz çocuklarının sıkıntı ve endişelerini sıcak ve anlayışlı bir mizahla işliyor.

"Çizer adayları da, aynı şekilde, çocuklar böyle görür, bunu anlar, ya da şundan hoşlanır gibi geleneksel anlayışlarla yetinmiyorlar. İster masal, ister gerçekçi bir öyküyü resimlesinler, teknikleri ve malzemeleriyle sürekli bir deneme arayışı içindeler. ... 1998 çizer adaylarının ortak eğilimlerinden biri, sihirli öğelerle gerçekçi öğelerin birleştirilerek gizemli ve ürpertici bir atmosferin yaratılmasıydı. Örneğin, Gilles Tibo'nun *Simon* dizisinde ormanda yürümek, kar tanelerini saymak, ya da kahramanın gerçekleşmesi olanaksız hayallerindeki büyüler gibi. Marija Lucija Stupica kendi çocukluğundan hatırladıklarıyla masalların gerçeküstü dünyasını birleştiriyor. Lilian Brögger ise toplumsal gerçekliğini biçim değiştirmiş kompozisyonlar, renkler, karakterler ve nesneler aracılığıyla

sunuyor.

"Tek tek yazarlar ve çizerler kendi estetik bakış açılarını yansıtsalar da kendi kültürlerinden kaynaklanan eserleriyle sınırları aşıyor, evrensel bir niteliğe erişebiliyor. 1998 adaylarının çoğu zaten uluslararası platformlarda kendilerini kanıtlamış, yapıtları birçok dile çevrilmiş, sergilenmiş ve ünlü müzelerde sürekli sergilere alınmış olan sanatçılardır."

Katherine Paterson

"Biz yazarlar ayrı bir tür, şu ölümlü sıradan insanlara armağanlar vermek lütfunda bulunan imtiyazlı bir zümre değil, daha çok, bütün öteki insanlar gibi çabalayan ter dökken ameleleriz. Yazarlar mükemmelliğin kapılarını yalnız başlarına değil, okurlarının eşliğinde zorlarlar. Okurlarımın çoğu genç; iyi bir öykü için yükleniyorlar kapıma. Hep, bir sonraki kitabın hayatlarında okudukları en iyi kitap olacağı umuduyla. Böyle bir okur için yazmak ne kadar büyük bir mutluluk."

Katherine Paterson

Katherine Paterson 1932'de Çin'de doğdu. 1940'ta Japonların Çin'i işgali sırasında Amerika'ya geldi. Köklerinin bulunduğu ülke olmasına rağmen, Amerika onun için yabancı bir ülke gibiydi. Bu 'yabancı'lık yazdıklarını da etkiledi. Kahramanları hep çevresine biraz yabancı ve farklı kişiler oldular; farklı durumlarda fakat genellikle yalnız çocuklar.

Paterson, bu ödülünden önce de iki kez Newbery Ödülü'nü almıştı. Yalnızca Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanan kitaplara verilen Newbery Ödülü'nü 1978'de **Bridge to Terabitha** (Terabitha'ya Köprü) ile aldı. Bu kitapta Paterson güç koşullarda yaşayan iki çocuğun büyümlü bir dünya yaratmasını anlatır. Aynı ödülü **Jacob Have I Loved** (Aşkımla Jakob) ile 1981'de yeniden aldı. Bu kitapta da İkinci Dünya Savaşı'nda ıssız bir adada yaşayan ikizlerin birbiriy-

le çatışması konu edilir.

Bazı eserleri:

Rebels of the Heavenly Kingdom (İlahi Krallıkta İsyan, 1983)

The Tale of Mandarin Ducks (Çin Ördeklerinin Masalı, 1990)

Jip: His Story (Jip'in Öyküsü, 1996)

Parzival: The Quest of the Grail Knight (Grail Şövalyesinin Zorlu Serüveni, 1998).

Tomi Ungerer

"Mesleğimi sorduklarında, kitap yaptığımı söylüyorum. Çizer olduğumu söyleyebilirdim yalnızca, veya ressam, hatta, heykeltıraş olduğumu söyleyebilirdim. Öyküler yazdığımı, yani yazar olduğumu söyleyebilirdim. Hayır hayır, kitap yapıyorum ben."

Tomi Ungerer

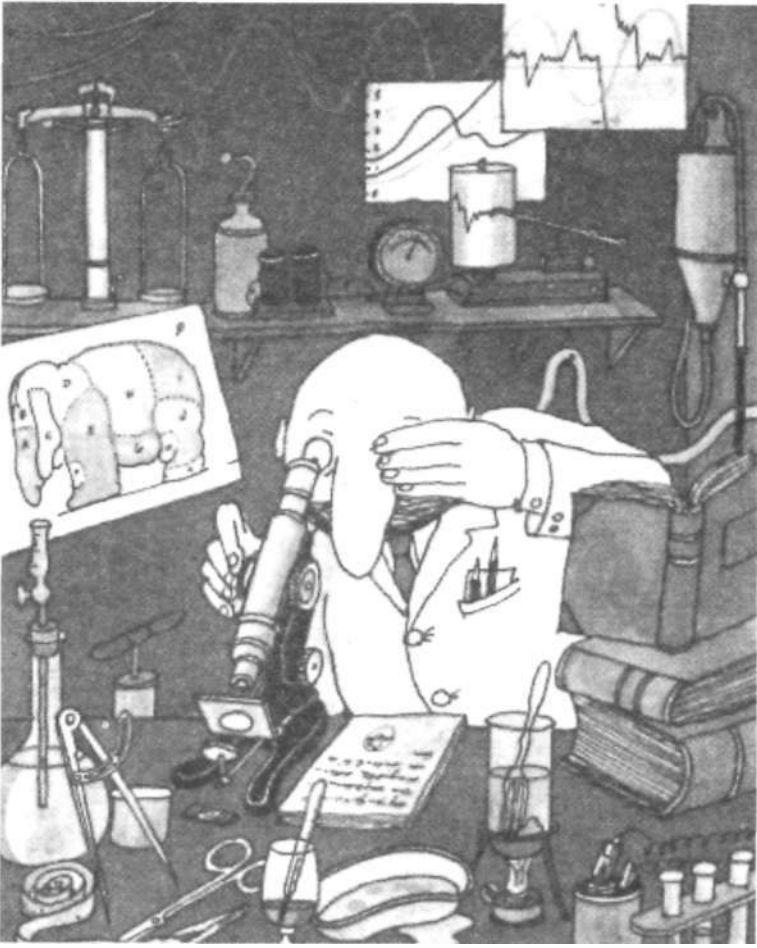
Jean-Thomas Ungerer, 1931'de Fransa'da, Strasbourg'da doğdu. Dört yaşındayken babasını kaybetti.

Grafik sanatçısı olarak ürün vermeye II. Dünya Savaşı'ndan sonra başladı. Savaş, hem toplumsal bilincinin gelişmesine, hem de savaş ve faşizme olan öfkesinin bilinmesine neden oldu. Strasbourg'da Dekoratif Sanatlar Okulu'nda bir süre geçirdikten sonra bir yıl kadar Avrupa'yı dolaştı. 1956'da Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti. Burada *The New Yorker*, *Esquire*, *Life*, *Show*, *Holiday* ve *Harpers* dergilerinde çizmeye başladı.

İlk çocuk kitabı **Mellops Go Flying** (Melloplar Uçmaya Gidiyor) 1957'de yayımlandı.

Bazı eserleri:

Der Mondmann (Ay Adamı, 1966)

Zeralda's Ogre (Zeralda'nın Cadısı, 1967)

Die Drei Räuber (Üç Hırsız, 1961)

The Beast of Monsieur Racine (Bay Racine'in Hayvanı, 1971)

No Kiss for Mother (Anneye Öpücük Yok, 1973)

Das Grosse Liederbuch (Büyük Şarkı Kitabı, 1975)

Flix, (1997)

Tortoni Tremelo, The Cursed Musician (Lanetli Müzisyen, 1998)

Ungerer halen Strasbourg'da 120 dönümlük arazisinde sabahları resim yaparak, öğleden sonraları da çiftçilik yaparak yaşamaktadır. Fransa'dan Legion d'Honneur Ödülü'nü de almış olan sanatçının çocuk ve yetişkinler için yaptığı kitapları 30 dile çevrilmiştir. Ungerer toplam 30.000 resim çizmiş, 120 kitap resimlemiştir.

Kitap Kuşu

Bu bölümde kitaplarının tanıtılmasını isteyen yazar, çizer ve yayımcılar kitaplarını aşağıdaki adrese gönderebilirler. Burada tanıtılan kitaplardan edinmek isteyen ancak çevrelerindeki kitapçılardan edinemeyen okurlar dergimizden bilgi alabilirler.

Binbir Kitap Bilgi Merkezi:
Mavibulut Yayınları
Yeniçarşı Cad. No:33
Ferah Ap. Kat: 4 Galatasaray İstanbul
Tel: 0212-252 63 75
mavibulut@superonline.com

Okuma öncesi dönem için resimli kitaplar

Harikalar Küresi Arcadio Lobato

Resimler: Donata Dal Molin Casagrande, Türkçesi: Kozan Demircan. Doğan
Egmont Yayıncılık, 1998. 32 sayfa. Renkli resimli.
ISBN 975-323-201-2

Ülkelerden birinde birçok şato, her şatoda da tek başına bir kız yaşamış... Bu kızların tek avuntusu da kristal birer küreymiş; kuşları kelebekleri gösteren sihirli bir küre. İşte bu düzen kızlardan birinin küresinin bozulması üzerine bozuluyor. Kız (Altıntaççık. isim bu kadar zor mu olmalıydı?) küresini tamir ettirmek için şatonun dışına çıkıyor. Yol boyunca kuşların, keleklerin, çiçeklerin arasından geçiyor, ama gözü hiçbirini görmüyor. Tek istediği, küresinin onarılması ve yeniden kendisine kuşları, kelebekleri ve çiçekleri

göstermesi... Ve dönerken küresini elinden düşürünce birden gerçek bir kelebeği, kuşu, çiçeği görüyor... Televizyon karşısında fazla zaman geçiren çocukların anne babaları da çocuklarının *sanal* değil *gerçek* olan hayatı yaşamalarını istemezler mi? Masalsı bir öge olan kristal küreyi TV (veya bilgisayar) ekranı olarak düşünen (bunu neden TV üreticileri düşünmüyor, anlamam) ilk yazar Lobato değil tabii, ama bu küçük öyküde oldukça yerli yerinde kullandığı bir gerçek.

Sessizler Ülkesi Sandra Bersanetti

Türkçesi: Kozan Demircan. Doğan Egmont Yayıncılık, 1998. 32 sayfa. Renkli resimli. ISBN 975-323-205-5

Birbiriyle tek sözcük bile konuşmayan insanların yaşadığı Sessizler Ülkesi'ne bir kuş gelir bir gün. Kuşun gelişiyile birlikte bir şeyler değişir... Kuşçuğun güneşe selamı, Sessizler Ülkesi insanlarında konuşma isteği uyandırır. Yitik dili yeniden bulmak, köyü Sözler Ülkesi'ne dönüştürecek sonu gelmez bir bayram başlatır.

Merdivenli Ada Şafak Okdemir

Güneşli Kitaplığı, Haziran 1998. 16 sayfa. Renkli resimli. ISBN 975-8142-08-9

Didaktik ve baskıcı çocuk kitaplarının yıllardır yarattığı hoşnutsuzluğa yönelik tepkinin bir biçimde kendini ürünlerde de göstermesi kaçınılmazdı. Mutlaka bir 'ders'le biten ve edebiyatı bir kenara atan çocuk kitaplarının birkaç olumsuz sonucundan biri edebi yeteneği olmayan 'çocuk yazarları'nın ortaya çıkmasının yanı sıra, bir başka somut sonucu da edebi hiçbir değer taşımadığı halde, sırf tepki olarak hiçbir fikir, düşünce içermeyen kitapların da ortaya çıkması oldu. Tepki, çünkü bir metnin edebi metin olabilmesi için elbette öncelikle dili, dille dile gelen imgeleri kullanım biçimi önemli, ama siz **hiçbir şey söylememek için** oturup öykü yazmazsınız.

Merdivenli Ada, hiç kuşkusuz bu söylenen olumsuzlukların tümünü

içermiyor, yalnızca bu tür tepkisel kitapların varlığına dikkat çekmemize vesile oldu.

Okdemir'in bu kitabı öncelikle adıyla kendini bağlıyor. Yani, merdivenli adaya ilişkin bir öyküyü okumaya çalışan bir küçük çocuksam, merdivenli adanın neden merdivenli olduğu, bu merdivenlerin (ki, dünyanın en güzel buluşlarından biridir) öyküde taşıdığı işlevi hemen merak ederim. Merdiven gibi hoş bir imgeyi, Okdemir gibi duyarlı olduğu anlaşılan bir yazar daha işlevli kullanabilirdi. Okur olarak benim aklım kitap bitene kadar hep merdivenlerde kalıyor. Merdivenlerle ilgili bir şeyler olmasını bekliyorum.

Sıkılan ve sıkıntılarını gidermek için yapacak bir şey bulamayan çocukların karşı adaya gidip balıkçıya sormaları ve balıkçının 'bilgece' sözleri küçük bir çocuk okur için oldukça anlaşılmaz: "siz hiç renklerle oynadınız mı çocuklar?"

Burada ben bir oyundan söz edildiğini fark edip hevesleniyorum. "Oyun" benim için anahtar bir sözcük çünkü. Ama sonra ortada oyun diye bir şey olmadığını, oyunla kastedilenin yalnızca, "denizlerin, gökyüzünün, adaların.... değişen renklerini izlemek" olduğunu anlıyorum. Ve mesajı balıkçı amca veriyor: "Bazen yalnızca durmak ve çevremizi izlemeye çalışmak bile çok eğlenceli bir oyun olabilir."

Bu sözün geçtiği sayfanın tam karşısındaki sayfada ise derin perspektifli bir resimle yüzümüze doğru uzanan dalgakıranın üstünde oturmuş tuhaf burunlu ve folklorcu giysili balıkçı ve çevresinde çocuklar. Balıkçı işaret parmağını havaya kaldırmış, yüzünde bir bilgeden çok, Keloğlan'a benzeyen bir ifadeyle çocuklara yukardaki mesajı veriyor. Bu resmin çok

beğenilip kitabın arka kapağına da konmuş olmasına kim ne diyebilir, ancak öyküdeki ve figürlerdeki zayıflığı Okdemir'in renk paletini kullanarak bir ölçüde dengelediğini söyleyebiliriz.

Küçük Ekin

Ülkü Ovat-Ümit Ögmel

Resimler: Ülkü Ovat, Kök Yayıncılık, 1998. 28 sayfa. Renkli resimli. Ciltli. ISBN 975-499-116-2

Küçük Ekin, yaramaz bir çocuk mu? Yaramaz çocuk olarak görülmeğe yuva çocuklarınca pek tercih edilmez. Bu nedenle yaramazlık yapan çocuklara "yaramaz" denmez de, yalnızca "yaramazlık yaptı" denir. Sevimli Ekin de kendi kendisiyle bunu tartışır gibi yaparken hem yaramazlıklarını sergilemiş oluyor, hem de yaramazlıkları başkalarına yüklemenin yaygın örneklerini gösteriyor. Bu kitabı bir kez okunacak bir öykü kitabı olarak algılamaktan çok, çok küçük çocuklarla birlikte üzerinde konuşulacak

bir kitap olarak algılamak gerekir. Her sayfayı belirgin çizilmiş resimlerine bakarak anlatmak çocuğa çok eğlenceli gelecek ve onu geliştirecektir. Kitapta kuşe kâğıt kullanılmış olması (parlıyor), baskı-

nın pek iyi bir basımevine yaptırılmış olması (renklerde sorun var) ve zaten birkaç cümleden oluşan metnin iki yerindeki yazım hatası gibi, kitabın üretilmesiyle ilgili birkaç küçük aksamayı saymazsak, Küçük Ekin, çok küçük çocuklarla birlikte okumaya en uygun kitaplardan biridir. Bir sayfasındaki, "Ama ben yaramazlık yapmayı çok seviyorum," cümlesi olmasaydı kendimi daha rahat hissedecektim, çünkü çocuk yaramazlık yapmayı sevmez, çocuk 'çocuk' olmayı se-

ver. 'Yaramazlık' onun 'çocukluğuna' (çocuk olma haline) bizim dışardan (yukardan) koyduğumuz bir tanımlamadır.

Kırmızı Düşmanın Düşü Ümit Ögmel

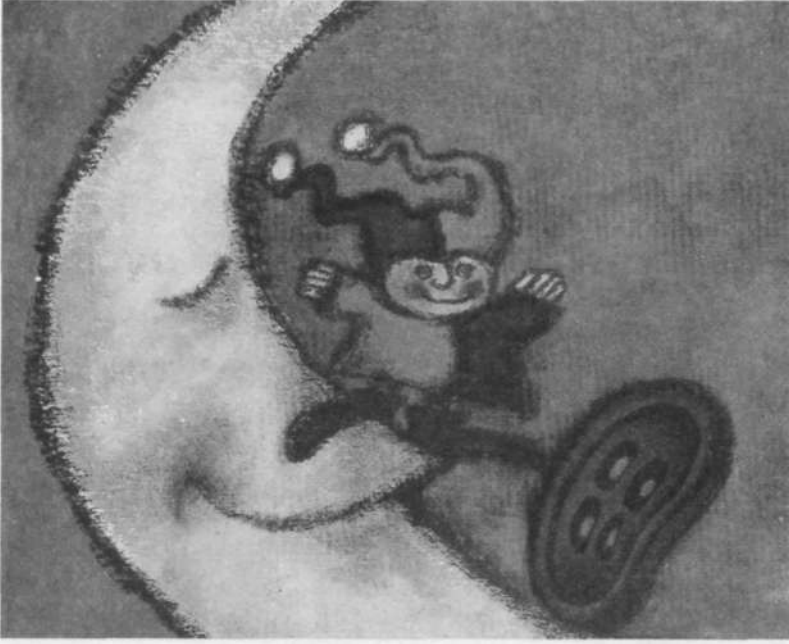
Kök Yayıncılık, 1998. 32 sayfa. Renkli resimli. Ciltli. ISBN 975-499-115-4

Öyle insanlar vardır ki, yaptıklarıyla, ürettikleriyle yalnızca kendileri mutlu olmakla kalmazlar, yakın çevrelerinin, uzak çevrelerinin, içinde yaşadıkları toplumun 'kazancı' olarak o toplumu zenginleştirirler. Bunun doğal bir karşılığı olarak da toplumun bu insanları benimsemesini, kucakla-

Küçük Ekin

Ülkü Ovat-Ümit Ögmel

Kırmızı Düğmenin Düşü Ümit Ögmel

masını ve sahip çıkmasını beklersiniz. Ne yazık ki, toplum olarak bu gibi değerlerin aramızda huzur bulamamaları ve en kısa zamanda kendilerine değer verecek başka bir ülkeye çekip gitmelerini sağlamak için elimizden geleni ardımıza koymayız. İşte Ümit Ögmel, "Acaba çabalarım daha çok değecek bir ülkede mi yaşasam?" bunalımını yaşayan, ancak olanca enerjisini birbirinden güzel çocuk kitapları resimlemeye harcamaktan geri durmayan, ülkemizin yüzünü ağartan bu tür ender sanatçılardan birisidir. Kök Yayınları'nın bu sanatçının ürünlerini birbiri ardınca yayımlaması belki — piyasanın bilinen durumu nedeniyle— ilk anda çok ticari bir yatırım sayılmayabilir, ancak Ögmel'in dünya standartlarında kitaplar üretebilecek bir sanatçı olarak ülkemizin değerleri arasında yer alması için, hiç kuşkusuz, onun ürünlerini hak ettiği nitelikte yayımlayacak bir yayınevinin var olması ülkemiz için bir şanstır.

Kırmızı Düğmenin Düşü genel olarak benzerlerine sıkça rastlanan, oldukça 'Batılı' bir öykü. Hazal'ın tulumundaki düğmelerden biri gece herkes uyurken yerinden çıkıp dolaşıyor. Bu dolaşması sırasında 'müzik bulutu', 'bulut cini', 'Ay palyaçosu' gibi tiplerle karşılaşarak, aşağıya düşüp kırılıyor ve bir de uyanıyor ki, rüyaymış...

Çocuk kitaplarında fantastik, hayal gücünü kışkırtıcı öğelere, olaylara yer vermenin gerekliliği hep dile getirilir. Bu yanlış da değildir, ancak bütün bu fantastik öğeler sağlam bir öykü içinde ve işlevli olarak yer alırlarsa amaçlanan hedefe (o hedef her ne ise) ulaşılır. Örneğin, Bulut Cini de

düğmeyle birlikte dans ediyor ve tek işlevi bu. O zaman neden Bulut Cini? Yalnızca bulutta yaşadığı için mi? Ay palyaçosu neden Ortaçağ Avrupası saraylarından çıkıp gelmiş bir soytarı kılığında? Soytarının hem gerçekte, hem de edebiyatta bir tip olarak bir işlevi vardır. Bu işlev öyküde gözükmediği için neden ona da rol verildiği pek anlaşılmıyor. Bütün bunlar kitabın başdöndürücü güzellikteki resimlerinin ve kompozisyonunun (ama şu kitabın adının yer aldığı düzenlemenin her sol sayfanın altında neden yer aldığını anlamadım) yanında metnin içerdiği zayıflıklara ilişkin gözlemler. Kitabın sonunda ise Ferit Avcı'nın da **Kırmızı Fili Gördünüz mü?**sünün sonunda kullandığı (ve edebiyatta da sık kullanılmış olan) bir teknik kullanılmış: Olan biten bir düş, ama düşmenin üzerinde olan biteenin düş olmadığını gösteren küçük sarı toz parçacıkları var. (Kırmızı filin yerde bıraktığı ayak izleri gibi.)

Kınalı İsmail Kaya

Kök Yayıncılık, 1997. 27 sayfa. Renkli resimli. ISBN 975-499-111-1

Karlı bir gece. Orman içinde bir köy. Karanlıkta bir adam ağılın kapısını açıp bütün hayvanları dışarı bırakıyor. Köyün tüm köpekleri havlayıp da köylüleri durumu fark edince hayvanları yeniden ağıla topluyorlar, ancak Kınalı adlı bir koyun dışarda kalıyor. Kınalı hamile. Bir kuytuda kendi kendine doğuruyor ve baharla birlikte yeniden köylüler tarafından yavrusu Karbeyaz'la birlikte bulunuyor.

Öykü basit gibi gelebilir, ancak İsmail Kaya'nın büyük boy tablolarla yarattığı ıssız ve yabanıl atmosfer, yolu dağ başına düşmüş kentlinin (özellikle çocuğun) çöken karanlıkla birlikte yaşayabileceği ürküntüyü sayfaları çevirirken yaşıyor. Bu da öyküdeki yalnız koyun Kınalı'nın ruh halini

Kınalı İsmail Kaya

daha iyi anlamamızı sağlıyor ki, zaten, Kaya'nın resimlemedeki titizliği, koyunu (dağlıç), kuzuyu, kurtları aslına uygun çizmeye gösterdiği özen edebi hazla, resmin verdiği hazzı bütünleştirerek bizi öykünün mekânına taşıyor.

Küçük Karganın Bir Günü

İsmail Kaya

Kök Yayıncılık, 1997. 30 sayfa. Renkli resimli. ISBN 975-499-112-X

Uçmayı henüz öğrenmemiş olan yavru karga, bir kitap ve bir arkadaşının (saksagan) yardımıyla uçmayı öğrenmeye çalışıyor. Kitabı okuyor, ama korkusunu yenemediği için uçamıyor; arkadaşı ona yol gösteriyor, ama başaramıyor. Ta ki, fırtınalı bir gecenin ardından annesini, babasını

Küçük Karganın Bir Günü İsmail Kaya

görüp de sevinince, nasıl uçtuğunu kendisi de fark etmeden, uçuyor.

Şu sorulabilir: Kitap *kuramın* (teori), arkadaşın pratik yardımı da *pratiğin* metaforu olabilir mi? Kitap, yani teori, ona nasıl uçulacağını bilgisi veriyor. Arkadaş, yani deneyim, ona bunun nasıl olacağını gösteriyor. Ama bütün bunlar yetmiyor. Karga yavrusu ancak ve ancak **kendisi hazır**

olunca uçmayı başarıyor. Alın size eğitimle ilgili bir yığın teorinin özüm.-sendiği yalın bir öykü. Bir bilgiyi, o bilgiyi almaya hazırsanız, alırsınız.. Ya da şöyle söylenebilir: Aktardığınız bilgiler (örneğin okulda öğrencilerinize) hemen yerine ulaşmamış gibi gözükse de, bazen bu yanıltıcıdır, günü geldiğinde bu bilginin yerine ulaştığını ve 'işe yaradığını' görme olasılığınız vardır. Burada bir tehlike ortalık yerde duruyor tabii, o da, kitabın ve yaşam pratiğinin pek işe yaramadığının düşünülme tehlikesi. Şurası muhakkak ki, kargacık, eğer o kitabı okumasaydı ve saksaganla pratik yapmasaydı, ilk uçuşunu da gerçekleştiremeyecekti. Ama metin bu izlenimi vermek için bir iki destekleyici cümle bekliyor.

Kargadan Korkan Korkuluk

Pınar Gerikalmaz

Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997. 20 sayfa. Renkli resimli. ISBN 975-17-1787-6

Korku üzerine çok sayıda kitap yazılmasının nedeni herhalde bu insani duygunun yaşamımızda önemli bir yer tutuyor olması. Birçok öyküde ise korku, var oluş nedeni korkutmak olan sevimli bir tip olan 'korkuluk' üzerine kurulur. Tezatlar amacımıza daha uygun malzemeleri verirler bize. Gerikalmaz'ın kitabındaki korkuluk, kendine güveni olmayan ve korkak bir korkuluktur. Kargalar onu adam (korkuluk) yerine koymazlar bile. Küçük bir kuş onunla arkadaşlık kurarak yardım eder ve kendine güven duygusunu sağlar. Korkuluğun, kuşun bir iki sözüyle hemen cesaret kazanması anlamlı gelmeyebilir, ama j öyle anlar vardır ki, hepimiz küçük bir yüreklendirmeyle kendimizden bekleneni verebilecek bir sıçramayı gerçekleştirebiliriz. Kitabın en güçlü yanı ise resimleri. Bu sanatçının daha çok ürün vermesi bu açıdan özellikle gerekli. Metindeki kafiye zorlaması (zaten çoğu redif) sayılmazsa, kolay okunuyor.

Orfoz Kıymet Pur

Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997. 20 sayfa. Renkli resimli. ISBN 975-17-1786-8

"Bundan yıllar önce, dört yanı sularla çevrili küçük bir ülke varmış. Güneş ışıklarıyla süslemiş denizi. Denizin altında dalgaların güzel kıızı Orfoz yaşarmış. Orfoz'un saçlarından oluşmuş denizin dalgaları..."

Eğer kitaplığınızda (yalnızca çocuğunuzun kitaplığında değil) resimleriyle, sayfa düzeniyle, şiirsel imgeleriyle sizi mutlu edecek bir kitap daha

Orfoz Kıymet Pur

bulunmasını istiyorsanız, Orfoz çok uygun bir seçim olacaktır. Gerek Kar-gadan Korkan Korkuluk kitabının çizeri Pınar Gerikalmaz, gerekse Kıymet Pur, Kültür Bakanlığı'nın açtığı bir yarışmayla 'keşfedilen' sanatçılarıdır. Bu sanatçıların başka ürünler de vermeleri için teşvik edilmeleri mutlaka sağlanmalıdır.

Küçük Kara Koyun

Elizabeth Shaw

Türkçesi: Bahadır Argönül. Günışığı Kitaplığı, 1998. 54 sayfa. Siyah-beyaz resimli. ISBN 975-8142-09-7

'Karakoyun,' folklorumuzda yeri olan bir tiplemedir. Halk türkülerinde, efsanelerde yer alan bu tiplemenin herhalde sürüde daha az bulunan renkte bir koyun olması onu özellikle öne çıkarmış. Çağırışım, genellikle karakoyunun, ötekilere oranla öne çıksa da, sürünün sevilmeyen, hor görülen elemanıdır. (Bir Amerikan folk şarkısı: *I was the black sheep of the*

Küçük Kara Koyun Elizabeth Shaw

family / Ailenin kara koyunuydum ben.)

Bu öykümüzde de karakoyun tiplemesi bu geleneğe uyacak şekilde kendini sürünün dışında hissediyor. Ama çobanımız böyle hissetmiyor tabii. Onun için kara koyun ötekilerden farklı değil. Bir gün yağmur ve ardından yağan kardan sonra çoban ve köpeği evlerine sığınınca sürüyü korumak küçük kara koyuna kalıyor. Kara koyun yalnızca akıllı olduğundan değil, aynı zamanda rengi kara olduğu için de işe yarıyor, çünkü bembeyaz karların arasında çobanın sürüsünü bulması da kara koyunun rengi sayesinde oluyor. Bu küçük kitap, iyi bir çocuk kitabının ille de renkli resimlerle basılması gerekmediğinin güzel bir örneği. İfadesi zengin, yalın çizgilerle sanatçı anlatmak istediğini çok güzel anlatıyor.

İlkokul çağı kitapları

Ayak İzlerinin Esrarı

B.B. Calhoun

Resimler: Mic Rolph, Türkçesi: Özlem Özbal, Tübitak Yayınları, 1996. 136 sayfa. ISBN 975-403-043-X

Bilimle çok küçükken karşılaşırız. Dünyanın yuvarlak olduğunu, gezegenlerin adlarını, balıkların suda solungaçlarıyla soluduğunu, dinazorların artık yaşamadığını daha okula başlamadan bilir ya da üzerinde fikir yürütürüz. Bilimin gelişmesinin, keşiflerin, yeni buluşların verdiği heyecan hemen hemen bütün çocuklarda ortaktır. Küçük çaplı fizik deneylerine (bir pille ampul yakmak, zil yapmak vb.) daha çok erkek çocukların ilgi duyuyor olması belki psikoloji ve sosyolojiyle açıklanır, belki de daha fazlasıyla, ama gerçek olan ve şimdi değinmek istediğimiz konu, bilime olan ilgiyi yönlendirecek yayınların bizde şaşılabilecek derecede az oluşudur. Şaşılabilecek derecede, çünkü doğası gereği her şeyi merak etme ve araştırma özelliğine sahip olan genç nüfusun oranı yüksektir. Öte yandan pek de şaşır-mamak herhalde yerinde olur, çünkü *merak etme, ilgilenme ve araştırma* gibi kavramlar toplumsal tarihimiz açısından hayırlı kavramlardan sayılmazlar. Bilime yönelik ilgiyi körükleyecek kitapların olmamasını ise şu nedenle mazur göstermek zordur: Toplumsal koşullarımızın şu ya da bu gerekçeleriyle bu toplumun insanları bilimsel düşünceye pek prim vermiyor olabilirler. Eğitime yalnızca *bir altın bileziği olsun da iyi bir iş tutsun, sonra da evlendiririz çoluğa çocuğa karışır*, diye bakıyor olabilirler. Ama bu, bu insançıların kendi suçları mı? Bilimsel düşüncenin, bilim eğitiminin önemini biliniyorlarsa, başka yerlerde üretilen aygıtların (cep telefonu, bilgisayar... Bir hanım evine bilgisayar alıyor, ama ne yapacağını bilmediğinden firmayı arıyor. Firmadan, "Şimdi masaüstüne gelin!"

dediklerinde de çalışma masasının üstüne çıkıp oturuyor!) kullanma kılavuzlarını bile okumaya soluklan yetmiyorsa —tamam, düzen, sistem, fiilan— ama bu gereksinmeyi kavramış aydın, bilim adamı/kadını, öğretmen/yazar, matematikçi, fizikçi, kimyacı, baloncucu... (Uçan balonun içindeki havanın ne olduğunu kaç kişi biliyor? Her neyse.) Bu zevat niçin bilimi sevdirecek, bilimle kalkanın yararları oturacağını dile getiren kitapları niçin hazırlayıp çocuklarımızın önüne sürmemişler bugüne dek?

Özetle, bu eksikliği bugün fark edip de tamamlala-

maya çalışan bir Tübitak var ki, insan yapılanlara bakınca, *"Şimdiye kadar neredeydiniz?"* diye sormıyor da en fazla, *"Çok şükür ki geldiniz, hoş geldiniz!"* kutlamasıyla onlara teşekkür etmek istiyor. Yine de söylemeden geçmemek gerekir, Tübitak, bu devlet kuruluşu, şimdi yaptığını yapmakta öyle gecikmiş, öyle gecikmiştir ki, kendini ancak soluk almadan ve herhangi bir devlet politikası değişikliğinin bu yayın programında kesintiye ya da duraksamaya yol açmasına izin vermeden sürdürürse bağışlatabilir.

Teorik olarak, bilimi sevdirmesi gereken yayınlar okullarda kullanılan ders kitapları olmalıdır. Bilimin sistematığı içinde çeşitli dallar, ders adı altında saatlere ayrılmıştır ve bu saatlerde bilimin çeşitli dalları kitaplar aracılığıyla öğretmenler tarafından öğrencilere aktarılır. Ama kazın ayağının öyle olmadığını bilmekteyiz. Okullardaki ders kitaplarının azıcık yüzüne bakılır hale gelmesi ancak son yıllara nasip olmuştur. Kâğıdın (eski den tümü saman kâğıttı), baskının (silik soluktu), resimlerin (pancar gibi kırmızı suratlı, karda kısa pantolonla oynayan kopya çocuklar resmedilirdi) artık daha iyi olduğu kabul edilmelidir. Şimdi ise sorun içerik kalitesinin yükseltilmesi, konuların çocukların sıkılarak değil, severek okuyacakları metinlerle sunulmasıdır. Ateşin keşfini çocuğu heyecanlandırarak anlatabilen, ampulün, ya da matbaanın bulunmasının öyküsünü tarihsel perspektif içinde sunabilen bir ders kitabı çocuk tarafından belki de sonuna kadar hevesle okunacak, dersler kitabın paragraflarının papağan gibi tekrar-

lanmasıyla işlenmeyecektir.

İşte B. B. Calhoun tarafından yazılıp Özlem Özbal tarafından çevrilen **Ayak İzlerinin Esrarı** adlı kitap, çocuklara bilimsel konularda nasıl kitaplar sunmamız gerektiğinin şimdiye kadar okuduğum en güzel örneği olarak bu kadar uzun bir girizgâhı hak ediyor.

Fenton Rumplemayer iki doğa araştırmacısı anne babanın tek oğludur. Anne de, baba da son zamanlarda tek bir konu üzerinde çalışmaktadırlar ve bu konu da küçük Fenton'un en gözde konusudur: Dinozorlar.

Spicelberg'in filminden sonra yaşanan *'dinozormania'*yı anlatmıyor, hayır. Ancak yazılış tarihiyle filmin tarihi tabii çakışıyor. Belli ki yazar dinozorlar üzerine yazmanın zamanlamasını uygun bularak oturmuş yazmaya.

Çocukluğu New York Doğa Tarihi Müzesi'nde geçen Fenton'un annesi bir bursla Hindistan'a, babası da Fenton'la birlikte dinozorlarla ilgili bir araştırma için Morgan'a gider. Fenton ilk kez kırsal bir yöreye gitmektedir ve yazar birkaç örnekle Fenton'un şaşkınlığını dile getirir.

Bu noktada yazarın ısırmaya çalıştığı büyük lokmanın ilk parçasının adını koyabiliriz: Kentli çocuğun köy serüveni.

İkinci lokma ise biraz daha çetin: Annenin olmadığı bir ortam ve teke tek baba oğul ilişkisi.

Öteki lokmalar: Büyümeye başlayan ve kendi kendine bakmayı öğrenen çocuk. Babanın ilk kez kadınsız (kadın = ev işlerini yapan, yemeği pişiren, ortalığı toplayan kişi) yaşamayı, oğluna bakmayı öğrenmesi. Fenton'un New York'taki arkadaşının yanısıra başka arkadaşlar da edinebileceğini öğrenmesi...

Bütün bunlar tabii ki kitabın doyuruculuğunu arttıran önemli zenginlikler. Ama Fenton'un babasının araştırdığı dinozor izi fosilinin hangi dinozora ait olduğunu, bisikletinin lastiğinin izine bakarak ve aynı zamanda bir bilgisayar programı yardımıyla keşfetmesi, kitabın asıl işlevinin yüklendiği yer. Bisikletimiz, (oyun aracımız, sokaktaki, yani hayatın içindeki bir nesne) tek başına yetmiyor, bilgisayara, (yani masa başındaki bir ağıta, hayatın pratiği dışında, kendi kurgulanmış (programlanmış) özel hayatını yaşayan bir araca da) ihtiyacımız var. Bunun tersi de aynı şekilde söylenmeli: Bilgisayar da tek başına yetmiyor, hayatın pratiğine (bisiklete) de ihtiyacımız var.

Kitap, dinozorlara ilişkin zengin kitabı bilgiyi de yeterince ve asla yüzeyde kalmadan veriyor. Çocukların ayrıntılı bilgiye düşkünlüklerini, merak duyduklarında ne kadar çok bilgiyi beyinlerinde depolayabildiklerini bu kitapta da şaşırarak görüyoruz.

Bu kitap yalnızca dinozorlara meraklı çocuklar için hoş bir okuma malzemesi değil, bilimsel konular üzerine edebi kitapların nasıl yazılabileceğinin iyi bir örneği de.

Selen Kıbrıs'ta Aysel Gürmen

Resimler: Sibel Demirtaş, Uçanbalık Yayınları, Eylül 1998. 77 sayfa. ISBN 975-8039-81-4

Özellikle ergenlik öncesi çocukların (ilkokul, ortaokul) kitap tercihleri sorulduğunda, yetişkinlerin duymaktan pek hoşlanmadığı 'gerilim, şiddet' türü yanıtların hemen arkasından, 'komik' kitaplara olan istek ağır basar. Bu türde ürünlerde ele alınan gözde mekanlar ve gözde konular vardır. Okul ve okul hayatı bunların başında gelir. Öğretmene yapılan şakalar, sınıfta olup bitenler, kopya maceraları, okuldan kaçışlar, vb. Bunun en güzel örneği Rıfat Ilgaz'ın ünlü Hababam Sınıfı'dır. Evde yaşanan komiklikler ise ya tek başına küçük (okula gitmeyen) bir çocukla yetişkinler arasında, ya da biri biraz daha büyük iki küçük çocuk arasında yaşanır. Çocuklara yönelik Amerikan filmleri bu malzemeyi sıkça kullanmıştır. Bu çeşitlemelerin tümünde ortak olan, genellikle çocuğun dünyayı kavramaya çalışırken, yetişkine oranla daha doğrudan tepkiler göstermesi, kavramları algımlarken sözcüklerin dolambaçsız anlamlarına takılarak komik durumlara düşmesi, ya da yetişkini (veya öteki kardeşi) komik durumlara düşürmesidir. Ana figür olan çocuk genellikle çok zeki olarak betimlenir, muhatabı olan yetişkin ise çaresiz ve daha az zekidir. *Dennis the Menace'taki* (Bacaksız adıyla çizgi öyküleri yayımlanmıştı,) zavallı babayı düşünsenize. Çocuklara okuyup okuyup gülecekleri kitaplar sunmak onları mutlu ettiği gibi, kitapları sevmelerini de sağlar. Bu bakımdan sadece güldürmekle yetinse bile, Türkçesi bozuk olmadığı sürece bu tür kitapların çoğalması yararlıdır.

Gürmen'in, Selen'in maceralarını anlattığı kitaplarının çocukları güldürmek amacıyla yazıldığı hemen anlaşılmaktadır. Tüm bir Kıbrıs yolculuğu, eğer turistik amaçlarla yazılmadıysa, tümüyle Selen'in komik sorular sorması ve söylenenleri yanlış anlayarak komiklik yapması için yapılmışa benzemektedir. Selen kelimenin tam anlamıyla bir 'akıllı bıdık' ya da 'akıllı büyür' kategorisine alınabilecek zeki bir tip çizerken, yazarın bazen sırf komiklik olsun diye araya soktuğu zorlama diyaloglar nedeniyle sık sık insanda tam tersi bir izlenim bırakıyor.

Çocukları güldürecek kalıcı yapıtların öncelikle, güldürmek amacıyla da yazılsalar, komiklik yapma fırsatlarından oluşan halkaların birbirine eklenmesiyle yetinmemesi, bir ana tema çerçevesinde diyeceğini derken, komik öğelerden de tabii ki yararlanması gerekir. Komik olduğu varsayılan (her zaman komik değil) diyaloglar çıkarıldığında ortaya bir şe-

yin kalıp kalmadığı önemlidir. Gürmen yanlış yolda değildir ve Selen dizisiyle iyi bir çocuk yazan olmanın ilk taslaklarını tamamlamıştır. Ancak, virgülden sonra paragraf başı yapmak gibi 'özgün' bir yazım yanlışında ısrarlı olmamasında, özellikle hedef okuru olan ilkökul çocuklarının dilbilgisi eğitimi açısından yarar vardır.

Mini'nin Cici Dedesi

Christine Nöstlinger

Türkçesi: Firuzan Gürbüz, Aksoy Yayıncılık, 1998. Renkli resimli, Ciltli. 63 sayfa. ISBN 975-8263-74-9

Bu yıl yayına başlayan Aksoy Yayıncılık, Nöstlinger'in daha önce pek bir pespayece yayımlanan kitaplarından sonra nihayet "Mini'nin Serüvenleri"ni, yazarın adına yaraşır bir nitelikte Türk okuruna sundu.

Yedi yaşında sevimli bir kız olan Mini'nin alıngan ve biraz da huysuz büyükannesi kaplıcalara gittiğinde Bay Rudi ile tanışınca işler karışır.

Mini'nin Cici Dedesi Christine Nöstlinger

Çünkü, Bay Rudi ile büyükannenin arası pek bir iyi gitmektedir ve bu da Mini'nin hiç hoşuna gitmez, çünkü eğer büyükanne bir gün evlenecekse ve Mini'nin cici bir dedesi olacaksa, bu hiç kuşkusuz komşusu Bay Zickel olmalıdır.

Mini'nin, büyükannesinin bu kararında özgür bırakılması gerektiğini kavraması zaman alır, ancak sonunda yine de Mini'nin istediği olur, çünkü Bay Rudi'nin aslında büyükanneyi sevmediği, çamaşırlarını ve bulaşıklarını yıkatmak için evlenmek istediği ortaya çıkınca, büyükanne kararını değiştirir.

Kişisel bir kararın aile ortamında tartışma konusu olması, çatışan görüşlerin paylaşılması, bireysel özgürlüklerin ele alınış biçimi ve farklı görüşlere rağmen sevginin ortak bölen olarak aile bireyleri arasındaki sarsılmazlığı kitabın önemli noktaları. Büyükanmemiz evlenmeye kalktığında, hele 'aşk' gözünü karartmışsa, onun hatalı bir adım atmak üzere olduğunu görüp uyararak isteyebiliriz, ama yine de büyükanmemiz dilediğiyle evlenmekte özgürdür. Nöstlinger'in **Mini'nin Serüvenleri** dizisindeki kitaplar keşke tek tek çocuklarla, ya da örneğin sınıfta okunup, üzerinde toplu tartışmalar yapılabilse...

Yaz Sıcağında Perihan Karayel

Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996. 341 sayfa. ISBN 975-17-1585-7

Bir Akdeniz mekânında geçen yaz mevsimi. Dördüncü sınıfa giden Ahmet'in neredeyse günlüğü gibi bir kitap. Ama roman biçiminde. Mahallede, evde, yaylada geçen renkli günler ve yerel özelliklerle bezenmiş, bilgi içeriği zengin bir kitap. Karayel anlattığı yerlere ilişkin ayrıntıları uydurmuyor ve bu nedenle de okurken yeni bir şeyler öğrenmenin zevkiyle insan sıkılmadan okuyor. Tarihi eser bilinci, çevre koruma, kitap okuma, temizlik gibi konularda olay örgüsü içine serpiştirilmiş, batmayan mesajlar veriyor.

Yalnız bir iki yerde özellikle çocuklara kendi ülkelerinin, kendi insanların güzelliklerinden söz ederken kantarın topuzunun biraz kaydığı izlenimini edindim. Örneğin Almanlardan söz edilirken Ahmet şöyle düşünüyor:

"Tarihi yerleri öyle çok seviyorsunuz ki çalıp ülkenize taşıyorsunuz."

Schliemann'ın götürdüklerine sevinemeyiz tabii, ama "Almanlar" diye bir kategoriye yüklenmek doğru mu?

"O uygar Avrupalılar salyangozları haşla-

yıp kabuklarının içinden özel çatalla çıkarıp yemiyorlar mı?"

Buradaki uygar kinayesi neden gerekli?

"Amerikan bilmecesinin adı çıkmadan iki yüz yıl önce bir Türk yazarı kitabında bir masal yazmış..."

"Bunun cevabı Amerikan bilmeceleri gibi saçma mı, yoksa doğru dürüst mü?"

"Bu Almanlar böyle işte, kuş tüyü yastığa yorgana bayılırlar da biri kuş vursa ona barbar derler. O kadar tüy nereden bulunuyor? Hepsi uygar görünme budalalığı..."

"onlara (Avrupalılara) temizliği öğreten biziz."

Ulus olarak kendimize güven kazanmamız acaba bu tür 'babalanmalar'la mı sağlanacak, yoksa ne olup ne olmadığımızı artık hiç değilse şu yeni bin yıla girerken dürüstçe ortaya koyarak mı?

İlkgençlik çağı kitapları

Sekizinci Renk Gülten Dayıoğlu

Altın Kitaplar Yayınevi, Ekim 1997. 398 sayfa. ISBN 975-405-744-3

Yeşil Kiraz'ların gördüğü ilgi üzerine gençlik romanlarına yönelen Dayıoğlu'nun bu kitabının da her iki **Yeşil Kiraz** kitabında kullandığı bazı ortak temaları kullandığı, kurguda ise ölçü tanımaz bir daldan dala uçuşla okurunu adeta sarhoş ettiği ilk anda söylenebilir. Ama belki öncelikle söylenmesi gereken şudur: Dayıoğlu yazdıklarını okutmayı, hem de çok sayıda okuruna okutmayı başarıyor. Bunda öncelikle, romanın nasıl sürükleyici bir kurguya oturtulabileceğini, olayları birbiri ardınca sıralarken, *merak uyandırma*, *şaşırtma* ve *rastlantı* öğelerini yerli yerinde kullanmayı biliyor olmasının rolü var.

Her iki romanının da kahramanı gençliğe adımı atmış bir kızdır. İki kızın da yaşamı yalnızlıkla, ya da bir-iki yan tiptlemeye bağlılıkla başlar. Ancak romanın sonuna geldiğinizde bu kız tüm hayal sınırlarını zorlayarak, 'mikro' dünyasından, 'makro' bir dünyaya uzanacak, ya dünyada henüz kimsenin akıl edemediği bir buluşu gerçekleştirecek, ya da savaşları durduracak bir projenin sahibi olacaktır. Bu ana şema aslında Dayıoğlu'nun yalnızca son dönem gençlik romanlarında değil, önceki dönem romanlarında da geçerli olan şemadır. Örneğin **Akallı Pireler** böyledir, **Gökyüzündeki Mor Bulutlar** böyledir, **Ganga** böyledir... Böyledir de, **Yeşil Kiraz**'la başlayan romanlarında artık yaş grubu (hem hedef okur kitlesinin yaş grubu, hem de, doğal olarak, kahramanların yaş grubu) yükselmiş, aşktan meşkten söz etme cüretini göstermeye başlamıştır. Bu doğal bir gelişmedir, çünkü Dayıoğlu'nun küçük okurları büyüdükçe, yazardan bu tür

kitapları talep etmeye başlamışlardır.

Yeşil Kiraz'la başlayan kitapları öncekilerden farklı kulan özelliklerden birincisi, artık bu kitaplar-
da açık açık (yani, biraz açık) cinsellikten söz edil-
meye başlanmış olmasıdır. Bu cinsellik hiçbir za-
man ateşli sevişme sahnelerinin betimlenmesi nok-
tasına gelmemiştir, tabii. Zaten özellikle *Sekizinci Renk*
Renk'te evlenmeden önce yatağa girmeme konu-
sunda çok sayıda uyarı, kahramanların ağzından
dile getirilmektedir:

*"Hayır Ela. Flört aşamasında yatak ilişkisine
karşıyım. Bu ilkeyi bu yaşına kadar hep uygula-
dım. Sevgilimle yatağa girseydim, özüme saygımı yitirirdim.
Nişanlıma bile bunu yapmak beni incitir."*

Bu tür konulara yeri geldikçe girmeye Dayıoğlu belki özellikle çaba
göstermiş, gerek (belki) kendi genç kızlığında çevresinden görmediği des-
teği, gerekse şimdiki genç kızlarda gördüğü yalnızlığı ve bilgi eksikliğini
bir ölçüde gidermek çabası içine girmiştir. Bu konulan konuşmaya bile
uygun ortam bulamayan birçok genç kız için, bir roman kurgusu içine ser-
piştirilmiş bu tür tartışmaların yapılabilir olması, bu konularda kendini
yalnız hisseden okurun, yalnız olmadığını hissetmesi açısından yararlı ola-
bilir. Onları doğru yönlendirmek koşuluyla tabii. Burada, kitabın bir kah-
ramanının ileri sürdüğü görüşlerden yazan sorumlu tutma hakkımız pek
yok, çünkü bu bir roman. Ama bu kahramanların ileri sürdüğü görüşleri
ele almamızda bir sakınca yok. Örneğin, kadınlarla erkeklerin farkını
açıklayan şu sözler Ela'nın annesi ünlü tiyatrocu Tiraje Hanım'dan:

*"Erkekler, dünya kurulumu beri hep, karşı cinsle bedensel ilişkiye gir-
meyi hedef edinmişlerdir. Tüm aşk sözleri, pembe düşler, şiirler, şarkılar,
her türlü numara, bu hedefe ulaşmak için sergilenir."*

*"Kadınlarsa, bu gösterişli aşk sözlerinden, şiirlerden, övgülerden çok
hoşlanırlar. Dünyanın düzeni bu. İnan bana, dünyanın her yanında ve tüm
zamanlarda bu böyle olagelmıştır. Dikkat edersen, romanlar, filmler, tiyat-
ro oyunları besteler hep bu konularla örülmüştür."*

İlahi Tiraje Hanım, doğrusu ünü ülke sınırlarını aşmış bir tiyatrocuya
hiç yakıştıramadığım gibi, çok aşk sözleri ve şarkılar söylemiş birisi ola-
rak biraz da alındım. Evet, karşı cinsle bedensel ilişkinin harika bir şey ol-
duğunu düşünürüm, ama erkek olarak beni tanımlayan yukardaki satırları
okuyunca kendimi "alçak", kadınları tanımlayan satırları okuyunca da —
kadınlar beni affedin— onları "ahmak"mış gibi algıladım. Bir roman kah-
ramanının görüşlerinin 'doğru' olması tabii ki gerekmiyor, ama Dayıoğ-
lu'nun okur profiline dikkat etmek gerekir. Eğer, bu görüşler hayatı bo-
yunca belki birkaç kitap okumakla yetinecek bir gecekondu kızının bilin-

cine sessizce yerleşirse, bu kız ve ona yaklaşacak erkekler bundan zarar görmez mi? (Çünkü Dayıoğlu'nun bizzat kendisi bu romanlarla okuruna bir şeyler vermeye çalıştığını söylüyor.) Hayatı anlamlandırmaya çalışan bu kızın kafasında oluşacak bir 'alçak erkekler/ahmak kadınlar' şablonu —niyet ne olursa olsun— fazlaca 'dar' ve aslında biraz da tehlikeli bir şablon değil mi? Ne olursa olsun, bunlar tabii ki yazarın değil, Tiraje'nin görüşleri, ancak romanın tümünü okuduğumda fark ettiğim bir eksiklik, kadına —yazar tarafından— biçilen role ilişkin farklı şeyler düşünmeme yol açtı. Kitapta, başta Ela olmak üzere tüm genç kızların en büyük düşü bir erkek tarafından beğenilmek ve hemen evlenmek. Başka bir deyişle, erkekle kurdukları ilişkinin hedefi evlilik. Yeni bir ilişki gündeme geldiğinde, hemen evlilik hayalleri kurmaya başlıyorlar.

"Hoş bir çocukla tanışıyordu. Birbirlerine âşık oluyorlardı. El ele tutuşup geziyor,/imlerdeki gibi öpüşüyorlardı. Sonra nişanlanıyorlardı."

"Zamanı gelince, Efe'yi annemle babamla tanıştıtırırım. Annemin onu beğeneceğine kalıbımı basarım. Belki bu yakışıklı çocukla hemen evlenirim."

Okur sayısının çokluğuna bakınca Dayıoğlu'nun haklı olduğunu düşünmeden edemiyorum, ama bana öyle geliyor ki, özellikle kentli (Ela gibi. Burada bir soru var: Ela ne kadar kentli?) genç kızların büyük bir bölümü için evlenmek temel bir hedef değil. Belki yanılıyorum, ama sanki bu noktada sosyolojik bir uyumsuzluk var gibi geliyor ve bu nedenle de romanda 'hiç evlilik düşünmeksizin erkeklere yaklaşan bir genç kız' görmeyince, bunun Dayıoğlu'nun (ahlaki) bir tercihi olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum.

Yazarın kendi tutumunu açıktan açığa koyduğu bölümler de var tabii. Bunlardan biri *din*, öteki de *dil* ile ilgili. Örneğin güncelliği süren bir konu Sekizinci Renk'te biraz yama gibi de olsa, yerini almış:

"... Gerçekten bir garip günlerde yaşıyoruz. Komşuları, yeğenimin karısını, başını örtmesi için, zorluyorlarmış. Bizimkiler düzenlerini bozup semt değiştirmeyi düşünüyorlar. Söylentiye göre, para karşılığında da başını örtenler varmış. Oysa böyle şeyler içten gelmeyle olur. Zorla parayla tesettüre girilir mi?..."

Yama gibi durmasının nedeni ise gerçekten olan bitenin roman içinde organik bir bağının bulunmaması. Ela bunalımlı bir günde evden çıkıp gidiyor ve, *"başını allı yeşilli bir eşarpla sımsıkı sarıp sarmalamış olarak, üzerinde, topuklarına kadar uzanan, keten bir elbiseyle"* dönüyor.

Daha sonra yukardaki tesettür tartışmalarını izliyoruz. Sonunda anlıyoruz ki, Ela'nın başını örtmesinin nedeni farklı:

"Saçlarıma birkaç tutam röfle yaptırmak istedim. Ders çalışmaktan bunaldığım şu günlerde, böyle bir değişikliğin, bana iyi geleceğini düşündüm. Ancak, röfleyle saçlarım öyle çirkin oldu ki!.. Sokağa çıkmaya utan-dım. Kuaförde bana bir başörtü buldular. Onunla eve geldim."

Açıklama ilk anda yeterli gibi ama, bir üstteki paragraftaki "topukları-na kadar uzanan keten elbiseye" ne olduğu sorusu havada kalmış. Saçları çirkin oldu diye topuklara kadar uzanan keten elbise giyilir mi?

Dil ile ilgili olanı da Ela'nın gezi haberini duyunca, "Vaauuv!" diye bağırması üzerine annesinin tepkisini dile getirdiği satırlar:

"Ela, üreme sürecine girmiş kediler gibi garip sesler çıkarma demiyor muyum sana? Bu Vaauuav da ne demek oluyor? Türkçemizde şaşkınlık ya da sevincini belli edebileceğin çok güzel ünlemler var. Bu, Amerikan film-lerinden bulaşma ünlemlerle güzelim Türkçeyi yozlaştırıyorsun."

Bu ve önceki örnekler, tümüyle yazarın, romanlarıyla okurundaki bi-linçliliği arttırmak, kendi hassas olduğu konulardaki görüşlerini romanına serpiştirerek bir anlamda topluma hizmet etme güdüsünün ürünleri ve Da-yıoğlu bu konularda samimi. Hatta, kahramanlarının olmadık sıçramalar-la dünya çapında önemli kişiler haline gelip savaşları, yoksullukları, kötü-lükleri mucize projelerle, ya da "sevgi" ile çözüvereceğine olan inancında da.

Edebiyat dışı

Çarpım Tablosu Rebecca Treays

Türkçesi: Nermin Arık, Tübitak Yayınları, 1998.
Renkli resimli, 32 sayfa. ISBN 975-403-124-7

Bildiğimiz ve ilkokulda ezberlediğimiz şu bi-zim "kerrat cetveli"ni ve "çarpma" işlemini zevk haline getirmek için hazırlanmış bol resimli, ren-gârenk bir kitap. Bütün işlemler mağara devri kahramanlarına dayandırılarak örneklenmiş. Çocuğun kitabı başından sonra bitirmeden elin-den bırakabilmesi mümkün değil.

Yaşadığımız Gezegen

Fiona Watt

Türkçesi: Nazım Özüydüm, Tübitak Yayınları, 1998. Renkli resimli, 48 sayfa. ISBN 975-403-122-3

Dünya, milyonlarca yıldır yavaş yavaş değişerek günümüzdeki karmaşık yapılı gezegene dönüşmüştür. Bu kitapta Dünya'daki yanardağlar, buzullar ve çöller gibi doğal oluşumların nasıl meydana geldiği anlatılıyor. Ayrıca, akarsular, denizler ve hava koşullarının etkisiyle yeryüzünü durmaksızın değiştiren süreçlere de değiniliyor. Kitapta kömür, mineraller ve güneş enerjisi gibi doğal kaynaklardan nasıl yararlandığımıza ilişkin örnekler yer veriliyor. Ayrıca, doğa ve insan etkinlikleri arasındaki nazik denge de sergileniyor. Dahası, çok çeşitli hayvan ve bitki türleri ve bunların yeryüzünün değişik çevrelerinde nasıl yaşadıkları da ele alınıyor.

Watt

Türkçesi: Deniz Yurtören, Tübitak Yayınları, 1998. Renkli resimli, 32 sayfa. ISBN 975-403-111-8

Bu kitapta Dünya'nın yapısı konusunda ayrıntılı bilgiler verilirken, yanardağ püskürmelerine ve depremlere yol açan karmaşık süreçleri, bu doğa olaylarının etkilerini ve zaman zaman yıkıcı olabilen boyutlarını ele alıyor.

Depremler ve Yanardağlar

Atom ve Molekül

Phil Roxbee Cox -
Max Parsonage

Türkçesi: Feryal Halatçı, Tübitak Yayınları, 1998. Renkli resimli, 32 sayfa. ISBN 975-403-102-9

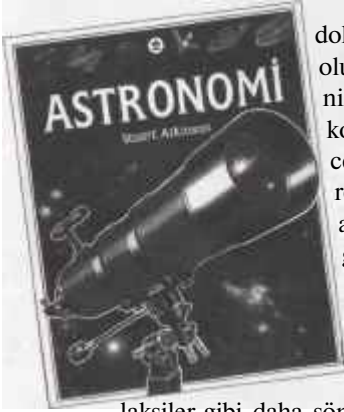

Atom adını verdiğimiz küçük parçacıkların araştırılması bilimin en heyecan verici alanlarından biri, çünkü bilim adamları bu alanda durmadan büyüleyici yeni bilgiler buluyorlar. Aslında atom konusu fen bilimlerinin temeli

oluşturur. Evrenin büyük bir kısmı maddeden ve madde de atomlardan ya da atomların parçalarından yapılmıştır. İşte bu kitap, sizi atomların o gizemli dünyasıyla tanıştıracak.

Astronomi Stuart Atkinson

Türkçesi: Murat Alev, Tübitak Yayınları, 1998. Renkli resimli, 48 sayfa.
ISBN 975-403-098-7

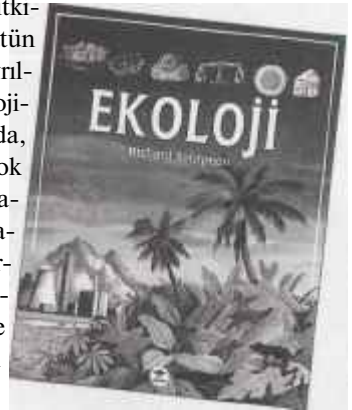
Çoğu kimse bulutsuz gecelerde yıldızlarla dolu olan gökyüzüne bakmış, insanların nasıl olup da bu görüntüye bir anlam verebildiklerini ve nasıl tüm bu ışık noktalarına tek tek ad koyabildiklerini düşünmüştür. Gökyüzünü incelemek için bir teleskopunuzun olması gerektiğini düşünebilirsiniz; oysa biraz zaman ayırıp geceleyin gökyüzüne dikkatlice baktığınızda, çıplak gözle bile pek çok şeyin görülebildiğini fark edeceksiniz. Ay'ı, gezegenlerden beşini ve binlerce yıldız görebilirsiniz. Yıldız kümeleri, kuyrukluysıldızlar, asteroidler (küçük, gezegenler) ve uzak ga-

laksiler gibi daha sönük ve ilginç cisimleri bulabilmek için biraz daha deneyim kazanmanız gerekecektir.

Ekoloji Richard Spurgeon

Türkçesi: Deniz Yurtören, Tübitak Yayınları, 1998. Renkli resimli, 48 sayfa.
ISBN 975-403-100-2

Ekoloji yeryüzündeki tüm canlıları ve bunların birbirleri ve çevre ile etkileşimlerini inceleyen bilim dalıdır. Bu kitap bitkilerin ve hayvanların çevreyle nasıl uyumlu bir bütün oluşturduğunu ve biz insanların da nasıl bunun ayrılmaz bir parçası olduğumuzu anlatmaktadır. Ekolojiye özgü belli başlı kavramların açıklanmasında, dünyanın çevre koşulları açısından birbirinden çok farklı bölgelerinden alınmış örneklerinden yararlanılmıştır. Bu kitapta doğal çevrenin insanlar tarafından nasıl bozulduğunu ve bunun sonucunda ortaya ne gibi sorunların çıktığını örnekleriyle göreceksiniz. Bunun yanı sıra çevrenin korunması ve sorunların giderilmesi için neler yapılabileceğini de öğreneceksiniz. Yaşadığınız bölgede çevrenin

korunmasına katkıda bulunabilmek için neler yapabileceğinize ve bunun dışında tüm insanlığı ilgilendiren daha kapsamlı çevre sorunlarının nasıl çözülebileceğine ilişkin öneriler de kitapta yer almaktadır.

Bilim Adamları Struan Reid - Patricia Fara

Türkçesi: R. Levent Aysever, Tübitak Yayınları, 1998. Renkli resimli, 48 sayfa. ISBN 975-403-101-0

Bilim adamları, dünya ve onun işleyişi hakkında bilgi toplayan insanlardır. Bunu yapmak için sorular sorar, ardından gözlem ve deneyi kullanarak bu sorulara yanıtlama-ya çalışırlar. Bugün birçok farklı dalda çalışan bilim adamı vardır, ama 200 yıl öncesine kadar insanlar bilim dalları arasında ayırım yapmıyordu. Aslında "bilim adamı" sözü de 1830'dan önce kullanılmıyordu. Bu kitabın konusunu, dünyanın en büyük bilim adamlarından bazılarının yaşamları ve eserleri oluşturuyor. Kitap, gökle ilgili en eski gözlemlerden çağdaş evren kuramlarına dek uzanıyor. Kapsamlı bir bilim tarihi değil, ama

çağlar boyu insanların yaşamı üzerinde etkili olmuş atılımları ve buluşları ayrıntılı olarak anlatıyor.

Bir Zamanlar Mary Jean McNeil

Resimler: Colin King, Türkçesi: Cem Soydemir, Tübitak Yayınları, 1998. Renkli resimli, 48 sayfa. ISBN 975-403-106-1

Geçmişe, babanızın doğduğu güne bir zaman yolculuğu yaptığınızı düşünün. Giysi, tren, araba gibi şeylerin hepsinin bugünkünden farklı olduğunu görürdünüz. Eğer yolculuğunuz daha da eskilere, örneğin büyükbabanızın doğduğu güne uzansaydı farklılıkların iyice büyüdüğünü görecektiniz. Bu kitap icatların zaman içinde geçirdiği değişimi anlatıyor.

Işık Evreni David Phillips

Resimler: Mic Rolph, Türkçesi: Nazım Özüaydın, Tübitak Yayınları, 1998.
Renkli resimli, 48 sayfa. ISBN 975-403-122-3

Işığın ne olduğunu hiç merak ettiniz mi? Işık kimi zaman parlak, kimi zaman sönük, bazen beyaz, bazen de görünmezdir. Ayrıca, evrenimizde şaşırtıcı bir hızla yol alır. Işık nasıl davrandığı ve nereden geldiği konusunda oldukça çok şey biliyoruz, ama ışığın tam olarak ne olduğunu kimse söyleyemiyor. Işığın her yönüyle ele alındığı bir kitap.

Akıl Kutusu Steven Rose - Alexander Lichtenfels

Resimler: Mic Rolph, Türkçesi: Cem Soydemir, Tübitak Yayınları, 1998
Renkli resimli, 32 sayfa. ISBN 975-403-118-5

Şu anda bu satırları okurken kafanızın içinde neler olup bitiyor? Gözleriniz cümleleri ve resimleri görüyor, parmaklarınız sayfaları dokunuyor. Peki ama, gözlerinizin gördüğünü siz nereden biliyorsunuz? Parmaklarınıza sayfayı çevirmesi gerektiğini nasıl bildiriyorsunuz? Cümlelerin ve resimlerin ne anlama geldiğini nasıl biliyorsunuz ve daha sonra bunları nasıl hatırlıyorsunuz? Bu soruların yanıtlan beyninizi. Beyninizi en akıllı bilgisayardan bile daha akıllıdır. İşte bu kitabın konusu beyniniz.

Kızıma Irkçılığı Anlatıyorum Tahar Ben Jelloun

Türkçesi: Alev Er, Kontiki Eğitim Hizmetleri, 1998. 61 sayfa.
ISBN 975-6903-05-8

"İşte Hayat Kitaplığı" adlı dizinin ilk kitabı olan *Kızıma Irkçılığı Anlatıyorum* ile ilgili olarak kitabın yazarı şunları söylüyor: "Çocuk merak eder. Bir sürü soru sorar ve kesin inandırıcı cevaplar bekler. Çocukların sorularıyla oyun oynamaz, kaçamak yanıtlar verilemez. Fransa'daki göç-

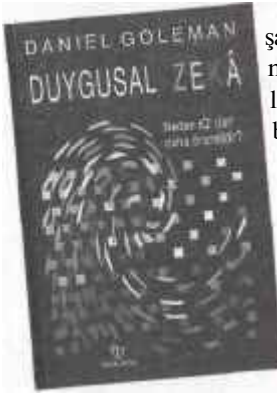

menlerle ilgili bir yasa tasarısı için Paris'te düzenlenen bir protesto gösterisine kızım da benimle birlikte katıldı ve beni ırkçılık konusunda sorguya çekti. Uzun uzun konuştuk; ırkçı doğmadığımızı, sonradan böyle olduğumuzu çocuklar başkalarından daha iyi anlar. Kızımın sorularını yanıtlamayı deneyen bu kitap, henüz önyargıları olmayan ve anlamak isteyen bütün çocuklara sesleniyor. Bunu okuyacak yetişkinlere gelince, umarım yazdıklarım, çocuklarının önceden kestirilemeyecek kadar bunalıcı sorularını yanıtlamalarına yardımcı olur.

Yetişkinler

Duygusal Zekâ Daniel Goleman

Türkçesi: Banu Seçkin Yüksel, Varlık Yayınları, 2. Basım. 1998. 420 sayfa.
ISBN 975-434-196-6

'IQ' ile ölçülen zekâ, insanların okul ve iş yaşamındaki başarısını belirleyen değişmez bir etken midir? Öyleyse, neden yüksek IQ'lu çocuklar, ortalama IQ'ya sahip arkadaşlarına göre hayatta daha başarısız olabiliyor?

Dr. Daniel Goleman, psikoloji alanında çığır açan bu kitabında, "EQ"nın (emotional quotient) "IQ"dan (intelligence quotient) daha önemli olduğunu kanıtlıyor. "Duygusal zekâ"yı, öz bilinç, azim, dürtülerini frenleme, başkalarının duygularını paylaşabilirle gibi özellikleri içeren bir zekâ olarak tanımlıyor.

Araştırma bulgularına göre, duygusal zekâ yoksunluğu, kişinin aile yaşamından mesleki başarısına, toplumsal ilişkilerinden sağlık durumuna kadar birçok alanda çok kötü sonuçlar doğurabiliyor. Ancak, Dr. Goleman'a göre, duygusal zekâ doğuştan gelen bir özellik değil. İnsan beyninin yapısı dolayısıyla, çocuklukta alınan duygusal dersler, yaşam boyunca davranış tarzını belirliyor.

Başta eğitimciler ve ana-babalar olmak üzere, herkesin ufkunu açan bu kitabın çok önemli bir toplumsal mesajı da var: Demokrasinin topluma ne ölçüde mal olduğu, bireylerin duygusal zekâ düzeyiyle doğrudan bağlantılı.

Goleman'ın kitabı, *beyin*, *zihin*, *duygu* ve *zekâ* gibi günlük hayatta konuşmalarımızda sık kullandığımız kavramların derinden analizini yapıyor. Goleman'a göre, örneğin, iki zihnimiz var. Bunu bir örnekle anlatıyor:

"Bir arkadaşım acı bir ayrılık olan boşanmasından söz ediyordu. Ko-

cası iş yerinden daha genç bir kadına âşık olmuş ve ansızın karısına artık o kadınla yaşamak istediğini söylemişti. Ev, para, çocukların velayeti konusundaki tartışmalar aylarca sürmüştü. Şimdi, olaydan birkaç ay sonra, arkadaşım bağımsız olmanın çekiciliğinden ve kendi başına yaşamaktan söz ediyordu. 'Onu artık düşünmüyorum. Umurumda bile değil,' diyebiliyordu. Ancak bunu söylerken bir an için de olsa gözleri doluyordu. Birisinin yaşaran gözlerinden, söylediği sözlerle karşın üzüntülü olduğunu anlamak, tıpkı basılı bir sayfadaki sözcüklerden anlam süzmek gibi, bir kavrama edimidir. Birisi duygusal zihinden, diğeri ise akılcı zihinden kaynaklanır. Aslında biz iki zihne sahibiz; birisi düşünüyor, diğeri ise hissediyor."

Ve Goleman kitabını çarpıcı bir uyarıyla bitiriyor:

"Bu kitabı tamamlarken, gözüme birkaç can sıkıcı gazete haberi çarptı. Birinde silahların, trafik kazalarını da geçerek, Amerika'daki ölümlerin birincil nedeni haline geldiği açıklanıyordu. İkincisinde, geçen yıl cinayet oranlarında yüzde 3'lük bir artış olduğundan söz ediliyordu. Beni özellikle rahatsız eden, bu ikinci haberde bir kriminologun, gelecek on yıl içinde gerçekleşecek bir "suç fırtınası"ndan önceki yanılıcı sükûneti yaşamakta olduğumuzu söylemesiydi. Gösterdiği gerekçe, on dört-on beş yaşındaki ergenlerin işlediği cinayederdeki artış ve bu yaş grubunun küçük çapta bir nüfus patlamasının tepe noktasını temsil ettiğiydi. Gelecek on yıl içinde bu grup on sekizle yirmi dört yaş arasında olacak; bu yaşlar ise şiddet suçlarının en yoğunlaştığı dönemi temsil ediyor. Geleceğin habercileri ufukta görünüyor: Üçüncü bir köşe yazısında, 1988 ile 1992 arasındaki dört yıl içinde Adalet Bakanlığı istatistiklerine göre ağır saldırı, soygun, zorla tecavüzden hüküm giyen gençlerin sayısında yüzde 68'lik bir sıçrama olduğu, ağır saldırı suçunun tek başına bu rakamın yüzde 80'ini oluşturduğunu belirtiyordu.

"Ebeveynlerinin uyuşturuculara kolayca erişebilen ilk kuşak olması gibi, ergenlik çağındaki bu gençler de yalnızca tabancalara değil, otomatik silahlara da rahatça erişebilen ilk kuşağı oluşturuyorlar. Gençlerin silah taşımasının anlamı, eskiden yumruklaşmaya yol açan kavgaların, şimdi kolaylıkla silahlı çatışmaya dönüşebilmesidir. Başka bir uzmanın da belirttiği gibi, bu gençler "anlaşmazlıkları engellemeyi hiç beceremiyorlar."

"Bu temel hayat becerisinde bunca zayıf olmalarının bir nedeni, toplum olarak ne bütün çocukların öfke yönetiminin ya da anlaşmazlıkları olumlu biçimde çözmenin temel ilkelerini öğrenmesini sağlayabilmiş, ne de empati, dürtü kontrolü ve diğer duygusal yeterlilik esaslarını öğretmeye zahmet etmiş olmamızdır. Duygusal dersleri öğrenmelerini şansa bırakarak, çocuklarımızın sağlıklı bir duygusal repertuar oluşturmada beynin yavaş gelişiminin açtığı fırsat penceresini de kapatmış olabiliriz."

**Anababaların En Çok Sordukları
Soruların Cevapları** Dr Grace
Ketterman

Türkçesi: Dr. Hande Gürel, HYB Yayıncılık, 1998.
198 sayfa. ISBN 975-6972-68-8

İster yeni, ister deneyimli olsun, her anababanın sorulan vardır. Bazı anababalar bilmeleri gereken yüzlerce şey karşısında şaşkına dönerler. Bu kitap onlara gerekli cevapları sağlayarak yardımcı oluyor.

Bu tip "reçete" sunan kitapların yanıltıcı bir yanı vardır ki, o da ister çocuk bakımını ister marangozluk tekniklerini ele alsın, harfi harfine uygulanarak ve okurun kendi zekâsına ve bilgi birikimine gerek kalmayacakmış gibi bir yanılgıya düşürür insanı. Oysa çocuk gibi hepsi birbirine benzese de asla aynı olmayan 'yaratıkların bakımında anne babanın en büyük yardımcısı öncelikle kendi aklı ve sağduyusudur. Uykusuz geçen bir gecenin ortasındaki moral bozukluğunuzla başatmenin, bütün çaresizliğinize rağmen çocuğunuza doğru davranmanızın güvencesi yine sizin sabrınız ve aklınız. Ancak, kitaplar, biriktirilmiş deneyimin özünü içerdği oranda bize konu komşunun, kayınvalidenin öğütlerinden çok daha yararlıdırlar. Kitapları da aklımızla kullanmayı bilirsek, belki de çocuklara ilişkin sorunlarının bir bölümünü ortaya çıkmadan önce çözmüş oluruz. Tümünü? Hayır tümünü değil, çünkü sorunların bir bölümü büyümenin doğal zorunluluğu olarak yaşanacak ve yaşanmalı. Yanlış davranmamamanın yolu da yine aklımızda ve kitaplarda. Hekimler Yayın Birliği'nin bir süredir yaptığı yayınlar yalnızca çocuklarla değil, kendimizle, kadın erkek ilişkileriyle, psikolojiyle ilgili konuları oldukça kolay anlaşılır bir dille aktarıyorlar. Bu yayınevinin kitaplarıyla mutlaka ilgilenmelisiniz. (HYB Yayıncılık. Tel: 0312-266 55 66)

Bu kitapta ele alınan soruların bazıları şöyle:

- * Altı aylık kızım sürekli olarak parmağını emiyor. Zararlı mı?
- * Çocuğumun hayali oyun arkadaşları var. Ne yapayım?
- * Yatağımızda yatmak istiyor? Nasıl davranalım?
- * Bana baba demiyor, adımla sesleniyor?
- * Yuvaya bırakmaya çekmiyorum?
- * Çok şeker yemek istiyor?
- * Ergenlikte hamile kaldı?
- * Hırsızlık yapmış?
- * Tek çocuk olarak büyümesi kötü mü?
- * Boşanacağız. Bu onu nasıl etkileyecek?

EN GEREKLİ KÖŞE

Birinci Kitap:

Böğürtlen Cini ve Sarı Gaga

Yazan ve Resimleyen: Feridun Oral

Birinci Basım: Şubat 1993, Yapı

Kredi Yayınları

İkinci Kitap:

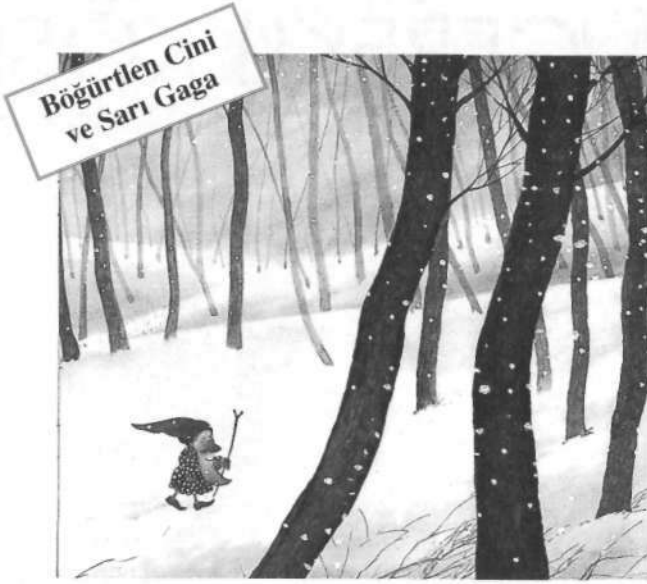
Else Holmelund Minarik'in **Little Bear's Visit** (1961) kitabının

çevirisi olan **Küçük Ayının Bir Günü**

kitabından *Cin Masalı* adlı öykü.

Birinci Basım: Mayıs 1985, Redhouse Yayınevi

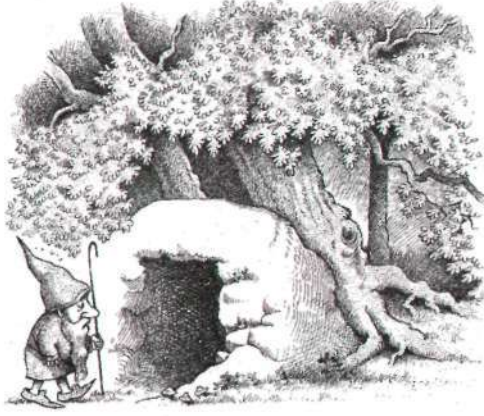
Soğuk ve karlı bir kış günü, yaşlı Böğürtlen Cini ormanda yürüyordu.
Gökyüzü kar bulutlarıyla kaplı ve her taraf sessizdi.
Kendi kendine bir şarkı mırıldanarak yürürken, ansızın bir ses duydu.
Öyle korktu ki, elindeki bastonu yere düşürüverdi.
Tam bastonu alacakken, aynı sesi bir daha duydu.
Sanki bir kuş sesiydi.

"Yalnızlıktan olacak, herhalde hayal görüyorum" dedi kendi kendine;
çünkü bu karakişta ormanda böylesine öten bir kuşun kalması olanaksızdı.
Bütün kuşlar göç etmiş olmalıydı.

Ne olup bittiğini anlamak için adımlarını sıklaştırp sesin geldiği
yere doğru yürümeye başladı.

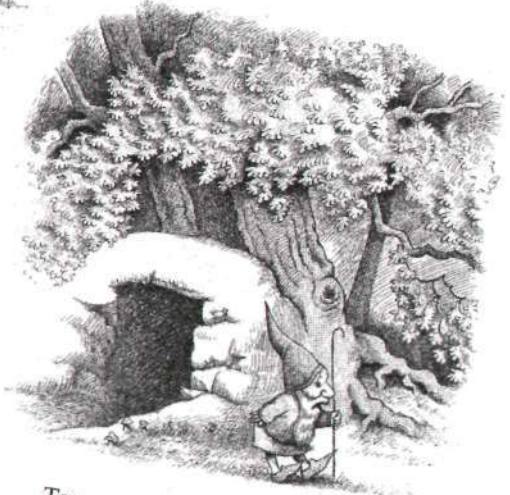
Hızlı hızlı yürürken kar da yağmaya başladı. Tipi bastırmadan ormanın
derinliklerine, sesin geldiği yere doğru koşmaya başladı.
Öyle hızlı koşuyordu ki, neredeyse ayakkabıları ayağından çıkacaktı.
Ormanın kuytu bir köşesine ulaştığında gözlerine inanamadı.

"Evet, evet; gerçekten düş görüyor olmalıyım" diye düşünüyordu.

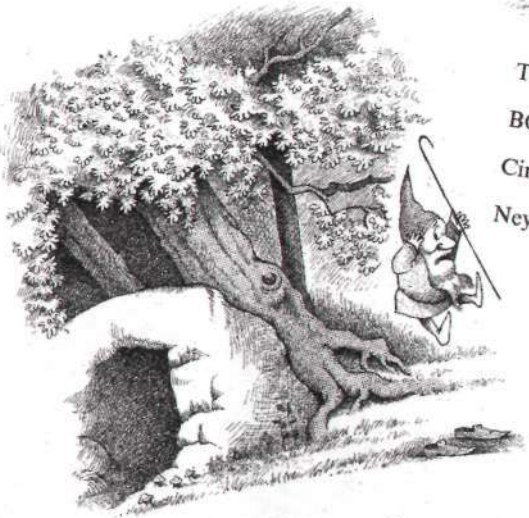

Küçük Ayının
Bir Günü

Bir gün küçük bir cin
bir mağaranın yanından geçiyordu.
Küçük.
soğuk
ve karanlık bir mağaraydı bu.

Tam o sırada mağaranın içinden
BOM! diye bir ses geldi.
Cin, "Hiii!" diye bir cıglık attı.
Neydi bu BOM?

O kadar çok korktu ki.
papuçlarının içinden sıçrayıp
koşmaya başladı.

Mavibulut

Her çocuğa... İyi kitap...

OKULÖNCESİ ETKİNLİKLER

Artık Kendim Boyayabilirim *Fatih Erdoğan*
Artık Kendim Çizebilirim *Fatih Erdoğan*

İLK KİTAPLAR

Aç Tırtıl *Eric Carle*
Annem ve Ben *Leylâ Sakpınar*
Kardeşim ve Ben *Leylâ Sakpınar*
Babam ve Ben *Leylâ Sakpınar*
Dedem ve Ben *Leylâ Sakpınar*
Sevgi Kitabı *Nitrati Turan*
Anneme Neler Oluyor? *Özlem Mumcuoğlu*
Saklambaç Oyunu *Nuran Turan*
Barış Çiçeği *Nuran Turan*
Yok Devenin Başı *Nuran Turan*

ÖYKÜLERLE EĞİTİM

Yağmur Yatağı *Islatınca Jülide Sevim Aysun*
Kim Korkar Gambliom'dan *Nuran Turan*
Pofuduk Tembeller Ülkesinde *İlde Delimenkanoğlu*
Küçük Beyaz Bulut *Serpil Ural*
Yi Dede'nin Dört Kızı *Perihan Karayel*
Etekleri Zil Çalan Kız *Nilgün Mete Aydağül*
Nil Soru Soruyor *Seza Aksoy-Ümit Öğmel*

ARTIK KENDİM OKUYABİLİRİM

Fili Yuttu Bir Yılan *Fatih Erdoğan*
Beş Beyaz Benekli Baykuş Bana Bakıyor *Fatih Erdoğan*
Dedem Bana Dördük Yaptı *Fatih Erdoğan*
Sınıfta Kaldım Haberim Yok *Fatih Erdoğan*
Pabucumun Bağı Çözüldü *Fatih Erdoğan*
Okula Geç Kaldım *Fatih Erdoğan*
Ablanı Bana Dil Çıkardı *Fatih Erdoğan*
Geçiyordum Uğradım *Fatih Erdoğan*
Kuşumu Kim Kışkıkladı? *Fatih Erdoğan*
Korkunç Korkuluğun Korkusu *Fatih Erdoğan*

FINDIK KİTAPLAR

Gökyüzündeki Tuhaf Delik *Dilek Aykul Bishku*
Bir Işık Bin Işık *Handan Derya*
Halil'in Yeni Ayakkabıları *Turan A. Inceer*

EDEBİYATA DOĞRU

Serdar'a Öyküler *Nuran Turan*
Türkçe
Serdar'ın Zaman Yolculuğu *Nuran Turan*

Serdar'ın Rüya Kapanı *Nuran Turan*

Babaannemin Öykü Sepeti *Nuran Turan*
Nasreddin Hoca Eğlence Köyü *Nuran Turan*

Kapadokya'nın Sırları *Nuran Turan*
The Secrets of Cappadocia (İngilizce) *Nuran Turan*
Nasreddin Hoca ve Serdar *Nuran Turan*
Atatürk ve Serdar Dolmabahçe'de *Nuran Turan*
Atatürk ve Serdar Yalova'da *Nuran Turan*

Atatürk ve Serdar Anıtkabir'de *Nuran Turan*
Atatürk ve Serdar Pera Palas'ta *Nuran Turan*

Gönül

Kuşu

KİTAP KURDU

Onu Seviyorum (sert kapak) *Farili Erdoğan*
Uçurtmam Bulut Şimdi (sert kapak) *Sevim Ak*
Uçurtmam Bulut Şimdi (3. Hamur) *Sevim Ak*
Seni Seviyorum Coco (sert kapak) *Güngör Köknel*
Seni Seviyorum Coco (3. Hamur) *Güngör Köknel*
Penguen Tigi'nin Özlemi (sert kapak) *Melek Güngör*
Küçük Prens(sert kapak) *A. de Saint Exupéry*
Küçük Prens(karton kapak) *A. de Saint Exupéry*
Sen Bir Kızılderişin Hannes(sert kapak) *Janoseh*
Coco ve Sirk Yıldızı(sert kapak) *Güngör Köknel*
Coco ve Sirk Yıldızı (3. Hamur) *Güngör Köknel*
Merhaba Dost Güvercinim (sert kapak) *Güngör Köknel*
İsmail ve Babamın '68 Kuşağı(sert kapak) *Necdet Neydim*
İsmail ve Babamın 68 Kuşağı (3. Hamur) *Necdet Neydim*
Benim Orkestram Sizininki Döver(sert kapak) *Melek Güngör*
Benim Orkestram Sizininki Döver (3. Hamur) *Melek Güngör*
Çirkin Çirkef Cinleri...(sert kapak) *Dilek Aykul Bishku*
Çirkin Çirkef Cinleri (3. Hamur) *Dilek A. Bishku*
Anıtların Öyküleri (3. Hamur) *Adnan Özyatçiner*
İlk Zıpır Bilmeceler (3. Hamur) *Yalvaç Ural*
Masallarla Dünya Gezisi (3. Hamur) *Gülçin Alpöge,*
Kolo (3. Hamur) *Vedat Dalokay*
Çay Kaşığı Cincin Hanım (sert kapak) *Alf Proysen*
Çay Kaşığı Cincin Hanım (3. Hamur) *Alf Proysen*
Yaşattım Hayvan Hikayeleri (1. Hamur) *Tülün Yalçın*

EĞİTİM/Yardımcı Ders Kitapları

Sevgili Matematik *İdil Özçelik*

DERGİLER

Kırmızıfaze Çocuklar İçin Edebiyat Dergisi *Aylık*
Kedi Üç *Aylık*
Binbir Kitap *Üç Aylık*

BİLGİ/BİLİM/ARAŞTIRMA DİZİSİ

Kütüphanecilikle Bilgisayara Geçiş *Mesut Yalvaç*
Anadolu Liselerinde Kültürel Sorunlar *Meral Alpay*
Çocuk Kültürü *İpsiroğlu*
İlköğretim Kurumu Seçme/Bir Kılavuz *Nilgün Binışık*
Kütüp. Derme Oluşturma ve Geliştirme *Hülya Dilek Kayaoğlu*

Millet Kitapları

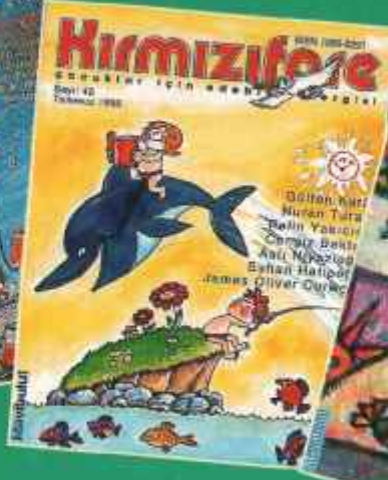
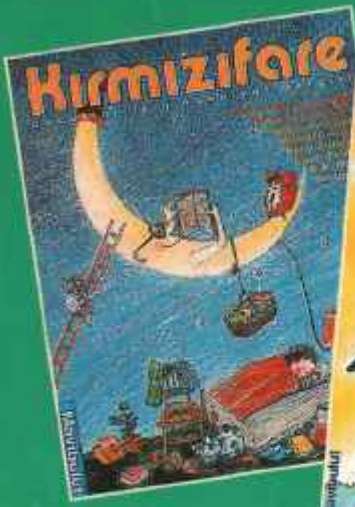
Jaguar *Helen Coweher*

Yağmur Ormanları *Helen Coweher*
Islıklı Dikenler *Helen Coweher*

Kaplan *Helen Coweher*
Antarktika *Helen Coweher*

İngilizce-Türkçe
Jaguar (Jaguar) *Helen Coweher*
Yağmur Ormanları (Rain Forest) *Helen Coweher*
Islıklı Dikenler (Whistling Thorn) *Helen Coweher*

Kaplan (Tigris) *Helen Coweher*
Mickal *Sununit*
Antarktika (Antarctica) *Helen Coweher*

...ve 80
sayı!

Özel bir okura...

Kirmizifare Çocuklar İçin Edebiyat Dergisi'nin hedeflediği çocuk/okur (daha çok ilköğretim çağı), insani değerleri her şeyin önünde tutan, kendini, başkalarını, çevresini, doğayı, toplumu aklın ve bilimin ışığıyla anlamaya çalışan, tüketici değil üretici olmayı hedefleyen, kendine güveni, başkalarına sevgisi olan, başarıyı *'başkalarından üstün olmak'* değil, *'birlikte mutlu olmak'* olarak algılayan

Bilgi için...

Kirmizifare'ye telefonla da abone olunabilir. Abonelik bedeli banka havalesi veya posta ile gönderileceği gibi, kredi kartı ile de ödenebilir.

Ücretsiz tanıtım broşürümüzü isteyiniz.

MAVİBULUT YAYINLARI
Yeniçarşı Cad. 33/2 Ferah Ap. Kat:4
Galatasaray 80060 İstanbul
Tel: (0212) 252 63 75-76
Faks: (0212)244 08 60
mavibulut@superonline.com

